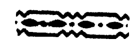
جلد اول

ارتش شاهنشاهی ایران در جنگ

۱۹۳۹ ـ ۱۹۴۵

بقلم
محمد ـ خان ملک (یزدی)

بهاء ۵۰ ریال

بطور قطع زحماتی که ایران درراه پیروزی کشیده منظور خواهد شد ولی باید دانست که ایران باید این تقاضا را گوشزد کرده وراجع باین موضوع بیشتر بحث وصحبت نماید و بوسیله **انتشارات و تبلیغات** در داخل و خارج کشور ، دنیارا آگاه سازد.

«هارولدلمب» (نویسنده معروف امریکائی مولف کتاب‌های چنگیزخان - تیمور لنك - عمر خیام هجوم وحشیها)

بخش اول

ارزش مساعی ایران

در جنگ

بقلم

محمد - خان ملك (یزدی)

بازرس عالی وزارت فرهنك

«در انگلستان تمام مردم ممنون مساعدتهای گرانبهای ایرانی در حصول پیروزی به مقصد مشترك بوده و مرهون خدمات آن در طول قرون متمادیه به پیشرفت هنرهای زیبا وقوه فکریه وادبیات ایران میباشند.»

«ایدن»

۲۴ مهرماه ۱۳۲۲

«کشور ایران تعهدات خود را نسبت بماو حکومت شوروی با کمال وفاداری انجام داده است و بنابراین مدتی است که من در این فکر بوده‌ام که مانیز باید تعهدات مربوط بخود راانجام دهیم.»

«ایدن»

۳۱ مرداد ماه ۱۳۲٤

«دولتهای کشورهای متحده آمریکا واتحاد جماهیر
شوروی وممالك متحده انگلستان کمکهائی راکه ایران در
تعقیب جنك برعلیه دشمن مشترك و مخصوصاً در قسمت
تسهیل وسائل حمل ونقل مهمات از ممالك ماوراء بحار
باتحاد جماهیر شوروی بعمل آورده تصدیق دارند.»

وینستون چرچیل - ژ. و. استالین - فرانکلین: د. روزولت

(از اعلامیه سه دولت راجع باستقلال وحاکمیت ارضی ایران
مورخ اول دسامبر ۱۹۴۳ — نهم آذر ۱۳۲۲)

«ایران با دادن نفت و تأمین راه حمل ونقل ومهمات به‌مقصد روسیه به پیشرفت کار متفقین کمک حیاتی نموده است.»

«سر-موریس پترسن»

(معاون وزارت امورخارجه انگلیس)

۲۱ خرداد ۱۳۲۲

«من مخصوصاً میگویم: سهم ایران از تمام ملل جهان در این جنگ برای آزادی بیشتر خواهد بود»

«هودسن»

رئیس کل تبلیغات و اطلاعات آمریکا

(درخاور میانه و.ز زمان جنگ)

«باید تصدیق کنیم که ایران جاویدان در این جنگ مقدس که برعلیه جنگ وبرای تأمین صلح است سهم بزرگی داشته است.»

«دریفوس»

(سفیر کبیر سابق امریکا در ایران)

آذر ماه ۱۳۲۲

دنباله مطالب فوق را در فصل «مساعی ایران از نظر بیگانگان» مطالعه فرمائید.

«نه تنها دولتین شوروی و انگلستان بلکه نیروهای دولت امریکا نیز از تسهیلاتی که دولت ایران فراهم آورده بود استفاده کامل کرده‌اند و این تسهیلات ارزش فوق‌العاده‌ای از لحاظ ایجاد ارتباط با روسیه بخصوص در روزهای بحرانی جنگ داشته است»

«بوین»

(وزیرامور خارجه انگلیس)

۳۱ مرداد ۱۳۲٤

«هرگز نباید مساعدت‌های ذیقیمت دولت و ملت ایران رادر راه پیروزی فراموش کرد.»

«ژرژ بیدو»

(وزیرامورخارجه فرانسه)

۲۲ اردیبهشت ۱۳۲٤

نگارنده اعتراف دارد که عشری از عظمت موضوع تشریح شده است لیکن امیدوار باین افتخار بزرگ هستم که ارواح بزرك شهدای راه آزادی و استقلال ایران از این هدیه نا قابل خرسند و راضی گردند.

برای اینکه قاطبه ملت ایران از ارزش حقیقی زحمات وفداکاریهای خود در راه تأمین آزادی جهان بخوبی آگاه گردند .

برای اینکه متفقین ما مساعی گرانبهای ایران را که همیشه مورد تصدیق وتأییدآنها بوده است بفراموشی نسپرند وبا اجرای تعهدات خود نسبت باین کشور جزئی از رنجهای مردم ایران را تسکین بدهند .

برای اینکه نسلهای آینده ایران از مشقات وصدمات وارده باجداد خود در این عصر پر آشوب با خبر گردند ، مبادرت به تدوین این کتاب وچاپ و نشر آن گردید ، امید است که این خدمت ناقابل مورد پسند و قبول هم میهنان عزیز واقع شود .

محمد ـ خان ملک (یزدی)

تهران بتاریخ دیماه ۱۳۲٤

مطالب زیر را دراین کتاب مطالعه فرمائید :

بخش اول

ارزش مساعی ایران درجنك

صفحه

این پیامی است که بدینوسیله ازجانب یك ملت
ستمدیده و فداکار برای **مجمع ملل متفق و**
سران دولتهای بزرگ فرستاده میشود.

بخش دوم

کمکهای ایران درجنگ

صفحه

بخش اول ــ قسمت اول

دنیای متشنج

تا قبل از اینکه آلمان بروسیه حمله نماید یك نوع ترس و وحشت بیمانندی عالم دمکراسی را فرا گرفته بود، آثار این بیم وهراس در کشور انگلستان بیش از ممالك دیگر نظیر امریکا هویدا و آشکار میگردید، هر کس بجریان سیاست واوضاع عمومی دنیا اندکی آشنائی داشت بخوبی حس میکرد که باوجود فقدان نیروی دفاعی و آماده نبودن امپراطوری بریتانیا بجنك چه نوع خطر مدهش و هولناکی موجودیت این ملت کهنسال را تهدید ومرك یافنای قریب الوقوعی را در برابر چشم آنها مجسم نموده است.

دراروپا بجز روسیه کشور دیگری که بتواند در مقابل آلمانها کوچکترین جنبش و مقاومتی بنماید وجود نداشت، زیرا در مدت کوتاهی دوازده کشور اروپائی: (**اطریش، چکوسلواکی، لهستان، دانمارك، نروژ، مجارستان، رومانی، فرانسه، یوگوسلاوی، یونان، هلند، باژیك**) طعمه ماشین جنگی مهیب آلمان گردیده وازپا در افتاده بودند.

کشور نیرومند فرانسه که جزء دشمنان قوی پنجه ودرجه اول آلمان بشمار میرفت باوجود نزدیك بودن بانگلستان واستفاده از کمك های دائمی متفق خود بفاصله چند هفته مغلوب وناتوان شده بود وهمچنین کلیه سواحل دریای شمال ودریای مانش و اقیانوس اطلس وتقریباً تمام سواحل دریای مدیترانه در تصرف نیروی آلمان در آمده ومورد حفاظت وحراست آنها قرار گرفته بود.

دشمنان رسمی نازیها در آنزمان منحصر بانگلستان واوضاع واحوال هم بخوبی نشان میداد که این کشور بتنهائی توانائی حمله ور شدن بخاك اروپا و مقابله شدن با آلمان را ندارد.

✡✡✡

آلمانها بادردست داشتن ابتکار کامل عملیات جنگی، بسهولت قادر بر آن بودند که بایك حرکت سوق الجیشی قوای عظیم جنگی خود را مانند سیل در

روی زمین بحرکت در آورده و طعمه جدیدی را بخورد ماشین جنگی خویش بدهند.

درآنزمان تنها تسلط برملتها و آقائی بردنیا ، آرزوی اصلی و هدف اساسی افسران پروس وپیشوای آلمان بشمار میرفت وبرای رسیدن بدین منظور بزرك وعالی قدمهای سریعی باموفقیت تمام نیز پیموده شده ولازم بود که با نقشه صحیح ودقیقی سایر دشمنان را بتدریج منکوب گردانید .هیتلر بخوبی می-دانست که سر سختترین دشمن آلمان انگلیس وشکست این ملت دوراندیش وبردبار هم کار آسانی نخواهد بود.

گرچه ضعف نیروی نظامی بریتانیا در آن هنگام نمودار بود ولی دوموضوع مهم همیشه هیتلر را از قصد حمله به انگلستان بازمیداشت بهمین دلیل مایل بود که بطریق تزویر وتبلیغات موقتا ملت انگلیس واهالی امریکائی را با خود همراه ساخته تاپس از آمادگی تمام واطمینان قطعی به پیروزی برجزایر بریتانیای کبیر حمله‌ور شود.

بااینحال انتظار حمله بانگلستان از سال به ماه و به روز و حتی بساعت نزدیك شده عوامل حساسی ازقبیل فقدان نیروی هوائی وزمینی ووسایل ضد هوائی وغیره این حالت انتظار راباحتضار تبدیل کرده بود.

منتهی اقبال و یا توجه الهی به حیات آزادی مردم جهان

اینطور اقتضا داشت که دشمن نیرومند از این ضعف داخلی اطلاع کافی نداشته باشد وبلکه رعب نیروی عظیم دریائی ومقاومت دلیرانه و بی سابقه عده قلیلی از خلبانان شجاع انگلیس توجه هیتلر را از سمت باختر به خاور منحرف و خطر را از پیش پای دشمن برای مدتی بدست خود دور سازد !؟

اثر خبط عظیم نازیها در دنیا و ایران

هیتلر برای رهائی از این وضع وبرای اینکه ماشین جنگی او زنك نزند واز حیث تراکم متلاشی وپاره نگردد مقدمات حمله بروسیه را فراهم نمودو از اینراه بعقیده شماره کثیری از کارشناسان جنگی و سیاستمداران وارد ،بزرگترین خبط واشتباه را مرتکب گردید.

نازیها عقیده داشتند که بدینوسیله خواهند توانست باشکست روسیه شوروی منبع عظیمی از ثروت را بچنك آورده واین دشمن تاریخی راباهرام

قسمت اول

ومسلك نوينش مضمحل ونابود نمایند ، دشمنی که دارای تقریبا دویست‌میلیون جمعیت کارگر ودهقان وصاحب زمین های وسیع زراعتی و منابع سرشارزیر زمینی میباشد.

هیتلر گمان داشت باشکست روسیه مسلك كمونيسم را كه نكته‌مقابل سرمایه‌داری است ریشه‌کن خواهد ساخت وبا این ترتیب محبوبیتی در بین ممالك دمكراسی بدست میآورد ورهبران وزمامداران انکلیس وامریکارا خودبه‌خودمجبور به‌تسلیم می گرداند .!!

هیتلر خیال‌میکرد هرگاه روسیه مجبور به‌مبارزه باآلمان گرددهرگز حاضر نخواهدگردید ازلحاظ اختلافات شدید مرامی واقتصادی وسیاسی که با ملل دموکراسی دارد باآنها کنار آمده و از کمك بیکران آنها بر خوردار گردد !

هیتلر یا از روی‌رعب یابعلل دیگری‌چون‌خودرا شناگرقابلی‌برای عبورازدریای مانش‌ندید درفکرطعمه‌سهلتری که روسیه شوروی باشد(!) افتاد و یك جهنم واقعی که بشر تاکنون نظیر آن‌را ندیده است بین دو دریای سیاه وسفیدایجاد نمود.

هیتلر کار جبهه باختر اروپا را تقریباتمام شده میدانست و یا اقلا اطمینان قطعی (!) پیدا کرده بود که تایك الی دوسال انگلیس‌وآمریکا نخواهندتوانست متفقا خودرا آماده جنك با آلمان بنمایند واو بااطلاعاتی که‌از وضع‌داخلی‌روسیه شوروی بدست آورده بود گمان کرد قادراست درظرف مدت کوتاهی که‌ازچند ماه تجاوز نخواهد نمود کار روسیه رایکسره کرده وسپس باآسودگی خاطر بسروقت انکلیس برود!

آن بود اصول دلائل حمله برق‌آسا وناگهانی هیتلر بخاك اتحادجماهیر شوروی که در ساعت ٤ بامداد روز یکشنبه ٢٢ژوئن ١٩٤١ بوقوع پیوست.

این حمله از طرف چرچیل نخست وزیر انگلیس قبلا مانند سایرحملات ناگهانی آلمان پیش‌بینی وباطلاع زمامداران شوروی‌نیز رسیده بود ، منتهی برای اینکه مبادا کوچکترین بهانه‌ای‌از طرف استالین‌به‌هیتلر،راجع به‌نقض‌پیمان عدم تعرض‌جدی که بین آنها برقرار بود داده شود ، زمامداران شوروی‌بطریقی نسبت باین اطلاعات‌عکس‌العمل نشان دادند که‌گوئی چنین موضوع مهمی‌هرگز باوجود این پیمان عدم تعرض صورت عمل بخود نخواهد گرفت . روسیه حتی برای اینکه بتواند قبل از فرا رسیدن این حمله‌تدارکات دفاعی کامل راحاضر

وآماده نماید سعی می‌نمود که حمله آلمان را باادامه دوستی و اجرای مقررات پیمان مزبور بتاخیر اندازه.

با وجود این که در عرض یکهفته بیش از ۳۰۰ دفعه هواپیماهای آلمان بمنظور اکتشاف از سرحدات روسیه تجاوز کرده واز اوضاع نظامی واستحکامات مرزی این کشور عکس برداری نموده بودنداز طرف روسیه نسبت باین امر مهم بطریق رسمی اعتراضی بعمل نیامدو چندان نگرانی واضطراب هم بروز داده نشد،زیرا دولت شوروی مایل بود موضوع جدی تلقی نشودوهیتلر برسر خشم نیاید.

با تمام این اوضاع واحوال آلمان نازی بدست خود گور خویش را کند وبروسیه شوروی حمله‌ور گردید!

این حمله باندازه‌ای در سرنوشت جنك تاثیر داشت که درهمان زمان برخی از مطلعین وارد وتیزهوش پیش‌بینی کردند که: «جنك بمرحله قطعی خود رسیده است» منتهی نه بنفع آلمان بلکه بنفع متفقین.

تاریخ ۲۲ ژوئن ۱۹٤۱ اهمیت زیادی برای افراد بشر وتاریخ دنیاخواهد داشت،زیرا سرنوشت جنك سهمگین بین‌المللی دوم و سرنوشت کشورهای انگلیس وامریکا وفرانسه وآلمان وروسیه و هم چنین سرنوشت زندگی یك میلیارد ازسکنه آسیا بطور یقین برای مدتها تعیین گردید و بعلاوه این تاریخ چه‌مستقیم وچه‌غیر مستقیم‌در زندگی‌بسیاری از ملل‌مخصوصادر درجه‌اول‌میهن ما ایران اثر نافذ وعمیقی نموده وتغییرات شگرفی‌در حیات اجتماعی‌وسیاسی و اقتصادی آنها داده است که سالهای سال اجباراً باید از نتایج خوب وبدآن برخوردار گردند.

بخش اول ـ قسمت دوم

اتحاد سه جامعه بزرک

۱ ــ پیشروی سریع آلمان در خاك شوروی و جریان جنك قبل از سوم شهریور

شوالیه های آلمان در قرون وسطی بر شمال غربی روسیه تسلط یافتند ولی بدست «الکساندر نوسکی» مغلوب ورانده شدند.

ناپلئون با آرتشی مرکب از ۶۰۰٫۰۰۰ بروسیه حمله‌ور کردید و از این‌عده تنها چند هزار تن نجات یافتند.

در سال ۱۹۱۸ مجدداً آلمانها کوشیدند که بر اوکرانی تسلط یابند، لیکن اغلب سربازان مهاجم عاقبت‌الامر در استپ‌های اوکرانی جان سپردند و آرزوی تسلط بر روسیه را برای نازیها باقی‌گذاشتند.

اما هیتلر و قوای عظیمش:

قطعی است که بیشتر موانع و مشکلات جنك های گذشته با پیشرفت تمدن و صنعت بکلی از بین رفته بود و از طرف دیگر هیتلر ساعی بود که با مطالعه دقیق تاریخ خطا های نا پلئون را مرتکب نگردد و بهمین طریق نیز عمل نمود، هنگامیکه حمله آلمانها شروع گردید قوای آنها در حدود ۱۷۰ لشکر مجهز و از آن روسیه ۹۰ لشکر پیاده نظام و ۳۰ لشکر سواره نظام با ۵۰ تیپ ارابه‌جنگی که شامل ۹۰۰۰ ارابه جنگی بود تشکیل میگردید ولی بعداً با قوای احتیاط که طرفین در پشت جبهه حاضر داشتند نیروی آلمان به ۲۵۰ لشکر مجهز و قوای روسیه را به ۲۷۰ لشکر حدس و تخمین میزنند بطوری که مجموع قوای طرفین از حیث نفر نظامی به ۱۰ میلیون تن میرسید.

آرتش آلمان در این نبرد مهاجم بود، مهاجمی مغرور و سرمست از باده پیروزی

های بی دربی در اروپا ، صاحب لشکرهای موتوریزه و مکانیزه مجهز و مجرب. در مقابل آنها ارتش «نیمه غافلگیر» وخاك پهناور و بیکران روسیه ، دولت اتحاد جماهیر شوروی در حقیقت ده تا پانزده ملیون سرباز در اختیار داشت و حتی میتوان گفت که برای تمام این سربازان اسلحه و سازو برك آماده کرده بود ، ولی همان طوری که بعداً بشرح آن خواهیم پرداخت در درجه اول خواربار وسپس مهمات و ساز و برك این توده ها فقط کفاف چند ماه جنك با آلمان را بیشتر نداشت و همین موضوع یکی از نقاط ضعف بزرك و کمرشکن آرتش روسیه بشمار میرفت، دولت شوروی فاقد سازمان عملیات تهیه خواروبار و لوازم بود واین وظیفه مهم را پس از اشغال ایران انجمن نمایندگان عالی انگلیس وآمریکا و شوروی بعهده گرفته و انجام دادند.

در هر صورت سرعت حمله و سازو برك کامل و تجربه کافی و بالاخره روحیه عالی سپاهیان مهاجم باعث آن شدند که سپاهیان نیمه غافلگیر شوروی یا شکست خورده یا بسرعت عقب نشینی نمایند ، درعوض تا مقدور بود موانعی زیاد در سر راه پیشرفت آلمانها ایجاد کرده و بموقع خود نیز گاهی بدفاع شدیدی دست میزدند.

در همان دوهفته اول جنك در جبهه بطول ۲۰۰۰ کیلو متر قریب سی لشکر روسیه متلاشی و نابود گردیدند. سرعت حمله قوای آلمان بحدی بود که در ظرف مدت ۲۰ روز ۵۳۰ کیلومتر پیشرفت نموده و مقدار وسیعی ازخاك اتحاد جماهیر شوروی را اشغال کرده بودند .

و ضمنا پس از شش هفته جنك تلفات وخسارات روس ها بتقریب عبارت بود از :

يك ملیون اسیر ۱۲،۰۰۰ ارابه، ۱۰،۰۰۰ توپ و ۹۰۰۰ هواپیما ضربات سهمگین و پیشرفت شگفت انگیز آلمان ها در روسیه درجه بیم و هراس را در انگلستان بحد اعلا رسانیده بود زیرا در حقیقت هر اندازه آلمان در جبهه خاور سریعتر پیشرفت مینمود ،خودرا آماده تر وتواناتر برای درهم شکستن قطعی اصول دموکراسی دردنیا میساخت.

قسمت دوم

۴ - مسئله کمك بشوروی قبل از ورود متفقین بایران

مسلما برای خلاصی از هر بحران شدید ، استقامت و بردباری زمامداران مسئول شرط اساسی و غیر قابل تردیداست خوشبختانه باید تصدیق کرد که پیشوایان ملل متخاصم یعنی چرچیل و استالین هردو از آن برخوردار بودند. ایمان واعتمادراسخ این دومرد بزرك نسبت به نجات کشورهایشان از شر نازیها بوجهی آشکار و روشن بود که برای مردم انگلیس و روس پشت گرمی پر ارزشی بشمار میرفت .

امّا امر مهم و قابل توجهی که در آنزمان تمام توجه مراکز صنعتی و اقتصادی انگلیس و آمریکا رابخودجلب کرده وبرای نجات روسیه وجلوگیری از پیشرفت نازیها امری ضروری وفوتی محسوب میگردید ، **مسئله کمك به شوروی وتقویت فوری قوای این کشور بوده**

درهمان ماههای اول جنك کلیه کارخانجات اسلحه سازی و غیره که در باختر روسیه قرار داشتند یکی پس ازدیگری یابدست دشمن افتاد ویابدست خود روسها نابودمیگردید وبندرت شماره معدودی ازاین کارخانجات بازحمت فراوان بخاور انتقال ودردل کوههای اورال جای می گرفت وبعلاوه مقدار معتنابهی از اسلحه ومهمات وزمینهای حاصلخیز و ملیونها نفر کارگروزارع ازچنك روسها بدر رفته بود وهیچگونه امیدی هم برای نگاهداری بقیه قوای احتیاط وذخیره اتحاد جماهیرشوروی تصورنمی‌رفت . تمام دنیا شکست کشور عظیم شوروی را قطعی وحتی میدانستند دردنیای دموکراسی هم بیش از پیش وخامت واضطراب مشاهده می گردید وهمه ملتهای آزادیخواه جهان ازعاقبت امر که منجر به پیروزی آلمان درروسیه و بالنتیجه پیروزی اوبردنیا میگردید نگران بودند **خدامیداند که در آن هنگام چه آشوبی در دل زمامداران دمکراسی و پیروان مسلك کمونیسم برپاشده بوده ، روسیه بیش از انگلیس و انگلیس بیش از روسیه دراضطراب وهیجان بیسابقه میزیستند .**

برای همین تشویش خاطربودکه **چرچیل فریاد زد** :ما باتمام قوای خود آماده **کمك** بشوروی هستیم ، مایحتاج شوروی هر آنچه باشد ما حاضریم که ازموادمورد احتیاج وضروری زندگی خود بکاهیم وبسرعت بروسیه برسانیم

اتحاد سه جامعه بزرك

مابمسلك ومرام کاری نداریم زیرا کمونیستی هراندازه‌نامطلوب باشدمرام هیتلر ونازی‌ها بمراتب از آن بدتر وخشن‌تر است .

برای‌همین‌موضوع بود که چرچیل ضمن نطق‌های آتشین خودبایکنوع عجزو لابه مستتری ملت‌انگلیس رابرحذر میدارد که‌اظهار خوشبینی نسبت به بروز جنك آلمان‌و شوروی ودورشدن خطر ازجزایر بریتانیاخود داری‌نماید وضمنا بطور مکرر درخواست میکنند که‌از آن‌پس‌سعی خودرا دوچندان‌نموده وهم‌برای‌انگلیس‌وهم برای روسیه‌مواد خواربارومهمات‌فراهم‌نمایند .

برای همین‌رعب یعنی‌تسلط آلمان برروسیه و بالنتیجه محو شدن آزادی درجهان بود که روزولت میگوید : خطر بالای سرآمریکاست ، و بقای انگستان برای ادامه آزادی آمریکا نهایت لزوم‌را دارد وبهمین دلیل ما باید جدا‌بشوروی کمك نمائیم‌تاانگلستان راازنابودی نجات دهیم ، روزولت‌باحرارت عجیبی اضافه میکند،ملت آمریکا باید صریحا بداند که‌بنای اظهار نامه استقلال آمریکا که درسال ۱۷۷۶ استوار گردیده است واز روی آن تاکنون روح آزادی خواهی بشر پیروز بوده مورد تهدید قرار گرفته است و آن بنا این است که :

« دولت موظف است اقتدارات خود را ازملت بگیرد وبا رضایت آنها بموردجرا بگذارد »

برای همین موضوع‌بود که‌استالین درنطق انقلاب اکتبر خویش درسال ۱۹۴۱ فریاد زد : ماهرآنچه‌راکه لازمه اولیه جنك‌امروزی است‌در حال‌حاضر فاقدیم وآن‌تانك وهواپیماست زیرا دشمن‌چندین برابر ماازآن برحوردار است وضمنا کارخانجات ماباوجودیکه شب و روز کارمیکنند بازدشمن ازاین حیث‌ازما جلوتر و آماده‌تر است .

«مائیسکی» سفیر کبیر اتحاد جماهیر شوروی در لندن در برابر رادیو اظهار میدارد :

«زبان حال‌ما باید این باشدکه تانك بدهید ، بیشتر بدهید ، هرچه میتوانید بیشتر بدهید »

شرح‌فوق یکقسمت از اظهارات و مکنونات قلبی زمامداران و رجال بر جسته سه‌جامعه بزرك بشری بود که‌برای‌نمونه ویاد آوری اوضاع و احوال آن زمان بذکرش پرداختیم . منتهی تمام‌این گفتار ها باین نتیجه میرسید که هرگاه مردم امریکا وانگلیس نجاب خویش راطالبند باید در راه فراهم کردن کمك

بشوروی بیش از پیش فعالیت بخرج دهند و باید انصاف داد که این دو ملت نیز بسهم خود وبموقع فداکاری لازم‌را دراین‌مورد بخوبی نشان دادندوقسمت مهمی ازنتیجه زحمات خودرا پیوسته از راه ایران و بکمك ایران بدست روسها رسانیدند وعاقبت هم‌ازمهلکه عظیمی خلاصی یافتند.

۳ـ پیمان دو رقیب

یامقدمه هجوم اجباری بایران

از همان‌اوایل ،جنك آلمان‌وشوروی‌وموضوع کمك بشوروی کاملاپیش بینی میگردید و برای اینکه دولت انگلیس از احتیاجات ضروری شوروی بخوبی آگاه گردد و همچنین برای آنکه از جریان تحویل و تحول وراه‌دریافت این کمکها وهر گونه مسائل دیگریکه راجع بارسال مهمات ومواد خواربار‌در پیش خواهد آمد توافق کامل بین طرفین حاصل گردد ، ازاینرو در تاریخ۲۷ ژوئن۱۹۴۱ یعنی ۵روز پس ازحمله‌آلمان بخاك شوروی «سراستفورد کریپس» سفیر کبیرانگلیس در روسیه که موقتابرای‌پاره‌ای مذاکرات حضوری‌بانگلستان رفته بود با یك هیئت لشگری و اقتصادی وارد مسکو میگردد ،افراد برجسته این هیئت عبارت‌بودنداز: ژنرال ماس ماکفرلن — دریابان مایلز — مارشال ـ کوبه لاورنس ـ کدبور رئیس‌هیئت اقتصادی‌ـ‌سرهنك‌اکهیم وسرهنك‌دیویس. مذاکرات سری این هیئت پس از ۱۵روز منجر بعقد قراردادی متشکل از دو ماده زیر گردید :

۱ — دو دولت انگلیس و شوروی در قبال یکدیگر تعهد میکنند که هرگونه کمك لازم را در جنك کنونی با آلمان هیتلری از هر حیث بهم برسانند .

۲ — دو طرف تعهد مینمایند در طی این جنك بهیچگونه مذاکرات جداگانه برای عقد پیمان متارکه جنك با دشمن مبادرت ننمایند مگر به‌رضایت یکدیگر،دو طرف‌قبول کردند که این پیمان بدون تصویب مجلس‌شورای ملی از زمان امضاء بمورد اجراگذاشته شود.۱۲ژوئیه۱۹۴۱

٤ـ معامله شوروی و امریکا پیش از اشغال ایران

صرف نظر از عقد این پیمان که خود نخستین ضربت برای تخریب روحیه نازیها محسوب میگردید ، این هیئت از همان روز ورود بمسکو نیازمندی های آنی شوروی را صورت برداشته و هر آنچه که انگلیس و مستعمراتش قادر بفراهم کردن آن بودند مقدار و یا تعداد آنهارا تلگرافا بلندن اطلاع و از آنجا بنقاط مربوطه امپراطوری بریتانیا دستور باربندی و آماده کردن آن برای حمل بشوروی صادر میگردید و آنچه راهم که دولت انگلستان فاقد آن بود قرار میگذارند که بوسیله «اصول بازرگانی » درخواست فوری آن از کشور های متحده آمریکا بشود. گرچه دولت آمریکا هنوز رسماً وارد جنك نگردیده بود ولی در همان ابتدای جنك شوروی حاضر گردید که موقتا قریب ده ملیون دلار اجناسی که قبلا روسیه خریداری کرده است تحویل بدهد و دولت آمریکا قبول کرد که موقتا درعوض قرار داد بازرگانی جداگانه این اصول بعنوان معامله شوروی با آمریکا بر - قرار باشد .

الف — بازرگانی شوروی در آمریکا موسوم به « امرك » بکارخانه‌های امریکا سفارشاتی بدهد .

ب — موضوع کشتی رانی از امریکا بولادیوستك تشویق بشود .

ج — تا اندازه‌ای که ممکن باشد از مهمات سفارشی انگلیس بدولت اتحاد جماهیر شوروی واگذار وقیمت آن نقداً دریافت گردد.

بعلاوه در تاریخ ۳۰ ژوئیه ۱۹٤۱ یعنی ۳۸ روز پس از جنك شوروی و آلمان « هری هاپکینز » نماینده مخصوص رئیس جمهور اتازونی باتفاق ژنرال «مسکروانی» وستوان «جون الیس» با استقبال تمام وارد مسکو شدند تا درباره کمك های فوق و مساعدت های آینده آمریکا بروسیه مذاکره و توافق نظر حاصل نمایند .

بخش اول- قسمت سوم

معمای حمل و نقل

در همان هنگامی که هیئت لشکری و اقتصادی اعزامی انگلیس در ماه ژویه ۱۹٤۱ در مسکو با مقامات شوروی مشغول تبادل نظر درباره ارسال مهمات و تدوین قرارداد تعاون بین طرفین بودند با یك موضوع حساس و یا بعبارت دیگر یك مشکل عظیمی مواجه گردیدند ، بطوری که کوشش برای حل این مسئله بغرنج خواب و خیال را از آنان سلب و اجباراً متوسل بسیاستمداران بزرك ومسئول دولت های تابعه خویش که آنهاهم بنوبه خود متشبث برؤسای ستاد دو کشور گردیدند و در نتیجه **پس از تقریبا سی وپنج روز جنك عصبی و چند روز رزم عملی در یك صحنه ناگهانی و با یك کشور بی طرف و بی آزاری موضوع مورد بحث حـــل شده و آشفتگی و بی تابی خاتمه پیدا میکند .**

این قضیه لا ینحل و پیچیده عبارت بود از :

« مسئله حمل و نقل مهمات و خواربار وانتخاب راه عبور آنها ازسرحدات امپراطوری انگلیس و کشور های متحده آمریکا بخاك شوروی . » ایـن یك معمـائی بود که اهمیت آن در آن لحظه نزد زمامداران دلسوز آشکار وروشن بود. مهمتر آنکه سرعت عمل دررفع این مشکل گران دخالت کلی دراوضاع عمومی جنك جهانگیر دوم داشت .

زیرا در صورتیکه حل این معما از طرف متفقین کمی بتاخیر می افتاد واخذ تصمیم دراین باره معوق می ماند ، تمام مذاکرات و کوششهای دول آمریکا و انگلیس در راه حاضر کردن وسائل کمك بشوروی نقش بر آب بوده ودرنتیجه قبل از اینکه زمستان روسیه فرا رسیده باشد و این کمك بدست روس ها افتد آلمانها کار روسیه را یکسره کرده و سپس بافراغت تام وتمامی بسروقت جزایر بریتانیا میرفتند .

معمای حمل و نقل

با این توضیح لزوم کمك جدی بشوروی در نتیجه سرعت پیشرفت آلمانها در خاك روسیه روز بروز و آن به آن محسوستر میگردید . دولت اتحاد جماهیر شوروی همان طوری که سابقا هم یاد آور شدیم درحدود ۱۰ تا ۱۵ میلیون سرباز در اختیار خود داشت ولی با متلاشی شدن لشگر های متمرکز در مرز ها و از بین رفتن کارخانجات، و ازدست دادن مقدار هنگفتی مهمات و تعداد بی‌حسابی تانك و هواپیماو نبودن خوارو بارودارو و غیره ارتش آن کشور بزرك رابصورت توده گرسنه و برهنه در آورده بود و از این رو کمك فوری باین کشور دلیر و ومحتاج ویاسپراصلی متفقین در برابر آلمان نیرومند، یکی ازوظایف و کارهای اولیه و اصلی انگلیس وامریکا بشمار میرفت.

طبق صورتی که دولت اتحادجماهیرشوروی بوسیله هیئت اعزامی بریتانیا مقیم مسکو تسلیم انگلستان نموده بود تقریبا مقدار کافی از آنها در بنادر انگلیس و مستملکات آن و همچنین در بنادر شرقی و غربی آمریکا حاضر برای بارگیری و حمل به روسیه شده بود، منتهی شرط اصلی و مهم در آن هنگام آن بود، که این مواد بدون خطر و سالم و در مدت کمی بدست روسها برسد.

از طرف دیگر علت اساسی معطلی حمل محمولات بدولت شوروی بواسطه عدم انتخاب راه امنی بود که قدرت ووسعت در ارسال کلیه مواد رادر تمام فصول سال داشته باشد.

بهتر بگوئیم، با وضعیت سیاسی کشور های همسایه باشوروی در آن زمان متفقین در حقیقت فاقد چنین راهی بودند

کدامیك ؟ :

ولادیوستك - مورمانسك - ارکانگلسك - ترکیه

هیچکدام !؟ فقط ایران !

کلیه طرقی که تصور و یا احتمال استفاده برای حمل مهمات بسوی روسیه از آنها میرفت، دقیقا در تحت مطالعه کار شناسان فنی انگلیس وشوروی قرار گرفت واین مطالعات در ایام تاریك وحزن آور ماه ژوئیه ۱۹۴۱ باسرعت

قسمت سوم

هرچه تمامتر بوقوع بپیوست ، واینك ما بسبب اهمیت موضوع بطور اختصار بذکرخصوصیات هریك از طرق فوق‌الذکر میپردازیم تا ضمناً علل انتخاب راه ایران ونقض بیطرفی آن از طرف روس وانگلیس برای عموم روشن گردد.

اساساً کشور روسیه محدود بسرحدات وسیع و همسایه با همسایگان متعددی است و از این حیث یك کشور بی‌نظیری در روی کره‌ارض میباشد.
آتش‌جنگ در قسمت غرب وجزئی از شمال روسیه که متصل بخاك فنلاند است شعله وربود و در اینصورت در سرحدات باختر روسیه که جبهه خاور جنگ اروپا را تشکیل میداد راهی برای کمك بشوروی وجود نداشت ، در سر تاسر سواحل شمال روسیه که تماماً متصل باقیانوس منجمد شمالی است دو بندر نسبتاًمهم یکی « مورمانسك » و دیگری « ارکانگلسك » وجوددارد که هردو آنهابوسیله‌ءورشته خط آهن بداخل خاك شوروی ارتباط دارند . حمل مهمات از طریق این بنادر آناً مورد توجه قرار گرفت ولی بنا بدلائلی که ذکر میگردد متفقین اجباراً از این دو بندر هم تقریباً چشم پوشیدند.

درطرف مشرق،روسیه منتهی بسواحل‌خاك سیبری که مشرف با قیانوس ساکن است میگردد وبندر مهم« ولادیوستك »در کناراین‌سواحل واقع شده‌است درقسمت جنوب، کشورروسیه،هم مرز با ژاپن، چین، افغان،ایران وترکیه‌میباشد.

چین که‌یك کشور متفق محسوب میگردد در آنزمان گرفتار جنگ باژاپن و ژاپن هم جزء متحدین آلمان و در باطن دشمن روس‌و انگلیس و امریکا و هنوز در آن‌زمان رسماً داخل در جنگ نشده بود.

درآن موقع تنها راه کمك ودسترس بخود چین راه برمه در جنوب‌این کشور بود که آنهم بعدها بوسیله ژاپونیها اشغال وقطع گردید و بهمین دلیل متفقین برای‌اظهار همدردی باملت‌چین گاه‌گاهی بازحمت فراوان ،وسیله‌هواپیما- های حمل‌ونقل مقدار کمی مواد ومهمات ارسال میداشتند.

بهرحال، پرواضح بود که موقعیت‌جغرافیائی ،طبیعی وسیاسی چین وژاپن و افغان اجازه نمیداد که متفقین بوسیله آنها با روسیه ارتباط زمینی و هوائی پیدا کنند ودر اینصورت‌درجنوب‌روسیه دوراه باقی بود یکی ایران‌ودیگری ترکیه اینك محاسن و معایب طرق شمالی وجنوبی:

۱- راه مورمانسك

مورمانسك‌یا نورمانسك بندری‌است‌واقع در منتهی‌الیه شمال‌باختری‌روسیه

این بندر در کنار خلیج کوچکی که متصل به «دریای بارنتز یعنی قسمتی از اقیانوس منجمد شمالی» بنا شده و نزدیکترین نقطه روسیه از راه دریا به انگلستان است.

فاصله آن تالندن ۲۹۴۸ کیلومتر تامسکو ۱۲۰۴ و تا لنیگراد ۱۳۸۹ کیلومتر میباشد ، فاصله لندن تالنینگراد به 2450 میل محدود میگردد .

این فاصله نسبت به سایر طرقی که بعداً بشرحش خواهیم پرداخت به نسبت قابل ملاحظهٔ کوتاه‌تر است ولی استفاده از آن در آن هنگام مقدور نبود، زیرا اولا آلمانها راه آهن مورمانسك به لنینگراد و مسکو را قطع کرده و این راه را ازحیز انتفاع خارج ساخته بودند. ثانیا حرکت کاروان کشتی در دریای شمال با موانع ومخاطرات بیشماری برخورد مینمود ، چه آلمانها با در دست داشتن سواحل نروژ تقریباً در دریای شمال و این راه مسلط ودائماً زیر دریائیهای آنها مراقب عبور و مرور کشتیها بودند و هرچند مدتی عده‌ای از آنها را با بار غرق میکردند.

نه اینکه از این راه بهیچ وجه استفاده نشده است لیکن هرهنگام که احتمال خطر کمتر بنظر میرسید فوراً مقامات متفقین بااتکاء به شجاعت ودلیری ملوانان خود به حمل مهمات و محمولات از دریای شمال اقدام و خطرات و زیانهای بیشمار آنرا متحمل میگردیدند ،بطوریکه داستان حمل ونقل راه مورمانسك و خسارات وارده از آن باسرسختی و بی باکی جنگجویان دریای انگلیس یکی از اسرار عجیبی است که شرحش جزء داستانهای تاریخی ونادر ثبت خواهد گردید.

بهرحال راه مورمانسك که درصورت آزاد بودن، اقصر ترین راه دسترسی به روسیه بشمار میرفت راهی نبود که در روزهای بحران سال ۱۹۴۱ بفریاد متفقین برسد.

۲- راه ارخانگلسك

ارکانگلسك بندریست واقع در شمال روسیه ودر کنار خلیجی بهمین نام متصل بدریای سفید ،از این بندر یك رشته راه آهن که مستقیما بشهر (ولگدا) واقع درشمال مسکو منتهی میشود امتداد یافته است واین شهر نیز با سه رشته خط آهن دیگر به لنین گراد ومسکو و نواحی صنعتی اورال متصل است.

فاصله بندر ارخانگلسك تالندن ۳۶۱۱ کیلومتر وتابندر «رستف» واقع در کنار دریای «آزوف» درجنوب روسیه وتا شهر (سوردلفسك) واقع در نواحی

قسمت سوم

صنعتی اورال ۲۱۲۲ کیلومتر وبطور کلی فاصله‌لندن تا «رستف» ازاین‌راه‌متجاوز از ٦٤٥٢ کیلومتر میگردد .

راه آهن ار خانگلسك دوداخل خاك روسیه تقریبا آزاد و خالی از خطر زمینی وهوائی بود ،لیکن خودبندر و دریای مشرف به‌آن بیشتر از سال بعلت یخ‌بندی مسدود واستفاده از آن فقطمو کول به‌فصل کوتاه تابستان آنجااست باوجود این متفقین امیدوار بودند که بتوانند به‌وسیله یخ‌شکن‌های نیرومند این بندر را درمدت زیادی ازسال آزاد نگاه دارند اما این احتمال با حساب اینکه روسیه احتیاج کمك فوری و دائمی دارد جور نمی‌آمد . زیرا با آنکه فعالیت قابل ملاحظه در این راه واین بندر در تمام مدت جنك اروپا بعمل آمد باز نتیجه مثبت و کافی گرفته نشد واگرروزی اسرار حقیقی‌جنك افشا گردد بخوبی‌معلوم میشود که خسارات وارد ازاین راه ازحد خارج و قابل وصف نیست .

بهرحال‌راه ارخانگلسك هم راهی‌نبود که در آن‌روزهای سخت‌وبحرانی نجات متفقین را تامین‌نماید .

۳ ــ راه ولادیوستك

ولادیوستك بندری است واقع در کنار سواحل خاك سیبری مشرف به اقیانوس ساکن . یك رشته خط‌آهنی بطول ۹۲٦۰ کیلومتر ، که در سرتاسر خاك سیبری عبور می‌نماید ؛ این بندر را بمسکو متصل میکند . مسافت بین بندر سان‌فرانسیسکو واقع در سواحل غربی کشوراتازونی تا ولادیوستك یعنی عرض اقیانوس ساکن ۹۸۱۵ کیلومتر واز اینرو مسافت بین امریکا و مسکو ۱۹۰۷۵ کیلومتر میگردد .

از همین راه فاصله‌آمریکا تانواحی صنعتی «کوزنتیك» درسیبری ۱۵۳۷۱ وتانواحی صنعتی اورال قریب به ۱۷۵۹٤ کیلومتر میرسد .

اشکالات حمل‌و نقل از این راه در درجه اول‌عبارت بود از :بعدآمسافت، مجاور بودن باخاك ژاپون هم درقسمت دریا و هم در قسمت خشکی و از همه مهمتر محدود بودن حمل ونقل بوسیله راه آهن سیبری .

بااین تفاصیل درمدت ٥ ماه یعنی از روز شروع حمله آلمان به‌شوروی‌و تاروز ورود رسمی ژاپن در جنك این راه بدون استفاده نبوده است و بعدا هم تا خاتمه جنك بااشکال فراوان قسمتی از مایحتاجات کارخانجات سیبری‌واورال از این راه حمل‌و نقل میگردید .

معمای حمل و نقل

خلاصه اینکه کارشناسان شوروی وانگلیس پس از بررسی و مطالعات زیاد بدین نکته برخوردند که ناچار باید از طرق فوق یعنی راه مورمانسک ، ارخانگلسک و ولادیوستك چشم بپوشند وراه دریائی وزمینی امن تری را که در ضمن محتاج به اصلاحات اساسی نباشد جستجو نمایند.

این بود که متوجه سرحدات جنوبی روسیه گردیده و آن هم همانطوری که فوقا شرح داده شد دو راه احتمالی در جنوب موجود بود یکی ترکیه و دیگری ایران.

۴ - راه ترکیه

ترکیه یکی از همسایگان جنوبی کشور اتحادجماهیرشوروی است، در آن هنگام از طریق کشورعراق ودرنتیجه خلیج فارس وهمچنین ازطریق کشور سوریه باامپراطوری انگلیس غیر مستقیم تماس داشت.

زیرا کشور عراق ۲۲ روز قبل ازشروع جنك روسیه و آلمان وختم غائله «رشیدعالی» وخاك سوریه ۲۰ روز بعد ازشروع این جنك بنام و کمك فرانسویان آزاد درتحت تصرف واشغال نیروی انگلیس قرار گرفته بود ولی :

آتش جنك دردریای سیاه شعله ور وبنادرترکیه دراین دریا غیر قابل استفاده ومهمتر آنکه نقض بیطرفی ترکیه از لحاظ سیاست عمومی جنك کار ساده ای به نظر نمیرسید.

چون زمامداران ترك بی اندازه کوشا بودند تا این بیطرفی را تاسرحد امکان حفظ نمایند وبعلاوه برفرض اینکه متفقین ترکیه را یابطریق دوستی ویا باورویه مخاصمت اشغال میکردند درهر صورت یك مخمصه و غوغای جدیدی برای آنها ایجاد میگردید که ضرر های آن تاحدود شکست نهائی متفقین وپیروزی جنك بنفع آلمان خاتمه مییافت.

اصولا یکی از خبطهای عظیم هیتلر قبل از جنك باروسیه ، حمله نکردن بترکیه است !

بااشغال ترکیه برای آلمانها مقدور بود که خودرا بمصب شط العرب درخلیج فارس برسانندوبسهولت بانفوذ در قسمت شمال ایران، روسیه را خودبخود محصور نمایند.

علاوه بر این سه مرکز مهم نفت جهانی یانیروی محرك جنك یعنی نفط

قسمت سوم

بادکوبه - ایران و عراق عرب را ازحیز انتفاع خارج ساخته ویا دومرکز اخیررا درتحت تصرف خویش در آورند.

برای آلمانها همچنین آسان بود که بااشغال ترکیه برتنگه سوئز تسلط یابند وبالنتیجه باایجادیك جبههٔ جدیدی ازطریق این کانال درخاك مصر «رومل» رافاتح رودنیل گردانند ،در حقیقت خطر حمله هیتلر بترکیه برای انگلیس از خطر حمله آلمان بجزایر بریتانیا بیشتر بود چه،در اینجا، منجر به ازبین رفتن منابع نفتی، شکست در آفریقا ،محصور شدن روسیه وتسلیم شدن این کشور و بالاخره منجربه ازدست رفتن قسمت مهمی از امپراطوری انگلیس میگردید.

ازنکات اساسی فوق میتوان بخوبی بعللی که متفقین را وادار کرد تادرحفظ بیطرفی ترکیه سهیم و شریك باشند پی برد، ترکیه را طبق آن اصول باید علاوه ازبیطرفی راضی نیز نگاهداشت، چنانکه ملاقاتهای پی در پی زمامداران ترکیه با انگلیس و واگذاری اسکندریه باین کشور و سپس کوشش در عقد قرارداد های تجارتی و اقتصادی، واستفاده ترکیه ازقانون وام و اجاره وغیره تمام نمونه ای از مساعی وعلاقه انگلیس و آمریکا بمنظور راضی نگاهداشتن ترکیه دربرابر تمایلات شدید همکاری آلمان باترکیه میباشد.

زمامداران ترکیه هم ازفرصت استفاده و ازجانب آلمان هم مزایائی برای خودقائل گردیدند وبالاخره درظاهر چنین معلوم میشود که ترکها درمدت جنگ بیش از سایر کشورهای بیطرف صاحب منافع بیشمار گردیده و کمتر آثار شوم جنگ بآنها سرایت کرده است.

باا ینوصف بااشاره متفقین نسبت به یك تجاوز یادخول دوستانه بترکیه، آلمانها نیز موقع را مغتنم شمرده وخبطهای گذشته را بایکدنیا اشتیاق جبران میکردندو بلا درنك باقوای هنگفتی بخاك ترکیه حمله ور ومزایای مشروحه فوق را که شروط اصلی پیروزی بود بچنك میآوردند. بخصوص که آمادگی انگلیس در همسایگی باترکیه یعنی در کشور عراق وسوریه نسبت بقوای آلمان متمرکز دربلغارستان و یونان ،همسایگان دیگر ترکیه بمنزله یك بده بود.

درصورتیکه چنین تصور شود که هیتلر قادر بتصرف ترکیه نمیگردید واین معبر برای ارسال مهمات بروسیه بکار میافتاد. آلمانها با در دست داشتن بلغارستان که نقاط سوق الجیشی آن مشرف و مسلط برخاك ترکیه است؛ دائما این راه ارتباط را مورد حمله هوائی قرار داده ونمی گذاشتند که ازاین راه و بنادر ترکیه در دریای سیاه حاصلی گرفته شود.

علت دیگر عدم انتخاب راه ترکیه اینکه :
طرق این کشور زیاد از حد نزدیك به خطوط جبهه جنك قرار گرفته بود درصورتیکه برعکس مراکز تولید نیرو ومقاومت وآماده شدن قوا درروسیه خیلی دورتر از این راه بود.

۵ـ راه ایران ومختصات ومزایای آن

نازی‌ها با سرعت بی‌مانندی درخاك روسیه پیش میروند تا اراده و آرمان پیشوای خودرا بمورد عمل‌واجرا گذارند! شکست روسیه بایدحد اقل درمدت‌سه ماه وحداکثردر فاصله‌چهارماه پایان پذیرد! تمام مقدمات وآمادگی ارتش‌آلمان دوبدو شروع حمله بشوروی بطریقی تهیه وتدوین‌شده بود که‌درآخر آن مدت‌یعنی اول‌فصل‌زمستان سه‌هدف‌اصلی ومهم : لنین‌گراد مسکو — کیف در تصرف قوای آلمان بوده باشد.

هیتلر درنقشه‌هجوم‌خود پیش بینی فصل‌زمستان وجنك بازمستان‌را نکرده‌بود زیرا تمام حساب او در لشگرکشی بروسیه استوار برآن بود که : **دولت شوروی یکه‌وتنها است !** و تا متفقین باندیشه کمك باین کشور افتند در همان‌اول زمستان دیگر روسیه وجود نخواهد داشت !

اکنون ببینیم این حساب تاچه اندازه درعمل بحقیقت نزدیك میگردد.
پس‌ازسه‌ماه ازتاریخ شروع به‌حمله ، «کیف» سقوط کرده‌بود، لینگراد درحلقه‌آهنین‌ارتش آلمان‌بسرمیبرد وپس‌از چهارماه منظره مسکو بخوبی بادوربین‌افسران پروس مشاهده میگردید: عمق‌پیشرفت آلمانها در خاك روسیه از ۷۸۰ کیلومتر تجاوزمیکرد وازهمه مهمتر هنوز سپاهیان مهاجم دارای‌تجهیزات‌کافی وروحیه بسیار عالی بودند. درمقابل باقیمانده ارتش روس‌درمقابل‌آخرین‌سنگرمهم خانه‌خود گرسنه وبرهنه‌با شجاعت وفداکاری بینظیری میجنگیدند.

عمل مهم وامیدبخش‌همان بود که با وجوداز‌دست‌رفتن‌قسمت‌عمده واساسی کشوراتحادجماهیرشوروی، «مسکو» یعنی‌قلب‌روسیه‌ازکار بازنماندو بچنك دشمن‌نیفتد.

شوروی‌ها باامیدواری باستفاده از کمك‌آینده ونزدیك متفقین تمام‌قوای باقیمانده وتجهیزات وسازو برك‌و ذخیره خود و حتی‌خوار و بار ناچیز توده را برای‌مسکو وجبهه‌مسکو و اطراف مسکواختصاص دادند تااین نقطه حساس را بهرطریقی که ممکن است نجات دهند منتهی چون قسمت اعظم نیروی آلمان در خاك روسیه درجاده مسکو بکارافتاده بودومنبعی‌هم ازحیث‌مهمات‌وخواروبار برای جبران‌ضایعات در دسترس روسها نبود، بتدریج دردفاع دلیرانه ارتش شوروی

قسمت سوم

فتوری رخ میداد که در نتیجه وضع مسکورا بی‌اندازه مبهم وادامه به‌حیات بقیه روسیه‌راکاملا مشکوك میگردانید.

درخلال همین لحظات‌حزن‌آور ناگهان اوضاع واژ گون میشود وروسها با پشت‌گرمی کامل بقوه دفاع وفداکاری خود ساعت بساعت میافزایند و آلمانها با تعجب تمام‌اجباراً از شدت‌حمله‌خویش کاسته‌وعلت را جستجو میکنند قضیه‌بزودی روشن میگردد زیراًمهاجم‌مغرور مشاهده میکنند که :**روسها بااسلحه‌ووسایل حمل‌و نقلی برعلیه دشمن درنبرد هستند که ساخت آمریکاو انگلستانست!** پس‌معلوم میشود که‌متفقین بعهد خود وفا و درلحظه حساسی بفریاد متحد خویش رسیده‌اند.

آیااین اسلحه واین مواد ازآسمان فرو ریخته‌شد و یااز زیر زمین‌دو پشت جبهه‌تسلیم‌شوروی ها گردید؟!! هیچکدام،بااین‌وصف ازچه‌راه‌وباچه‌وسائلی‌این امر مهم آنهم‌با این‌سرعت انجام‌گرفته است؟!! پاسخ این‌مطلب‌مهم بسیارساده‌است‌زیرا همانطوری که درهمین بخش بذکرش پرداختیم‌راههای ولادیوستك - مورمانسك ارخانگلسك وترکیه‌فاقد چنین‌شرایطو افتخاری بودندو**این‌فقط ازراه‌ایران ودربدو امر باکلیه وسایل و حمل‌ونقل موجود ایرانی بود که درآن ایام‌پس هزارانان‌این اسلحه ومواد‌حیاتی‌درجاده مسکو بدست شورویها رسید ودر نتیجه حمله سهمگین دشمن متوقف و مسکو برای همیشه وروسیه موقتاً در آن زمان نجات پیداکرد.**

مقدمه مختصر فوق بدین علت قبلاذکرگردید که برای‌خوانندگان‌اهمیت درجه پیش بینی و تصمیم قاطع کارشناسان را در انتخاب راه ایران،آشکار و روشن کرده باشیم

اینك مزایا و خصوصیات این‌شاهراه نجات :

الف-راه‌ایران‌ازلحاظ مسافت

فاصله بین «لیورپل» درانگلستان تابندرشاهپور واقع در کنارخلیج‌فارس‌از طریق‌دریای مدیترانه ۱۲۰۳۸ کیلومتر و ازبندر شاهپور تابندر شاه واقع‌در کنار بحر خزر ونزدیك بسرحد روسیه ۱۳۹٤ کیلومتر، از بندر شاه تا بادکوبه ۶۹۸واز بادکوبه تا رستف (ازراه ایران) بالغ بر ۱۵۵۷٤کیلومتر میگردد.

این‌مسافت نباید زیاد دور وطویل‌درنظرها جلوه کند ،مخصوصا از این

معمای حمل و نقل

حیث که بیشتر فرستاده‌های انگلیس از مستعمرات اصلی این کشور فراهم میشود و این مستملکات هم عبارت بودند از: هندوستان - استرالیا - مالزی - که مواد صادره از آنها در کوتاه‌ترین مدت از راه ایران در سرحدات روسیه پیاده میگردید.

فاصله نیویورک تا روسیه از راه اقیانوس اطلس و دریای مدیترانه و ایران در حدود ۲۲٫۰۰۰ کیلومتر میباشد.

بسبب همین مجاورت ایران با منابع جنگی انگلیس بود که دو ماه و چند روز پس از حمله آلمان بشوروی نخستین مرسولات متفقین از طریق ایران بدست شورویها رسید! زیرا درست دو ماه پس از همین جنگ، هجوم متفقین بایران صورت گرفت و در دنباله همان کشتی‌های جنگی که نیروی دریائی مختصر ایران را ببمباران مینمود کشتی‌های دیگری پر از مواد و مهمات برای پیاده کردن بایران و حمل بشوروی صف کشیده بودند و اگر اغراق نگفته باشیم از همان روز سوم شهریور حمل و نقل مهمات بسوی روسیه در جاده‌های متعدد ایران شروع گردیده است.

ب - راه ایران در چهار فصل

یکی از مزایای مهم راه ایران: استفاده آن در فصول چهارگانه سال می باشد که سایر طرق مذکوره در فوق از این مزیت فاقد بودند.

پر واضح است که کمک به روسیه وقتی کاملا مؤثر می گردید که بطور دائم و پیوسته فرستاده شده باشد والا جریان تجهیز لشگر ها و بکار انداختن کارخانجات شوروی مدتها بتعویق می افتاد.

اهمیت این موضوع با گفتار «مستر ایدن» وزیر خارجه وقت انگلیس در تاریخ «۱۴ آبان ۱۳۲۰» در مجلس شورای ملی بریتانیا در این باره بخوبی آشکار می گردد. ایدن میگوید:

«... این جریانات مساعدی که در ایران پیدا شده، ما را قادر ساخته
«است که راهی برای حمل مرسولات خود بروسیه باز کنیم و امتیاز غیر قابل وصفی
«که این راه دارد آنست که در تمام فصول سال قابل استفاده است،
«برای افزایش میزان استفاده از راه آهن و جاده های ایران هم تاکنون ترتیبات
«لازم داده شده است.»

قسمت سوم

ج - راه ایران ازلحاظ امنیت

کشور ما بمسافت قابل ملاحظه در جنوب و پشت جبهه جنگ روسیه قرار گرفته بود، وبعلاوه دور بودن ایران ازنقاط مبدأ پرواز هواپیماهای آلمانی این مزیت را برراه ایران میافزود که :

متفقین کلیه محمولات خودرا باخاطری آسوده بسوی شوروی حمل نمایند مخصوصا مرسولات صادره از هندوستان - استرالیا - مالزی که اساس کمك انگلیس را تشکیل میداد تحقیقا بدون هیچگونه دغدغه و تشویش ارسال ودرخاك ایران پیاده وبسوی مرزهای شوروی حمل میگردید، در صورتیکه راههای مورمانسك - ارخانگلسك - ولادیوستك هرسه آنها اضافه برموانع طبیعی بعلت ناامنی دریائی و زمینی ناشی از دشمنان متفقین اغلب غیر قابل استفاده و متضمن صدمات بیشمار بود .

هرگاه خسارات وزحماتی که متفقین درمسیرراههای دیگر تحمل نموده‌اند باامنیت کامل راه ایران مقایسه نمائیم آن وقت درجه اهمیت راه کشور مانزدهر منصفی بخوبی آشکار وروشن میگردد.

درحقیقت درتمام مدت سه سال ونیم حمل ونقل در خاك ایران کوچکترین خطری ازهیچ طریقی متوجه محمولات وهم- چنین‌خود متفقین نبوده‌است تنها یکبار آن هم درنتیجه‌بی احتیاطی‌مامورین غیر ایرانی یعنی هندی یك واگون کوچك مهمات درایستگاه اهواز منفجر و باعث تلف شدن چند نفر گردید.

باید اضافه کرد که موجود بودن این امنیت درخاك ایران مولود مراقبت وزحمات دولت وحسن نیت کامل ملت آزادیخواه و آزادی دوست ایران بوده است .

د - راه ایران یا راههای ایران

ازدیاد ظرفیت حمل مهمات بسوی شوروی خود نیز یك عامل مهم نجات روسیه بشمار میرفت، بعبارت دیگر لازمه موفقیت وامید بجلوگیری از پیشرفت آلمانها آن بود که : درحد اقل مدت حد اکثر حمل ونقل بعمل آمده باشد ، و

معمای حمل و نقل

این امر یعنی این ظرفیت تابع عواملی بود که یکی از آن ها تعدد جاده و راه می باشد.

خوشبختانه جاده های شوسه وراه های بیشمار ایران این شرط حیاتی‌را خود بخود حائز وبهیچوجه راه ایران احتیاج باحداث جاده نوینی‌نمیداشت.

تمرکز نقاط آباد وپر جمعیت درشمال که مجاور با خاك روسیه است ، چنین ایجاب کرده بود که طرق شوسه متعددی دراین خطه زرخیز ایران ساخته شود،همچنانکه سه رشته خط آهنی منشعب از تهران به : بندرشاه ـ زنجان ـ شاهرود وادامه ساختمان دوخط اخیر بطرف تبریز و مشهد، خود نشانه مقدمه تکمیل خطوط ارتباطی نقاط مهم شمال بوده ومیباشد.

ازطرف دیگر منتهی شدن‌این جاده ها وخطوط بنقاط مختلف سرحدات طویل روس وایران‌واتصال آنها براههای جنوب و مغرب ایران که بار انداز محمولات متفقین محسوب میگردید، کار حمل ونقل وازدیاد ظرفیت آنرا بحد کافی تامین وآماده کرده بود.

همین تعدد راه ایران وظرفیت‌مناسب آن بود که دوستان‌ما دربدو ورود خود روزانه ۱۸۰۰ الی ۲۰۰۰ تن مواد حمل می نمودند این رقم بعدا تا ۴۵۰۰ الی ۵۰۰۰ تن !! ترقی داده شد

برای‌مقایسه اهمیت این موضوع‌یادآور میشویم که درهنگام باز بودن راه« برمه» وراه آهن «رانگون» باحد اکثر کوشش فقط ۱۸۰۰ تن در ماه بکشور چین مهمات کمکی ارسال میگردید.

پس کلمه «راه ایران» درحقیقت متضمن ومستند راههای بیشماری است که بشرح یکایك آنها بعدا درجای خود خواهم رسید.

ه-راههای ایران ازلحاظ آمادگی

درروزگار تیره وتارشهریور ومهر ماه ۱۳۲۰ که آلمانها نزدیك بسرحد پیروزی درجبهه شوروی رسیده بودند وروسها باصرف آخرین قسمت ازذخیره جنگی خود درحال ناامیدی‌فداکاری میکردند یك مسئله درحیات ومماتمتفقین دخالت تام داشت ، وآن ازدیاد سرعت حمل و در نقل مواد کمکی بروسیه‌بود.

درخلال ماههای شهریور ومهر ۱۳۲۰ باهمان‌شدت وسرعت لازم از

قسمت سوم

خطوط شوسه وراه آهن حاضر وآماده ایران ودربدو امر باتمام وسائل موجوده آن استفاده گردیدوهمانطوریکه تاریخ جنگ دنیا نیز ثبت کرده است وفوقا شرح مختصر آن گذشت همین کمك اوضاع جبهه روسیه وآرزوی هیتلر را واژگون وآخرین گام پیشرفت آلمانها بدینوسیله پس ازدو سال پیروزی وغرور دائمی متوقف گردید .

پس اگر فرض شود که دربدو ورود وهجوم متفقین بایران این خطوط و این راه آهن واین وسائل دراین کشور نبوده ودول روس وانگلیس مجبور به ساختن راهی میگردیدند، آنوقت بانرسیدن مواد کمکی بموقع وبمصداق «نوش دارو پس ازمرگ» یکنوع تغییرات شومی درجنگ ودنیا وتمدن وآزادی بوجود میآمد که تصور آن خیلی مشکل وخیال آن بی اندازه هولناك است .

و ـ راه ایران ازلحاظ تثبیت واتصال جبهه خاور میانه

استفاده ازراه ایران بمنظور کمك بشوروی ازیکطرف، مزیت آن ازنظر اتصال وتثبیت جبهه شکسته متفقین از یك طرف .

هندوستان بوسیله نیروی دریائی عظیم انگلیس بالندن متصل ومربوط، ایران درجوار هندوستان یك کشوربیطرف، عراق وسوریه وتنگه سوئز ومصر هم که بترتیب همسایه بایکدیگر هستند دردست انگلیس و خود خاك مصر نیز ازطریق دریای مدیترانه وتنگه جبل الطارق ویا ازجانب دریای احمر و دماغه کاپ درجنوب آفریقا بلندن مربوط، ودر این صورت ، اتصال این رشته حیاتی بزرك، با بیطرفی ایران پاره وگسسته شده بود وبی اندازه لازم وضروری به نظر میرسید که بانقض بیطرفی ایران ومستحکم نمودن این قلعه، جبهه خاورمیانه را متصل وثابت نگاهداشت .

بااین ترتیب وبا وجود این مزایای گرانبها ،راه ایران انتخاب ومعمای حمل ونقل درروی نقشه و نزد زمامداران روس و انگلیس حل شد، اکنون باید دید چگونه این راه حل بمورد اجراء گذاشته شده وتا چه مدت پس ازاین تصمیم عملا ازاین راه بی نظیر استفاده میگردد.

بخش اول ــ قسمت چهارم

جنك اعصاب

تاخیرشکست وپیروزی !! ـ مبارزه باستون پنجم درایران!!ـ آثارهجوم ـرضاشاه ومتفقین

راه ایران با آن مزایا ومحسناتی که در قسمت های قبل شرح داده شد انتخاب و مقدمات مجوم به یك کشور بی طرف با یك طرز بی سابقه فراهم گردید .

برای دولت و ملت ایران چندان احتیاج بدانستن این نکته نیست که : کدامیك از دولتین شوروی وانکلیس ، در آن ایام بحرانی پیشقدم شده و پیشنهاد استفاده از این راه را نموده اند ،ولی با دقت در مطالب گذشته نسبت بمشخصات راه ایران وهمچنین مخاطرات و مشکلات موجوده در طرق دیگر « چه در داخل خاك شوروی وچه در خارج آن » بخوبی استنباط میگردد که راه کشور ما بدواً از طرف روسها انتخاب وپیشنهادشده است بطوریکه عملا نتیجه آن برای هردو ،بلکه تمام دنیا مفید و یکسان بوده است .

« آنچه که برای مردم ایران و تاریخ آینده بسیار ناگوار و دور از حق
« وانصاف بنظر میرسد طریقه استفاده وعمل متفقین در ابتدای حمله باین کشور
« و بعلاوه پاره‌ای از رفتار واعمال نفوذ خارج از وجدان آنها در دولت و ملت
« ایران،در مدت اقامتشان میباشد که ما اجباراً در یك فصل از این کتاب برای
« اینکه نسل آینده ایرانی ازحال وروز زندگانی بحران امروزی خودبدرستی
« آگاه شود تا آنجا که قلم اجازه دهد با بیطرفی کامل بشرح آن میپردازیم و
« ضمنا ضرر و خسران هائی که از این حیث هم متوجه ملت ایران شده است

« يادآور خواهيم شد.»

مسلما هرگاه پيمان اتفاق مصوبه ٦ بهمن ماه ١٣٢٠ مجلس شوراى ملى كه از طرف دولت بريتانيا طرح آن تنظيم و با وضع مطلوبى موفق بجلب روسها در شركت آن شده بودند، پيشنهاد بما نشده بود، ديگر در حقيقت انتظار وجود هيچگونه دوستى و علاقه پايدارى بين اين ملت كهنسال و دو دولت اخير معنى نميداشت. بهرحال پس از اينكه در تاريخ ٢٦ تير ماه ١٣٢٠ يعنى ٢٦ روز پس از حمله آلمان بشوروى ،مذاكرات محرمانه متفقين راجع باشغال ايران بمرحله قطعى خود رسيده و دولت روس و انگليس در صدد برآمدند كه مقدمات هجوم بايران را فراهم آورند. باين نكته مهم برخورد كردند كه تصرف ايران علاوه از تداركات احتمالى نظامى مستلزم كوشش در راه آماده كردن روحيه مردم دنيا بمنظور نقض بيطرفى اين كشور نيز خواهد بود زيرا متفقين بخوبى واقف بودند كه دريك زمان بسيار نامساعد و يك محيط تاريكى قرار گرفته اند و داشتن يك دوست و يك متفق چه از طبقه ملل كوچك و چه بزرگ نهايت ارزش و اهميت را براى آن‌ها در بر خواهد داشت، بخصوص كه محور ابتكار عمليات جنگى و روحى در آن زمان كاملا در دست نازى ها دور ميزد و غالب كشور هاى بيطرف متوجه و مرعوب فتوحات و تبليغات آلمانها گرديده بودند.

امپراطور بريتانيا در آن زمان علاوه از آنكه جداً ساعى بود تا در نتيجه سموم اين نوع تبليغات رخنه در اتحاد و اتفاق مستعمراتش پيدا نشود ،باندازه صد برابر زمان صلح كوشش و تلاش مينمود تا يك دولت ديگرى راكه سربار او نباشد با خود هم افق و هم آهنگ نمايد در اين باره همين اندازه ياد آور ميشويم كه دولت انگليس مجبور بود بوسيله يك تشكيلات عظيم سرى مركب از هزاران مامور و كارمند خفيه ، صدها ميليون ليره بمصرف برساند تا ملت آمريكا را كه هم زبان و هم مسلك و هم كيش با ملت انگليس ميباشد كاملا همراه ساخته و اثر تبليغات آلمانها را در بين نفوس اين كشور بتدريج خنثى نمايند !!

انگليسها دائما در تلاش بودند كه در نبرد تبليغاتى و جنگ اعصاب هم شكست خودرا جبران نمايند و بساكنين كره ارض بفهمانند كه نظم نوين هيتلر جز ظلم وستم چيزى بارمغان نخواهد آورد و تنها آزادى مطلق است كه آسايش وسعادت ملل را تامين كرده و خواهد كرد.

قسمت چهارم

اوضاع آن وقت اینطور اقتضا داشت که حتی انگلیسها از بعضی مطامع ضروری جنگی خود صرفنظر نموده و آزادیخواهی خویش‌را نزد عموم ثابت نمایند.

«درصورتیکه موقعیت زمان جنك ایجاب میکند که از آزادی کامل هم جلوگیری بعمل آید.»

متفقین در آن هنگام از یك قطعه ضعف بزرك هیتلر استفاده‌نموده‌وحملات غیر موجه و پیاپی‌این پیشوارا بکشور های اروپائی‌نشانه خود خواهی وتسلط و آقائی بر دنیا معرفی می نمودند و زمام‌داران متفق در همه‌جا وهمه وقت این مطلب را بعالمیان گوشزد و خودرا از آن عاری‌میدانستند.

در چنین زمان نامساعدی دولتین روس و انگلیس از راه‌اضطرار، خیال هجوم بکشور ما را داشتند وبا اینوصف قطعی بودکه نقض بیطرفی ایران‌بدون هیچ مقدمه ودلیل موجه علاوه از اینکه باگفتار و تبلیغات آزادی خواهی‌آنان کاملا مغایرت داشت منجر بشکست روحی و عصبی بزرگی در دنیا برای آنها میگردید و همین امر مهم باعث شدکه متفقین ،مخصوصا انگلیسها درصدد برآیند که باتاخیر انداختن تصرف‌راه ایران،قبلاباطرز عاقلانه‌ای‌روحیه‌مردم گیتی را برای این حمله،مساعد وحاضر گردانند، این تاخیر را که یکماه و هفت روز طول کشیده است ، در حقیقت میتوان جزء تاخیر شکست آلمان در جبهه مسکو و تاخیر پیروزی متفقین محسوب داشت. البته در خلال این مدت تدارکات نظامی بمنظور حمله و اشغال ایران‌و همچنین‌تهیه وسایل حمل ونقل‌اولین‌قسمت مواد کمکی‌بشوروی نیز‌بعمل‌آمده است.

مبارزه باستون پنجم درایران !!

« ستون پنجم » در اصل یك اصطلاحی است که از زمان وقوع جنك های داخلی اسپانیا شایع شده است ، یعنی هنگامیکه بوسیله چهار دسته یا چهار ستون‌ازقشون‌شورشیان بریاست ژنرال «فرانکو»،جمهوری خواهان‌محاصره‌شده بودند ضمنا یکدسته دیگر از یاران‌فرانکو در داخله اسپانی بین‌جمهوریخواهان مشغول جاسوسی و خرابکاری بنفع شورشیان‌بودند. درحقیقت نیروی شورشیان

از پنج دسته تشکیل گردیده بود، نه چهار دسته بهمین لحاظ دسته اخیر ستون پنجم معروف شد و بعد ها این دو کلمه بکلیه همدستان آلمان در جنگهای هلند و بلژیك و فرانسه اطلاق گردید.

فعالیت ستون پنجم باندازه‌ای مهم و مؤثر بوده است که علت اصلی شکست کشور مقتدری مانند فرانسه نتیجه خرابکاری و نفوذ افراد این دسته میباشد!

اما قصه ستون پنجم در ایران !

برای اینکه هجوم آینده متفقین بایران دچار اشکال نشود و با انعکاسات مخالف و شدید مردم دنیا تصادم ننماید و همچنین برای اینکه بحیثیت و آبروی آنها از نظر آزادیخواهی و حفظ احترام باستقلال و حاکمیت و بیطرفی کشور های دیگر ، لطمه وارد نگردد اینطور ادعا کردند که ستون پنجم آلمان یعنی یك دسته از همان جاسوسان مخرب و مخوف نازیها در ایران مشغول فعالیت بوده و خطر بزرگی برای استقلال این کشور و منافع متفقین تولید نموده‌اند !!

در پیرو همین نقشه در تاریخ ۲۸ تیرماه ۱۳۲۰ اولین یاد داشت دولتین شوروی و انگلیس درباره اخراج آلمانی های مقیم این کشور تسلیم وزارت خارجه ایران گردید، و در تعقیب آن پس از این تاریخ بوسیله رادیو و خبر گزاریهای دست نشانده انگلیسها از قبیل خبر گزاری فرانسه آزاد تبلیغات برعلیه کشور بیطرف ما شروع گردید.

این تبلیغات یك نوع اسلحه‌ای بود که صرفا بمنظور جنك اعصاب وبدست آوردن بهانه برای نقض بیطرفی ایران بکار میرفت، از اینرو چندان به تنظیم مفاد انتشارات خبر گزاریها اعتنائی نداشتند ، بطوری که گاهی آشکارا از جاده حقیقت خارج شده و مطالبی را منتشر میساختند که بهیچوجه با اوضاع ایران مطابقت نداشت و در نتیجه انعکاسی غیر از آنچه که متفقین طالب بودند ایجاد میکرد .

شاهد حقایق فوق یکقسمت از تبلیغات و انتشارات آنهاست که برای نمونه ذیلا بنظر خوانندگان گرامی میرسد :

خبر گزاری فرانسه آزاد در تاریخ ۹ مرداد ۱۳۲۰ چنین انتشار میدهد که :

قسمت چهارم

« سازمان ستون پنجم آلمان در ایران و افغانستان بر قرار گردیده و
« عمال آلمانی از آن استفاده کرده بسرزمین های مجاور جمهوری های قفقاز
« و ترکستان و نواحی شمال هندوستان راه می‌یابند، حوادث داخلی بخرابکاری
« که‌در مراکز صنعتی قفقازروی داده مراقبت زمامدارن شوروی‌را بیش از پیش
« فزون کرده، بیشتر وقت‌دولت انگلیس معطوف به‌آنست که پالشگاه ها ومنابع‌نفت
« شرکت نفت ایران و انگلیس از خطر مصون بماند . عمال آلمانی با مهاجرین
« روس سفید که برخی از آنها با گذر نامه آلمانی وارد ایران شده اند همکاری
« میکنند ، نمایندگان دولت اتحاد جماهیر شوروی‌و انگلیس دقت دولت ایران
« را نسبت به این‌فعالیت خطرناك عمال آلمانی که میکوشندکمك بازرگانان‌ایرانی
« را در خاك شوروی (!) و انگلیس بدست آورند جلب کرده‌اند !»

بلافاصله در همان تاریخ خبرگزاری پارس با اجازه دولت ایران پاسخی به قرار زیر منتشر نمود :

خبرگزاری پارس مجاز است بآگاهی خوانندگان‌برساند،

« نظر بانتشارات وتبلیغاتی که درچندی پیش ازطرف بعضی‌خبرگزاریها
« نسبت به‌پاره‌ای از بیگانگان مقیم ایران شروع شده و این اواخر بواسطه
« وقوع حوادث‌جنك میان‌آلمان وشوروی‌شدت یافته وممکن‌است اسباب‌نگرانی
« واضطراب در افکار بشود ، محض رفع هرگونه اشتباه و برای روشن شدن
« مطلب خاطرنشان‌می‌شود: منابعی که این اخبار را منتشر میسازند مثل این
« است که از وضعیت ایرانی وسازمان فعلی اینکشور بی‌اطلاع هستند. در این
« صورت بهتر است پیش از نشر اینگونه اخبار درصدد کسب اطلاع برآیند و
« حقایق را درنظربگیرند، آنوقت‌برآنها معلوم خواهدشد که کلیه‌افرادساکنین
« این کشور اعم از ایرانی وبیگانه‌درهرمقام وشغلی باشند تابع نظامات‌جدی
« دولت میباشند واصول و مقررات مرتبی برآنها حکمفرما است که تخلف‌از
« آن موجب تعقیب و کیفرمیباشد، مخصوصاً از زمان بحران کنونی دنیا بر این
« مزاحمت‌ها افزوده شده وبا علاقه‌کامل دولت بحفظ انتظام وآسایش کشور و
« رعایت دقیق سیاست بیطرفی که همواره محفوظ بوده احدی را یارای
« تخلف نیست .
« کلیه بیگانگان که در این کشور هستند معلوم است که برای چه‌کار آمده و
« چه می کنند و وضعیت رفتار و زندگی آنها برمقامات مربوطه دولتی روشن

« میباشد ،بنابراین هیچکس نمی‌تواند ازحدود خودخارج و مشغول تشبثات و
« عملیات غیر مجاز بشود، شماره اتباع بیگانه معلوم وفهرست آن موجوداست
« و نباید باخبار بی اساس و اغراق آمیز که نسبت به شماره آنها انتشار داده
«میشودترتیب اثر داد. بعلاوه‌دولت حافظ حقوق مشروع عموم ساکنین کشور
« و دولت‌هائی که باایران روابط دارند می‌باشد و بوظائف خود و در اجرای
« قوانین ومقررات وعهود کاملا دقیق ومواظب است.»

اضافه بر پاسخ کافی وشایسته فوق روزنامه های مهم کشور ایران مانند (اطلاعات)و(ایران) وغیره نیزدرطی شماره‌های متعدد هریك شرح مبسوطی درج وموهوم بودن مراتب فوق را ثابت ومدلل ساختند. مخصوصا این نکته بیشتر شایان توجه وتنقید بوده ومیباشد که اصلا یکنفر بازرگان ایرانی هم در حال روسیه نبوده است وتمام دنیا ازمقررات حکومت شوروی درباره منع ورود اتباع بیگانه حتی بازرگان بخوبی آگاهی داشتند ودر اینصورت جعل اینگونه اتهامات برای هرمرد عامی هم روشن وهویدا بود.

درخلال همین اوقات، جرایدخارجه مخصوصا جراید کشور بیطرف ترکیه بنوبه خود بادولت وملت ایران همدردی نموده و در اطراف بی‌اساس بودن این تبلیغات قلمفرسائی کرده اند ازآن جمله سر دبیر روز نامه «صون تلگراف» می‌نویسد ؛

«همسایه دوست ما ایران درمقابل هرگونه حوادث جنك از روز نخست
«تاکنون بیطرف‌مانده است، ایران مفهوم صلح را میداند وشکی نیست راه خود
«را درجه بیطرفی پیموده واجازه نخواهد داد آتش جنك کنونی بآن کشور
«و کشورهای خاور نزدیك ومیانه سرایت‌نماید.»

روزنامه (جمهوریت) درطی مقاله‌ای یادآور میشود؛

«حکومت ایران مسئول‌حفظ سیاست بیطرفی کشور بوده واین‌حکومت
«حرکاتی نمینمایدکه مخالف بی‌طرفی باشد،ایران کشوری است که حافظ آزادی
«واستقلال خود بوده و وجود چند تن بیگانه نمی تواند استقلال اورا برهم
زند :»

سردبیر روزنامه (آغشام) مینویسد،

«نتیجه‌جنك هرچه باشد تغییری دراین حقیقت نمیدهد که ایران بی طرف
«بوده‌وبرای اینکه‌میخواهد ازآتش جنك برکنار بماند بحفظ بی طرفی خود

قسمت چهارم

«ادامه میدهد ودرنتیجه این بی‌طرفی منظور ملل خاور زمین را تامین نموده است .»

انعکاسات صحیح ووارد درجراید داخل‌وخارج ایران نتیجه و اثرهمان تبلیغات ناموزون‌متفقین میباشد ومسلماتاریخ دنیا این مراتب را باخطوط‌برجسته ثبت‌کرده وحق وباطل را برای نسلهای آینده روشن‌خواهد ساخت.

راجع بایران حتی انتشار داده که دسته ای از آلمانها دستور یافته اند ، برای ایجاد ارمنستان جدیدوبزرگتری‌باتجزیه قسمتی ازخاك ایران وترکیه‌شروع باقدامات مقتضی نمایند.

درصورتیکه ارمنیها هرگزباآلمان ها مناسبات نزدیك‌وصمیمانه‌نداشته‌اند و بعلاوه در صورت چنین خیال شومی از طرف آلمانها مربوط بتجزیه کردن قسمتی ازخاك ایران،آنوقت چطور ممکن بودکه بین ایران و آلمان ، همکاری صمیمانه برقرار بوده‌باشد ویانسبت‌باتباع آلمانی‌دولت ایران‌نظر موافقی داشته‌باشد؟! برعکس دولت ایران رفتارو کردارفردفرد اتباع بیگانه بخصوص آلمانیها رازیر نظر ومراقبت جدی قرار داده بود وباید باکمال انصاف حق دادکه نتیجه‌همین دقت ومواظبت بودکه از روز شروع جنك جهانگیر دوم تاروز سوم شهریور ۱۳۲۰ یکنفر بیگانه قادر نگردید که دست باقداماتی بزندکه خلاف مقررات ونظامات ایران باشد و یا به بیطرفی کشور ما خللی وارد سازد.

باوجود این چون‌متفقین منظورشان‌حاضر کردن روحیه مردم دنیا ونشان دادن علتی برای هجوم آینده خود بایران‌بود،دست از تحریکات و تبلیغات‌مخالف برنداشته وتا جائی که «ایدن» وزیر خارجه انگلیس در طی نطقی در مجلس شورای‌ملی بریتانیا،ارسال‌یادداشت مورخه ۲۸ تیرماه را بدولت‌ایران آشکار ساخت و این نطق مدین منظور ایراد گردید که‌صحت مطالب‌منتشره ازطرف خبر گزاریهای تابعه دولت را تائید کرده باشد ودرضمن هم ذهن نمایندگان مجلس را برای وقوع یك حادثه واقدام نوینی ازطرف دولت انگلیس‌درخاور میانه حاضر وآماده نموده باشد.

«ایدن» درنطق‌خود پس‌ازآنکه‌خواستار همکاری ملل خاورمیانه میگردد بایران اشاره کرده ومیگوید :

« ورود عده‌زیادی خبرگان‌آلمانی خطر بزرگی برای استقلال کشور
« ایجادکرده است ودولت انگلیس ازروی کمال پاکی و صداقت نسبت باین

جنك اعصاب

« خطر بدولت ایران آگاهی داده و امیدوار است این آگاهی مورد اعتنا
« قرار گیرد !! »

دولت ایران یعنی رضاشاه دربدو امر باین تبلیغات چندان توجه واعتنائی نکرد ، زیرا رضاشاه یقین داشت که بهیچ طریقی خطری ازطرف بیگانگان مقیم این کشور نه متوجه استقلال ایران بوده ونه متوجه همسایگان ماميباشد.

اگر مشاهده شد که در همسایگی ایران یعنی درخاك عراق ، اغتشاشاتی برعلیه انگلیسها رخ داد ، برای آن بود که اولا اقتدار وتسلط حکومت مرکزی عراق باندازه حکومت ایران نبود وثانیا مراقبت دراعمال اتباع بیگانگان با آن وضع وترتیبی که در ایران جریان داشت درآنجا بعمل نمیآمد.

از طرف دیگر برای رضاشاه ودولت وملت ایران همین حادثه ، خود یك درس عبرتی بود ، زیرا همانطوریکه مشاهده شد آلمانها قادر نگردیدند که کمك کافی بشورشیان عراق رسانیده واز این اغتشاش بهره بردارند و بعبارت دیگر يك آشوب وبلوائی بضرر عراق برپا کرده وخود آنها کنار رفتند وپرده ازروی آنهمه تبلیغات دروغ «گوبلز» نسبت بهمدردی با ملت عرب بخوبی برداشته شد.

پس ملاحظه میشود که نه دولت ایران حاضر بهمکاری با آلمانها بوده است و نه بیگانگان آلمانی مقیم این کشور قادر بایجاد يك اغتشاش وخرابکاری بر علیه استقلال ما ومنافع همسایگان درایران بوده اند.

يك نكته ويك ایراد بررضاشاه ممکن است وارد باشد که باوجوداعتماد و اطمینان باوضاع داخله کشور وعدم قدرت آلمانها بخرابکاری ، چه علت در خلال این مدت وتا تاریخ ۲۵ مرداد متوجه درك حقایق بطور کامل نگردیده است که اگر خطری متوجه او و کشور باشد تنها از جانب دوهمسایه شمالی و جنوبی است نه ازطرف آلمانها آنهم برای ضرورتی که متفقین داشتند وما قبلا بذکر آن پرداختیم ، وهمچنین بچه دلیل رضا شاه حاضر نشده است که این عده آلمانی را از خاك ایران خارج ورفع بهانه متفقین را کرده باشد ؟!!

پاسخ پرسش دوم اینست که درصورت عملی کردن این موضوع و روانه کردن ٦٩٠ تن آلمانی مقیم ایران (برای مقایسه یادآور میشویم که تعداداتباع انگلیس درهمان تاریخ ۲۵۹۰ تن بوده است) مشکل برطرف نمیگردیدوچون مقصود نهائی متفقین همان هجوم واشغال ایران بمنظور استفاده راههای آن برای کمك بشوروی بود ، مجدداً ادعا میکردند که هنوز تعداد آلمانیها در ایران

قسمت چهارم

فراوان‌بوده و یاژرمانیفیلهای ایرانی خیال برهم زدن‌اوضاع را دارندویا ......
درست قضیه ایران وروس وانگلیس شبیه همان قصه گرك و گوسفندی‌است که بر سر یك چشمه رفع عطش میکردند وخوانندگان قطعا از جریـان گفتگوبین این‌دو وعاقبت این‌حکایت آگاهند !!. ازاین‌رو بعقیده ما دراین‌مورد رضا شاه در پیشگاه تاریخ مقصر نبوده است.

خواستن ونخواستن‌رضا شاه دراین‌کار مدخلیت نداشت چون‌موضوع‌برسر انگلیس تنها نبود، بلکه روس‌ها دراین‌کار شرکت داشتند ودر حقیقت ازروز ۲۹ تیرماه ۱۳۲۰ که دوهمسایه نیرومند شمالی وجنوبی محرمانه نقشه استفاده راه ایران را کشیده بودند، کلك رضاشاه نیز کند شده بود، چون توافق نظر بادولت ایران بابودن‌رضاشاه بعلت شرکت‌روسها بهیچوجه عملی نبود یعنی‌روسها خواستار همکاری بادولتی غیر از حکومت پهلوی اول بودند درصورتی‌که شاید برای انگلیس‌ها ابقای رضاشاه مفیدتر وامن‌تر بود.

این نکته تاریخی و این حقیقت بارز بما می‌فهماند که دودولت روس و انگلیس بهیچوجه چه مستقیم و چه غیر مستقیم بتوسط دولت ایران درخواست استفاده راه کشور مارا ننموده‌اند تامعلوم گردد که ملت‌ایران‌قبل ازسوم‌شهریور هم دارای حسن‌نیت نسبت به همسایگان خود بوده است بلکه **این‌دو دولت قضایارا باارسال دو یادداشت معتدل وغیر وارد بر دولت ایران ورضا شاه مشتبه ساختند.**

اینکه می‌گوئیم مشتبه ساختند، برای آنست که عکس این قضیه رانیزباید در نظرگرفت که اگر پهلوی درهمان‌تاریخ بجدی بودن‌یادداشت همسایگان پی‌برده وتا قبل از ۲۵ مرداد یقین حاصل کرده بود که دوره تسلط وزمامداری او به پایان رسیده است آیاممکن بودعکس‌العملی از خود نشان دهد؟!!

با این وصف مصلحت متفقین در این بود که خواهان همکاری بادولت پهلوی نگردند.

علاوه بر این‌متفقین‌دقیقاً متوجه بودند که تبلیغات برعلیه ایران و یامذاکره مستقیم با این دولت صورتی بخود نگیرد که از جریان آن آلمانها بمقصودنهائی یعنی «اشغال این کشور» برخورد نمایند، زیرا نازی ها در صورت آگاهی‌از این تصمیم، بدون‌شك‌بفعالیت پرداخته و پیش از وقوع‌این اتفاق‌حتی‌الامکان موانعی را در سرراه‌آنها ایجادمینمودند که‌قطعامنجر بتعویق این‌حادثه‌ضروری

وتاریخی میگردید.

از اینجا میتوان پی برد که چگونه عوامل مختلف سبب اعتدال یادداشت مورخه ۲۸ تیرماه و تبلیغات مربوط بآن گردیده اند، در حقیقت کارمتفقین در این مورد کمی مشکل شده بود، چه لازم بود که هم بوسیله تبلیغات روحیه مردم دنیا را برعلیه ستون پنجم آلمان در ایران (!) مستعد نمایند و هم اجباراً از شدت این تبلیغات و فشار خود بردولت ایران بکاهند تا اصل مطلب نیز بردولت آلمان پوشیده بماند.

انگلیسها در این قضیه روسها را وادار بسکوت نموده و خود عهده دار انجام آن گردیدند و الحق مهارت خویش را نیز در ایفای این رل مهم بخوبی ثابت و آشکار کردند، بطوریکه آلمانها در تمام مدت جنك اعصاب مربوط باتباع آنها در کشور ما اینطور نتیجه گرفتند که چون حادثه ناگهانی و شورش عراق متفقین را مرعوب ساخته است در اینصورت بمنظور احتیاط نسبت به وقوع یك حادثه نوینی در خاور میانه، اخراج این دسته آلمانی را از دولت ایران خواستار شده اند!!

و اینموضوع هم در مقابل جریان عمومی جنك بکلی فاقد اهمیت میباشد، نازیها در ماه های اول جنك روسیه بقدری سرمست فتوحات موقتی در خاك شوروی بودند که ابدا توجه بحوادث آینده در خاور میانه مخصوصا ایران نداشتند، و شکست روسیه را قطعی و پایان یافته تصور میکردند(!)

تنها یکبار آنهم در تاریخ دهم تیرماه ۱۳۲۰ یعنی، ده روز پس از حمله آلمان بشوروی، رادیوی آلمان اطلاع داد که **روسها خیال تهدید کردن ایران را دارند** و از خطر حمله انگلیسها صحبتی بمیان نیاورد و سپس تا تاریخ سوم شهریور هم هیچگونه خبری راجع بحوادث آینده در ایران از جانب آنها منتشر نگردید، زیرا اطلاعی نداشتند و الا دلیلی نداشت که این مدت را بضرر خود بسکوت بر گذار نمایند.

در تاریخ دهم تیر ماه هنوز مذاکره استفاده راه ایران بین دولتین روس و انگلیس شروع نشده بود و انتشار خبر فوق از طرف آلمانها در آن تاریخ صرفا بمنظور مشوب کردن ذهن هم میهنان ما صورت گرفته است و بس.

در پاسخ رادیوی آلمان بلافاصله شب بعد یعنی (در تاریخ ۱۲ تیر ماه) **رادیوی مسکو اظهار داشت که: چنین خبری کاملا تکذیب میشود زیرا دولت شوروی همیشه نسبت بایران و ملت ایران احساسات دوستانه داشته و دارد.**

جنك اعصاب

شگفتی ملت بی آزار وصلح جوی ایران ازاینست که درست یکماه و بیست و سه روز بعد از این گفتارشیرین و امید بخش (!) طیارات شوروی شهر های بلا دفاع وباز شمال میهن ماوا یکی پس ازدیگری از قبیل : تبریز-رضائیه میانه - پهلوی -رشت وقزوین و غیره مورد بمباران قرار داده ومتاسفانه باوجود اختلاف شدید بین این عمل دلخراش و آن اظهارات دوستانه (!) هرآنچه که نباید بشود وبکنند بوقوع بیوست ، و در نتیجه اهالی غیر نظامی شهر های ایران برای اولین دفعه درتاریخ ازطرف بیگانه و همسایه مزه اختلاف گوئی وابایکدنیا حیرت چشیدند .

مراکز جنگی مانند : ایستگاهها - کارخانجات-راه آهن و پلها که طبق قوانین بین المللی هدف های جنگی بشمارمیروند، بکلی از این پذیرائی گرم(!) بی بهره بوده اند ، زیرا هجوم دوستان ما در اصل برای استفاده از همین راه های حاضر وآماده و تازه ساز بوده است و حقشان بودکه بعهدنهای بین المللی ما کاری نداشته باشند (!) لابد اشغال کنندگان آن روز و دوستان فعلی ماخواهند گفت :در جنك بمها چشم ندارند ، ورعایت قوانین هم برای دشمن قابل اجرا نیست، ولی خوب بود قبلا این مسئله را حل کرده بودند که درچه جنك و با کدام دشمنی ؟!

دولت وملت ایران که باکسی سر دعوا نداشت ، بیطرفی خود را هم که بوجه احسن حفظ کرده بود و ضمنا از همه مهمتر تقاضائی برای استفاده راه از دولت ایران نشده بود که عدم قبولی آن سبب خشمگینی دول تقاضا کننده شود. بلکه امنیت کامل درسرتاسر خاك ماورعایت بیطرفی مطلق این کشور در تمام موارد، خاصه درایام بحرانی قیام رشیدعالی گیلانی در عراق، بهترین نمونه مساعدت وهمراهی ایران بمتفقین قبل از سوم شهریور بوده است .

پس باید انصاف داد که برای همیشه در تاریخ ،جای گله و بازخواست برای ملت ایران باقی است ، مگر اینکه مفاد اعلامیه تاریخی کنفرانس تهران درباره ایران و حق شناسی آن ها نسبت به ما عملا از طرف یکا یك دول امضاء کننده بنحو اکمل اجرا گردد و باجبران خسارات وزحمات ایران لکه ناموزون و نامساعد فوق را در تاریخ دنیا زایل ومحو نمایند .

قسمت چهارم

نمیتوان گفت که آلمان ها مایل بخرابکاری وبا ایجاد یك فتنه و فسادی بر ضرر متفقین در ایران نبوده اند،بلکه نه تنها درکشورمابلکه‌در تمام دنیاجاسوسان نازی درتکاپو وفعالیت بوده اندو با نهایت اشتیاق کوشش داشتند که یك کشوری را برعلیه انگلیس و روسیه تحریك و یا یك منبع و یك نقطه حیاتی متفقین‌مانند مراکز نفط آبادان را ویران نمایند ولی تلاش آن‌ها در ایران‌بجائی نرسید،علت اصلی عدم موفقیت نازی ها در ایران‌مربوط بحسن‌سیاست رضاشاه ورفتار آن‌فقید بادولت آلمان‌بوده است، جریان این‌سیاست را ما ذیلا ضمن شرح روابط‌پهلوی‌با روس وانگلیس بنظر خوانندگان میرسانیم.

اصولا همکاری و دوستی‌پهلوی اول با دول خارجی پایه اش برروی‌یك «سیاست ملی» استوارگردیده بود،اینکه میگوئیم «ملی» ازاین لحاظ است که رضاشاه بکلی با رسوخ و نفوذ هر بیگانه در ایران شدیداً مخالفت و مبارزه مینمود،این‌پادشاه‌سالهای‌درازرحمت‌فراوان کشید تابساط‌گسترده‌خارجی‌رادرزمان خود برچیده‌وبه‌یارعدم فرستادوحاضرنبود که‌بدینوسیله‌بیگانگان‌بحیثیت و استقلال کشور ایران لطمه وصدمه وارد سازند.

روابط‌رضاشاه بادولت بریتانیا

پهلوی دراوایل سلطنتش برای‌اینکه‌بتواند بدولت‌پوشالی ایران‌تمرکزی بدهد واوضاع آشفته مملکت را سروسامانی داده ودر درجه اول ازقیود ونفوذ بیگانه رها سازد، احتیاج مبرم داشت که باانگلیسها بانرمی وبانظر مساعدرفتار نماید،بتدریج که کشور ایران را بسلیقه وسهم خودنیرومند ومستعدنمود،باتوجه باوضاع بین‌المللی، موقع‌را مغتنم‌شمرده **ونظر مساعد فوق را با دولت انگلستان صریحاً تبدیل‌بدوستی متقابل‌گردانید.**

گرچه اولیاء انگلستان نسبت‌به‌این‌امر دلخوش وراضی نبودند ولی‌جریان اوضاع آنزمان بآنها فرصت واجازه نمیداد که تغییرات دیگری را درخاورمیانه خواستار شوند.

بطورکلی سیاست بریتانیادر مورد کشورهای خاور میانه‌مخصوصا ایران اینست که: «دولت»؛ این کشورهانیرومند ومستقل‌باشند و تاموقعی ازدخالت انگلیسها محروم وبی‌نیازخواهند بود که لطمه به‌منافع آنها در این ممالك وارد نگردد و یاآنکه بکلی ناامید شوند وبرآنها معلوم گردد که این دولتها قادر و

توانا نبوده و پابرجا نیستند ۰!!

انگلیسها میگویند «ازلحاظ اینکه ایران دروازه‌هندوستان و بلکه‌دروازه
«آسیا است باید یك کشور مقتدر ونیرومند باشد ؛ وضمنا منافع ما که هرگزاز
«حدود آن‌تجاوز نخواهیم کرد محفوظ بماند، ماسعی داریم که این کشورهمیشه
«مستقل بوده ویك دولت خود مختار وبدون‌دخالت بیگانه در آنجا حکومت‌نماید.
«اینکه گفته میشود ما نمیخواهیم ایران نیرومند گردد بهیچوجه صحیح نمیباشد،
«زیرا پرواضح است‌که هر اندازه هم این کشورمقتدر باشد نمیتواند که صدمه
«بما و بمنافع برساند!»

این است سیاست وزبان حال وزارت خارجه امپراطوری انگلیس درباره ایران وغالب رجال ایران که در مواقع‌لزوم متکی‌به‌سیاست‌راست میگردندمبنایش رسوخ همین عقیده فوق درآنها است۰

ولی‌برایرانیان معلوم نیست، این اقتداریکه انگلیسها برای ما خواستارند مشمول‌ملت هم‌میشود یاخیر؟ عقیده عده‌ای براین است که همسایه جنوبی‌ماحاضر است که درپیدایش و وجود یك دولت قوی ومستقل در ایران کمك و مساعدت نماید ویابیطرف بماند اماهرگز حاضر نخواهد بود که افراد ملل خاور میانه را بطور کلی سالم و نیرومند به بیند ! ؟

زیرا برعکس‌آنچه که انگلیسها استدلال میکنند اگر جمعیت ایران در نتیجه ترویج کامل بهداشت و فرهنك وبالاخره توسعه صنعت ، پس از مدتی به ۲۵ میلیون افزایش پیدا کند وهمسایگان شرقی و غربی این کشور هم بهمین ترتیب وبه نسبت جمعیت فعلی آنها نفوسشان زیاد شود آنوقت بدون شك متحداًیاهریك برای‌گرفتن حقوق کامل‌خودقیام نموده‌و جبران ضایعات وصدماتی که‌در گذشته‌جبراً از طرف بیگانگان بآنها تحمیل گردیده است بعداً خواستار شوند۰

البته این سوء ظن درباره ایران صادق نیست ،زیرا کشورما خوشبختانه هم دارای‌وسعت زیاد وهم دارای‌منابع طبیعی فراوان است ، برفرض‌اینکه‌جمعیت ایران‌به شصت میلیون هم‌برسدبازگنجایش آنرا داشته ومیتواندبدون درخواست‌و تقاضای منابع خارجی زندگی این عده را بااستفاده ازخاك خود تأمین نماید ، مانیز تصور نمیکنیم که دولت بریتانیا معتقد به‌چنین اصل غلطی در مورد ایران باشد وبلکه گمان میکنیم که رنج ملت بیشتر ناشی از سوء سیاست وعدم شجاعت‌و ابتکار دولتها است ، اعضاء یك حکومت قوی هرگز نباید زیر بار زور و فشار

خارجی برود وصلاح ونفع مملکت خودرا مثلا فدای مختصر رنجش دول نیرومند بیگانه بنماید، وظیفه دولتهای بعد از سوم شهریور ۱۳۲۰ بوده ومیباشد که تمام آنها طبق مواد وقرار دادهای موجوده بادول اشغال کننده همکاری نمایندودر کلیه موارد نظیر یك مورد (یعنی پاسخ «ساعد» بروسها راجع به امتیاز نفت) مقابله ورو برو گردند.

بهرحال برروی اصل لزوم پیدایش یك دولت قوی در ایران بوده است که انگلیسها به پشتیبانی و تقویت رضا شاه پرداختند وبعداً هم بعلت خودداری پهلوی از قبول این حمایت سیاست «بحال خودواگذاری» را نسبت بایران تاسوم شهریور ۱۳۲۰ پیش گرفتند.

رضا شاه و دولت شوروی

رضاشاه بادولت شوروی هم از همان ابتدای سلطنت خود دوستی کاملا متقابله را برقرار و مایل بود که مقررات این دوستی بین طرفین بخوبی رعایت گردد، اینکه شایع شده است پهلوی نسبت به روسها بد بین ویاباخشونت رفتار کرده است بهیچوجه صادق نیست.

خوب که دقت شود، تنها دلیل مهم مروجین عقیده فوق که مسلماً بی منظور هم نمی‌باشند، آنستکه بچه علت در زمان سلطنت پهلوی عده‌ای را بجرم اشاعه مرام کمونیستی حبس ویا تبعید نموده‌اند؟

این ایراد غیر منطقی هم بهیچوجه واردنیست،زیرا همچنانکه زمامداران شوروی حاضر نبوده و نیستند که در خاك روسیه، عده‌ای بطور مثال مرام «دمکراسی» را رواج دهند، و کوچکترین مجازات این خیانت بزرك(!) را تیرباران میدانند، بهمین دلیل دولت ایران یعنی رضاشاه هم درآنموقع صلاح خود و کشور خود را درعدم ترویج مرام سوسیالیزم تشخیص داده بود واگر حقیقتاً باور نمائیم که شورویها بااین دلیل نارسا، عقیده‌مندند که درزمان سلطنت پهلوی سیاست یکطرفی حکمفرما بوده است! در اینصورت ضرورت دارد که، این ضرب‌المثل ایرانی را درباره آنها یادآور شویم:

«آنچه که بخود روا نداری بدیگران روامدار».

در تمام دوران سلطنت پهلوی اول،از طرف همسایه شمالی ما شکایتی درمورد یکطرفی بودن سیاست‌دولت بااحساس‌خطر دیگری نشده‌وهمانطوریکه

خود آنها بارها بزبان و قلم آورده‌اند، روابط ما وروش ما دوستانه و متقابله بوده است.

مخصوصا اگر باین نکته توجه شود که همسایه جنوبی ماهم عاقبت‌الامر مانند همسایه شمالی بسختی از رضا شاه گله‌مند بوده است ، آنوقت چگونه میتوان‌قبول کرد که پهلوی متکی به‌سیاست یکجانبه بوده و از طرف دیگر با دولت شوروی بطور خصمانه رفتار کرده باشد ؟

روابط آلمان ورضاشاه

نزد هر وطن پرستی این مطلب بخوبی روشن است که هیچ بیگانه تا غرض ومنافعی نداشته باشد ، دلباخته ایران وایرانی نخواهد گردید ویادلسوزی ومهربانی بی‌جهته برای ما نخواهد کرد ، پس وظیفه هرسیاستمدار و زمامدار وارد وباایمانی است که همیشه مقدم برهمه چیز منافع میهن خود را در نظر گرفته وبااین دایه‌های مهربانتر از مادر(!) بنظر شك‌وتردید وبا احتیاط رفتار ومعامله نماید.

رضاشاه بخوبی حس کرده بود که آلمانها بااشتیاق بی‌حدو حصر مایلند که در میان ملت ودولت‌ایران‌نفوذ نموده و خودرا دوست شفیقی جلوه‌دهند ضمناهم منویات شوم خودرا زیر لوای این نفوذ بموردا‌جرا گذارند.

ولی رضاشاه باتدبیر وسیاست مقصود آنها را عقیم گذارده وبرخلاف آنچه که دیگران ادعا میکنند کوچکترین نفوذی آلمانها با آنهمه کوشش وسعی و تبلیغات در شخص پهلوی پیدا نکردند.

پهلوی درظاهر وباطن باآنها دوست بود ولی تاموقعیکه این دوستی‌بنفع ایران تمام میگردید وآلمانها خیال شیطنت نداشتند.

رضا شاه از تبلیغات نازیها در داخله کشور جلوگیری کرد ، قدغن نمود که از ورود مطبوعات فارسی‌چاپ برلین جلوگیری نمایندو تنها مجله منسوب به نازیها، موسوم به « ایران باستان » که در تهران منتشر میگردید با روش عاقلانه‌ای توقیف‌نمود ، اما هرگز طریقی پیش نگرفت که آلمانها را از خود برنجاند زیرا بخیال خود تصمیم داشت که تامقدوراست از دوستی باآلمانها نتیجه گرفته و از صنایع آنها برای ایجاد کارخانجات در ایران، بر خوردار گردد .

قسمت چهارم

اتفاقاً نازیها چون از طریق مطبوعات واز راه معاشرت با ایرانیان بمنظور انتشار تبلیغات‌سوء محروم گردیدند درصدد برآمدند که باترویج کالای صنعتی‌خودروابطشان را بادولت‌ایران تحکیم نموده‌و بدینوسیله بادردست‌گرفتن تجارت خارجی‌ایران درحکومت پهلوی وبا‌توده ایرانی‌نفوذ نمایند.

شاه‌نیز باعقد پیمان « تهاتر » بین ایران‌و آلمان، کارخانجات زیادی وارد ایران نمود وآخرین کارخانه که نیمی ازآنهم ازآلمان واردگردید کارخانه ذوب‌آهن بود که اهمیت آن برای کشور ما نزد هیچکس پوشیده نیست.

پهلوی بی‌اندازه مواظب و مایل بود که درمعاملات بابیگانگان هیچوقت ضرری متوجه ایران نگردد، بهمین دلیل دریك معامله صدور گندم که باعث قحطی چند ماهه در استان خراسان گردید، وزیر مالیه وقت « داور » را با وجودیکه در نظرش عزیز بود مورد غضب و بی‌مهری سخت قرار داد و عاقبت هم این وزیر ازترس خودکشی نمود!

پهلوی اعمال و رفتار مهندسین وخبرگان آلمانی را همیشه در مد نظر داشت وپیوسته دستورات مخفیانه وجدی صادر می نمود که دستگاه شهربانی مواظب این عده معدود آلمانی بوده باشد ومخصوصا پس‌از شروع جنك‌جهانگیر دوم برشدت این‌مراقبت افزوده گردید.

خلاصه ،نتیجه رفتاررضا شاه بادولت آلمان این بود که نازیها اورادوست صمیمی خودتصور نموده(!) وگمان کردند که بقدر کافی در دولت ایران‌رسوخ کرده‌اند! و فقط پهلوی منتظر یك فرصتی است که برعلیه انگلیس و روس قیام نماید !!

اما همانطوریکه مشاهده شد، تا سوم شهریور و سپس در تمام مدت جنك اثری از آرزوها و انتظارات نازیها، نه از شخص پهلوی و نه از ملت ایران‌ظاهر نگردید.

آلمانها چه اندازه پشیمان شدند که بچه دلیل بااین ترتیب ،سالیان دراز بدون اخذ نتیجه مجذوب رضا شاه شده‌اند؟ وهم چنین مأخوذ بحیا گردیده و دست بخرابکاری درایران نزده‌اند !!

براستی اگر این نوع سیاست مدبرانه از طرف رضا شاه بازی نشده بود و آلمانها فریب نمیخوردند، برای آنها آسان بود که هم‌منابع انگلیس را در جنوب ویران نمایند وهم فتنه وآشوبی برضرر ما وهمسایگان مابرپا کنند.

بطوریکه بعداً دیده شد ، بر اثر همین سیاست ، حتی برخلاف معدودی از افراد مشکوك انگلیس و آمریکا که مطمئناً برضرر کشور خود از روی نفهمی جاسوسی آلمان را برعهده داشتند ، در کشور مایکنفر هم برای نمونه پیدا نشد که روابطی با آلمانها بدین منظور برقرار نموده باشد و بکمك آنها زیانی به مملکت خود برساند .

از کلیه کسانیکه متفقین آنانرا بجرم همکاری با نازیها بازداشت نمودند اقلا یك مدرك کوچکی هم برصحت این ادعا بدست نیامد وبالاخره فردفرد آنها بعلت بی‌اساس بودن این نسبت موهوم بتدریج آزاد گردیدند !!

پس باتوجه به‌این حقایق شایسته است که متفقین ما از رضاشاه بسی ممنون بوده باشند که تااین‌حدود رفتار خود وملت ایران بابیگانگان دقیق وتیزبین بوده است!

رضا شاه هیچگاه تحت تاثیر تبلیغات دروغ هیتلر ومریدانش قرارنگرفت وبرعکس باید اذعان کرد که آلمانیهای مقیم ایران زیر نفوذ سیاست پهلوی تحلیل رفته ودرحال امید منتظر قیام دولت ایران برعلیه روس و انگلیس بودند(!)

هنگامیکه سوم شهریور فرا رسید ،دفعتاً اثر تبلیغات آلمانها آشکارشد !! یعنی نازیها پی بردند که چگونه شاه ایران آنها را درحال امید بی اساس نگاه داشته بود وباچه زرنگی بی‌سابقه از اقدامات و اعمال سوء آنها جلوگیری نموده است .

برای تسکین همین دردهای بی‌درمان بود که در روزهای پس از سوم شهریور رادیوی برلن شروع به‌هتاکی وفحاشی برعلیه رضا شاه نمود ، وتعجب اینجا است که در همین ایام روسها وانگلیسها نیز هر یك از بدگوئی دراطراف آن فقیدکوتاهی نکردند !!؟

ملت ایران ازبعد از زمان جنك بین‌المللی اول مانند اغلب کشورهای دنیا بعلت فشار اقتصادی ، ناامنی و بحرانهای پی‌درپی دچار حکومت دیکتاتوری گردیده بود ، و دیکتاتور ایران تاموقعیکه غریزه خودخواهی در این اواخر در وجود او حکمفرما نشده بود . اصلاحات زیادی بعمل آورد و همین خط آهن وامنیت ایران که پیروزی متفقین مرهون آنست نتیجه اقدامات خوب این‌مرد تاریخی میباشد .

پس اخلاقاً شایسته نبودکه متفقین با دشمن خود آلمان همصدا شوند و در بدگوئی به پهلوی با آلمان ها هم‌آواز گردند ! و ما این‌موضوع را اتخاذ

سند کرده و بزرگترین دلیل میهن پرستی او میدانیم ، یعنی این افتخار برای پهلوی باقی است که هرگز زیر بار منویات شوم بیگانه نرفته است و آنها بعلت نارضایتیهای خصوصی که داشته‌اند ، انعکاس آنرا از طریق بدگوئی آشکار وظاهر ساخته‌اند !!؟

خطر آشکار و آثار هجوم !

بیست و پنجم مرداد ۱۳۲۰ فرا میرسد ومجدداً یعنی برای دفعه دوم پس از ۲۸ روز دولتین روس وانگلیس یادداشت دیگری بوسیله سفرای خود راجع به ستون پنجم در ایران و اخراج آلمانها ازاین کشور تسلیم وزارت خارجه می‌نمایند؛ وزیرخارجه وقت آقای «عامری» بلافاصله‌ازدربارتقاضای شرفیابی‌نموده وعازم سعدآباد میگردد .

شاه باقیافه آرام‌ولی کاملاجدی‌از «عامری» سئوال میکند:« چه‌خبراست ؟ چه میگوئی؟ عامری یادداشت نوین دولتین‌را ارائه‌میدهد . پس از چند لحظه سکوت، شاه خطاب به‌عامری‌نموده‌اینطوربیان میکند :

معلوم میشودجواب اولی ماراقبول ندارند !؟ و...... در اینصورت اینها خیالاتی برای‌مادر سردارند ،آیا تو ازآن مطلع نیستی!نمیدانی مقصودباطنی آنهاچیست؟

وزیر نامبرده تعظیمی نموده جواب میدهد: «قربان من کاملا وبطور دقیق نمیتوانم‌خیال‌اصلی این دو دولت رادریابم !! ولی همینقدر حدس زده میشودکه اینها ازمارامیخواهند ، راه برای حمل اسلحه بروسیه •

— درست‌است ولی‌چرا صراحتا بما نمیگویند !!؟

— قربان اطلاعی‌ندارم .

— بسیار خوب حالاچه فکر میکنی ؟ آیا خطری‌برای مملکت‌حس‌نمیکنی؟ ماکه ازاین پس حتم‌داریم وقایع بدی اتفاق خواهدافتاد ،بایدخیلی مواظب‌بود.

— قربان ،نظرمبارك کاملاصائب‌است‌زیرا علائم وآثار هم‌اینطورگواهی‌میدهد، اما قربان حالا جواب راچه بنویسم ؟

— چه گفتی ؟ چه‌بنویسی ؟ همانطوریکه دفعه اول پاسخ دادیم و گفتم جواب بده ،مخصوصا مراتب بیطرفی کامل‌ایران را که تا کنون‌از طرف ما بخوبی‌حفظ شده است گوشزد کن ،ضمنا بهر دودولت یادآور شوید که هیچ بیگانه درخاك ما قدرت اقدام به عملیات سوئی نداشته وندارد ومانیز دستور خواهیم داد که‌این عده آلمانی را بیشتر از سابق مراقب ومواظب باشند ،ضمنا آنها را مطمئن بنما که خطری نه برای همسایگان‌ونه برای استقلال ایران از جانب این‌عده آلمانی مقیم کشورما که آنها میگویند،نبوده ونیست .

شاه باقیافه گرفته‌ای اضافه‌میکند که: «الان گفتی آنهاراه میخواهند،این‌نظر «بااوضاع واحوال جنك روسیه کاملا مطابقت دارد ولی مامتعجبیم که بچه دلیل درياد داشتهای‌خود اصلا اشاره بدین مسئله نکرده‌اند !؟

بهرحال جواب‌را حاضر کن ،امشب خودم درهیئت خواهم آمد،به‌نخست وزیرهم‌بگو، فهمیدی؟»

عامری تعظیمی کرده ومرخص میشود .

رضاشاه درعالم فکر وبلکه طوفان شدید فکر فرورفته وهم‌خود و هم وطن خودرا عملا در خطربی‌سابقه‌ای غوطه‌ور می‌بیند . عجب‌اتفاقی افتاده است ، برای اولین دفعه در تاریخ دورقیب جدا متفق گردیده‌اند ! آنهم دو کشوریکه تاکنون رقابتشان ایران را حفظ نموده است ! ولی عاقبت دشمن آنها چه‌خواهد شد ؟ اگرآلمان فاتح گردد،آنوقت تکلیف میهن ماچیست ؟

اسلحه بقدر کافی خوشبختانه موجود است ، ایرانی هم شجاع ودلیرو از جان گذشته است : پس باید برای حفظ شرافت وحیثیت کشور ازهرگونه حمله دفاع کرد خواه از یکطرف خواه ازچند سو این حمله صورت پذیرد !! خواه بایك دشمن نیرومند روبرو شویم ، خواه‌باچند دشمن !

مطالب فوق افکاری بود که آنا پس از رفتن وزیر خارجه در مغز شاه خطورکرده واز آن نتیجه‌گرفته بود !

فورا وزیر جنك ، رئیس ستاد ارتش ، بعد از آن وزیر کشوروفرمانده دانشکده افسری‌بترتیب احضار ودستورات کافی بهریك از آنها داده میشود ، بالاخره تاغروب آفتاب ۲۵مرداد ۱۳۲۰ هریك از وزراء وروساءدولتی‌شرفیاب گردیده وباهریك جداگانه بدون اینکه آثار وحشتی درقیافه شاه ظاهر گرددواز

قسمت چهارم

وجود چنین خطری صحبتی بمیان آید مذاکره و برای احتیاط اوامر لازمه را صادر می‌نماید.

تنها باوزیر جنگ ورئیس ستاد آرتش موضوع را در میان نهاده و در مورد تقسیم اسلحه ومهمات وخوارو بار بوزیر جنگ ودر قسمت تقسیم و تقویت قوای لشکری در نقاط سوق‌الجیشی شمال وجنوب وباختر برئیس ستاد ارتش دستوراتی میدهد که بلادرنگ بمورد اجرا گذارند!!

متاسفانه شاه خیلی دیر از قضایا مطلع شده بود، گرچه از گوشه و کنار جسته گریخته اطلاعاتی ازقبیل تمرکز نیروی انگلیس در بصره وسرحدات عراق وایران کسب کرده بود، لیکن هرگز گمان نمیبرد که باینطریق وباین شدت بدولت ایران فشار آورده و یا باصطلاح اورا غافلگیر نمایند!!

شاه درساعت مقرر اوائل شب درهیئت دولت حاضر شده وبمذاکره ومشاوره میپردازد ولی ازدستورات روزانه خود ذکری نمیکند تامطالب تکرار نشود، در ضمن خطاب بنخست وزیر اظهار میدارد:

«اگر این آقایان راه میخواهند چرا از طریق مذاکره موضوع را با ما در میان نمیگذارند

«وبعلاوه آیا میدانند که ما برای این راه آهن و راههای دیگر «خیلی خرج کرده‌ایم و زحمت کشیده ایم؟ و در اینصورت آیا «حاضرند درصورت استفاده از آنها پول آنرا بدهند؟ وزحمات «ملت ایران را جبران نمایند؟»

نخست وزیر جواب میدهد:

— قربان چه عرض کنم! ولی اگر اعلیحضرت همایونی اجازه بفرمایند بطریق شفاهی دراین باب باآنها مذاکره شود،

— مانعی ندارد خوب است «عامری» صحبت کند ونتیجه را گزارش دهید، ولی جواب یادداشت صبح آنها هم فراموش نشود، همانطوری که صبح دستور دادیم بنویسید.

مذاکرات تااینجاخاتمه یافته وعامری هم ازقرار معلوم باسفیر کبیر انگلیس راجع بسئوال شاه مذاکره مینماید، منتهی دولتین روس وانگلیس در پاسخ آن سکوت اختیار میکنند؟!!

باوجودیکه درحقیقت شاه بدینوسیله بآنها رسانیده بود که اگر راه میخواهید مانعی دربین نیست ولی بازهم دول متفق به همان دلیلی که ماسابقــا بذکر آن پرداختیم نخواستندومایل لبودند که بادولت پهلوی اول روی موافقتی نشان بدهند!

ضمنا ازجریان فوق بخوبی ثابت می‌گردد که داستان پول خواستن رضاشاه ازمتفقین بکلی موهوم و دور ازحقیقت است واگر درجلسه‌هیئت وزراء جمله «آیا حاضرندپول آنرا بدهند؟»را بزبان آورده است مقصود تامین منافع دولت وملت ایران دربرابر استفاده ازطرق کشور ما میباشد ونظر شخصی نداشته است.

بخش اول ـ قسمت پنجم

ایران در حال دفاع

لحظه‌ای که شاه اعلام خطر میکند و ملت بیدار میشود !!؟

باوجودی که رضاشاه درسالهای آخر سلطنتش مردم را مرعوب خودساخته بود وبا وجودی که تسلط وسانسور شدید شهربانی ملت را ازشاه وشاه را ازملت بی خبر وجدا می ساخت باینحال ایرانیان خودرا مدیون رضاشاه دانسته وبدو با نظر احترام وتجلیل می نگریستند .

برملت ایران پوشیده نیست که پهلوی ازبعضی فشارهای بی‌موردی که بر مردم واردمی آمد بهیچوجه آگاه نبوده است وهمانطوری که همه‌ی دانیم مرتکبین این خطای‌بزرگ کسانی بوده‌اند که تماس نزدیك باشاهداشته وازشهامت وصراحت وهمچنین رحم ومروت نیز بی بهره بوده اند !!؟

البته کلیه‌نگرانی هائی که مردم درآن‌اواخر داشتندومضایق آنرا هم تحمل کردند، دربرابر اقدامات اساسی واصلاحات‌اجتماعی اینمرد تاریخی درمیهن‌خود قابل چشم پوشی است .

عملیات برجسته پهلوی بامقایسه وضع ناهنجار وننگین پیش از کودتای ۱۲۹۹ معجزه آسا وشگفت انگیز است ،درظرف مدت ده دوازده‌سال ما موفق شدیم که بسرپرستی‌پهلوی‌اول‌بمیهن ویران خودسروصورتی داده وهزاران‌مصائب ومشکلات را باسرعت ز یادی بدست خود مرتفع وبرطرف سازیم، معضلات جامعه آشفته ایران درابتدای سلطنت پهلوی منحصر بامور گسیخته و اوضاع هرج و مرج داخله کشور نبود بلکه بامصیبت بزرك دیگر یعنی نفوذ شوم بیگانه توأم میگردید .

تقدیر ومساعدت محیط سیاسی دنیا پس ازجنك بین المللی اول اینطور اقتضا کرد که پهلوی ناخدای ایران گردد وبا پشتکار وتدبیر برمشکلات فراوان

فائق آید و در ضمن اقدام باصلاحات بی‌شمار، استقلال کامل ایران را باقطع ایادی بیگانه حفظ و حراست نماید .

بدینطریق ، بتدریج موجبات اصلی پیدایش حکومت دیکتاتوری از قبیل: ناامنی بحرانهای اقتصادی ـ ضعف دولت و آرتش ـ ملوك الطوایفی ـ فقر عمومی وغیره ازبین رفت و وقع آن رسیده بود و بلکه صلاح کشور ورضاشاه در آن بود که موقع را غنیمت شمرده وازغریزه فطری ملت ایران استفاده شایان گردد، یعنی مردم را آزاد بگذارندکه ازآن پس اصول کامل دمکراسی را پیروی نموده وامور اجتماعی خودرا باآن تطبیق وتقویت نمایند .

افسوس !! که نه پهلوی متوجه این امر خطیر گردید ونه مغرضین نزدیك باو مایل باشاعه اصول دموکراسی گردیدند !!! وبعلاوه تبلیغات واثرات حکومت نازی در آلمان وفاشیست در ایطالیا وکمونیست در روسیه و دیکتاتوری اتاتورك درترکیه پهلوی را تحریك بادامه ونگهداری آنوضع میکرد !

بهر حال پهلوی در سال های آخر نیز بسلیقه خود ، عمران و آبادی کشور را تعقیب نمود ومخصوصا در ترویج امور صنعتی وایجاد کارخانجات علاقه خاصی نشان میداد ، ولی پس ازشروع جنك جهانگیر اخیر بیشتر هم ووقت رضا شاه صرف تحکیم موقعیت ایران در برابر سیاستهای متضاد خارجی وحفظ بیطرفی کامل این کشور گردید .

هیچگاه پیشرفت سریع آلمانها با آن همه تبلیغات پرشورشان ، آنطوریکه نازی‌ها امید داشتند در شخص پهلوی اثری نکرد، بلکه آن بآن دقت ومراقبت وی در رفتار و کردار بیگانگان مقیم این کشور بیشتر میگردید ، وتصمیم قطعی داشت تا جائی که مقدور است توانائی خویش را در حفظ بیطرفی ایران بدنیا ثابت ومدلل سازد .

خوشبختانه تا سوم شهریور ۱۳۲۰ که پهلوی زمام امور را دردست داشت هیچیك از دول جنگجو نتوانستند ایرادی از نظر « انحراف از جاده بیطرفی » بدولت ایران وارد آورند ، راجع بقضیه اتباع آلمان هم که اقوی دلیل (!) هجوم واشغال متفقین واغفال ایران بشمار میرف جز بهانه صرف چیز دیگری نبود و خوانندگان گرامی قطعا شرح مفصل آنرا در قسمت « مبارزه با ستون پنجم در ایران » ملاحظه فرموده‌اند .

ایرانیان از یکطرف خوشوقت بودند که باوجود جنك جهانگیر درخارج ،

قسمت پنجم

با زمامداری پهلوی سطح زندگیشان بهیچوجه تغییری نکرده و از حیث آذوقه و پوشاك در مضیقه نیستند ، واز طرف دیگر بسی خرسند و شاد بودند که با اتخاذ یك سیاست عاقلانه از جانب رضا شاه ، بی طرفی کامل ایران بتمام معنی حفظ گردیده و کشور ما را از میدان جنك وسیاست دور نگاهداشته است.

مشاهده این مزایا بحدی مردم را نسبت برضاشاه معتقد کرده بود که همگی ایمان داشتند (!) که اگر اتفاقات ناگوار و یاحوادث فوق العاده برای ایران پیش آمد کند ؛ شخص شاه مسلما با سیاست و درایت بجنك با آنها پرداخته وقضایارا دوستانه بنفع ایران حل خواهد نمود ؛اتکاء بمقام سلطنت ! باعث گردید که مردم از هر طبقه خویشتن را آسوده وازخطر دور پندارند و بزمزمه‌های مخالف وشومی که کم‌و بیش از زبان رجال وروزنامه های بیگانه انتشار میافت اعتنائی نکنند (!) .

رضا شاه نیز بنوبه خود پس از درك خطر یعنی بعد از تاریخ ۲۵ مردادماه ۱۳۲۰ سعی‌خودرا دو چندان کرد که بیطرفی ایران‌را حتی‌الامکان حفظ‌نموده ویا از طریقه تسویه مسالمت آمیز با متفقین کنار آید ؛ولی چه‌سود که موضوع باندازه‌ای مهم و حیاتی بود که دو رقیب دیرین متفق گردیده (!) وسرنوشت‌دولت پهلوی اول را قبلا تعیین کرده بودند(!)این بود که حاضر هم نشدند روی‌مساعد نشان داده و راجع باستفاده راه ایران با رضا شاه مذاکره و یا معاهده بر قرار سازند !!

شاه ایران پس از یاس کامل واطمینان قطعی بوقوع پیش آمد های‌سوء و ناگوار خودرا مهیا مینماید که بمنظور حفظ حیثیت و آبرو و شرافت ایران و ایرانی در مقابل هر حمله ناگهانی و در هر نقطه از سرحد ایران؛ هدیداً بدفاع پردازد !

دستورات پی در پی معظم له به وزیر جنك و رئیس ستاد ارتش وقت (که بد بختانه این دو زمامدار مسئول در عوض همکاری صمیمانه در آن‌موقع حساس و دشوار دشمن خونین یکدیگر بوده‌اند !!؟) نشانه بارز این تصمیم بجا و مهم میباشد.

بنابر این شاه لازم می بیند که ملت بیخبر ایران را نیز از خطر نزدیك آگاه ساخته و آن‌هارا برای دفاع از میهن،تحریك و آماده نماید.

در این میانه با وجود شعله ور بودن جنك جهانگیر ، سکنه این سرزمین با

ایران درحال دفاع

آرامش وسکوت و با نیت صلح جوئی وعشق بوطن زندگی عادی خویش‌راادامه میدادند.هیچکس از هیچ طبقه نسبت بآینده مظنون و مغشوش نبود !! و فقط اعتماد به : حسن تدبیر و لیاقت شاه خاطر عموم را آسوده و از خطر مصون میداشت !!

این حالت چندان دوامی پیدا نکرد.زیرا بافرا رسیدن ساعت چهار بعداز ظهر روز ۲۸ مرداد ۱۳۲۰ شاه بزبان خود خطر را اعلام و توجه مردم را بموقعیت باریك و حساس و لزوم ایجاد یك حالت‌دفاعی ،جلب‌میکند.

پهلوی بر خلاف سال‌های گذشته دستور میدهد که جشن پایان سال تحصیلی دانشکده افسری واحتیاط و دانشگاه‌جنك را یکماه‌وچند روزقبل ازمهر ماه‌بر گذار نمایند و برای این امر روز ۲۸ مرداد تعیین و ابلاغ میشود.

نخست وزیر و سایر اعضاء هیئت دولت ورجال و سران لشکر درانتظار موکب اعلیحضرت در محوطه اقدسیه صف‌میکشند.ضمن اینکه هریك‌بیازدیدسرو وضع خویش میپردازد با نفر پهلوئی خود نیز بآهستگی بصحبت وگفتگومشغول میشود.یك شخص ناآشنا تصور میکرد که این‌آقایان لابد از حوادث و اخبار مهمی آگاه بوده‌و بطریق در گوشی ،یکدیگر رامطلع میسازند .درصورتیکه‌فقط عامل اصلی پیدایش این وضع فقط مربوط‌به رعب خبر حرکت اعلیحضرت‌همایونی از قصر سعد آباد و احترام بآن تقید الزفاصله دور بوده است (۱)

بجز نخست وزیر ووزیر خارجه که تا اندازه ای از قضایا مطلع بودند بقیه بطور عموم خاه وجز انتظار شاه و فرمان شاه و کلام شاه و پایان جشن و بازدید شاه بدون ایراد و پرخاش فکر دیگری در مغز آن‌ها خطور نمیکرد !!؟

بالاخره پهلوی با همان وقار مخصوص بخود وارد میشود و دستور میدهد که مراسم معمولی هرساله را مختصر کنند. پس از چند کلمه صحبت با نخست وزیر و استماع گزارش فرمانده‌دانشکده‌افسری‌در مقابل صف‌دانشجویان‌وصف ۱۰۷٤ نفرافسران‌فارغ التحصیل دانشکده‌و ٤۲نفر افسران فارغ التحصیل‌دانشگاه جنك ،اینطوربیان میکند:

«دراین‌موقع بشما دانشجویان‌دانشکده افسری که تحصیلات
«خودتان‌رادر دانشکده تمام‌کرده وامروز باخذ گواهینامه یا
«بعبارت دیگر فرمان افسری نائل میشوید میگوئیم :

قسمت پنجم

« امیدوارم در آینده بواسطه حسن خدمت وانجام وظیفه
« بدرجات بالاتر و بمقام عالیرتبه نائل‌شوید»

« شاید بعضی ها پیش خودشان تصور کنند که امسال از
« یکماه مرخصی معمولی دانشکده محروم‌شده‌اند ولی البته بعد
« که علل و جهت آنرا فهمیدند تصور میکنم حس فداکاری آنان
« تحریك شود»

« بیش از این لازم نیست توجه شما را بوظایف عمومی و
« موقعیت مخصوص امروز جلب کنم‌ــ همینقدر میگویم: لازم
« است آرتش و افسران آرتش با کمال توجه بجریان اوضاع
« علاقمند باشند و در موقع لزوم از هیچگونه فداکاری و
« جانبازی خودداری ننمایند»»

بیانات شاه مانند صاعقه بسرعت برق در تهران و تمام نقاط ایران انتشار یافت و در نتیجه یك هیجان بی سابقه وبی‌نظیری در مردم تولید کرد،ملت ایران بطور ناگهانی و بدینوسیله خطربزرك و نزدیکی را درك میکند ،اما از کجاو واز چه سمت وبچه طریق؟ معلوم نیست! ، اغلب وبلکه اکثریت ازحمله بلشویکها بیشتر اضطراب ونگرانی داشتند.

اهالی این کشور بخوبی میدانستند که تایك حادثه ناگوار وفوق العاده‌ای برای مملکت در پیش نباشد هرگز شاه حاضرنمیگردیدکه بدین طرز سخن بگوید .

دیگر کسی بفکر آسایش وراحتی خود نبود وحتی در اثر خبر باین‌مهمی کوچکترین اثری هم‌در بازار ایران و افزایش سطح قیمت‌ها نکرد !! عامه‌مردم بدون استثناء بااحساسات پرشوری حاضر بودند (همچنان که برای همیشه هستند) که باگرسنگی وتشنگی سینه خودرا سپر کرده وبرای نجات میهن‌ازشردشمن باافتخار تمام جان دهند.

نگارنده خود یك‌افسر احتیاط هستم وهرگز آن‌حرارت واحساسات غیرقابل تصوری که در نتیجه آن خبر وآنوضع بمن دست داده بود فراموش نمیکنم و چون بدوستان و دیگران نیز نظر میکردم همه را هم آهنك باخود میدیدم.

این بود نمونه ای ازعکس‌العمل ،نطق یا اعلام خطرپهلوی بملت ایران‌و نیت و فکرایرانی درآن‌هنگام.

ایران در حال دفاع

بامداد سوم شهریور ماه ۱۳۲۰

صلاح در اینست که از ذکر وقایع حقیقی شب سوم شهریور صرف نظر کنیم ، تا متفقین با آنچه که از طرف ستون پنجم آنها در همـان شب بمنظور حاضر کردن زمینه هجوم بر سر ما آمده است بااطلاع نگردند!! و این را دلیل برحسن نیت کامل ایرانیان بدانند که حاضرند درصورت جبران آن از طرف همسایگان همان لکه نامساعدیکه دیگران در تاریخ ایران برای خود جای گذاشته اند باگذشت تمام محو و زایل سازند.

فقط باتکاء و پیروی از نطق پادشاه انگلستان در تاریخ هفتم فروردین ۱۳۲۱ که میگوید:

..... باید بیاد داشته باشیم که اگر رنج و مصیبت باعث تحریك نیروی اراده و بر انگیختن افراد یا ملل برای نیل بدرجات عالیتر باشد باید از آن خوشوقت بود .....

ما نیز بنوبه خود برای بیدار کردن هم میهنان گرامی بشرح این چند سطر مبادرت میورزیم تا عبرت نسل حاضر و آینده ایرانی گردد وهمیشه چه در صلح وچه درجنگ مراقب حال خود باشند که دشمن هیچوقت فرصت و قدرتی برای گزند مابیدا نکند.

« برای ما ایرانیان بسیار جای عبرت است که با وضع نامطلوبی خود را « خفته و خام ببار آوریم ، بسیار مایه سرشکستگی وخواری است که کسانی خودرا « منسوب مستقیم نسل سیروس و داریوش بدانند ولی در مقابل ، شبانه با خیال « راحت بخسبند !! و بدشمن عیار که در کمینگاه با عشق فراوان بیداری میکشد « فرصت نیکی برای هجوم و کشت و کشتار بدست وی بدهند !!

« باید ایرانیان نیز بدانند : همیشه ودر هر موقع نمیتوان و جایز نیست که « بابیگانه هم پیاله گردید وقبول کردن هردعوتی از طرف هرنا آشنا بمنزله خود « کشی وخانه برباد دادن است !!...»

بالاخره شب سوم شهریور سپری میشود و یك بامداد تیره و تاری را برای ملت ایران بجای میگذارد ، یعنی در ساعت چهار بامداد همانشب در حین اینکه نمایندگان دولتین شوروی و انگلیس در تهران هریك یادداشتی تسلیم نخست وزیر

قسمت پنجم

ایران مینمایند ضمنا نیروی موتوریزه ومکانیزه آنها بسرحدات وسواحل خاك ما حمله‌ور گردیده و آرتش مدافع وصلحجوی ایران رابایك طرز بیسابقه‌وناروائی غافلگیر میکنند.

مفاد یادداشت دولت شوروی (مورخ ۲۵ اوت ۱۹۴۱):

«پس از تکرار اقدامات مشترك دولتین اتحاد جماهیر شوروی وامپراطوری
«بریتانیای کبیر در ۱۸ ژوئیه وشانزدهم اوت راجع بجلوگیری از فعالیت خطرناك
«عمال آلمانی و اخراج آنان از کشور، جای بسی تاسف است که دولت ایران برای
«جلوگیری از این فعالیت هیچ اقدامی ننموده و در نتیجه آن، عمال آلمانی
«بفعالیت جنایت آمیز !! خویش همچنان ادامه داده اند و بنا براین دولت اتحاد
«جماهیر شوروی ناگزیر گردید که بمنظور حفظ امنیت خاك خود بایران نیرو
«گسیل دارد !!

«بدیهی است که این اقدام بر علیه استقلال ایران صورت نگرفته ،بلکه
«منظور آن جلوگیری از فعالیت آلمان هااست که امنیت شوروی را بمخاطره
«انداخته است!!»

مفاد یادداشت دولت انگلیس (مورخ ۲۵ اوت ۱۹۴۱):

«باوجود اقدامات مشترك دولت امپراطوری بریتانیا و دولت شوروی در
«تاریخ ۱۸ ژوئیه و شانزدهم اوت راجع بجلوگیری از فعالیت خطرناك عمال
«آلمانی و اخراج آنان از کشور، جای بسی تاسف است که دولت ایران برای
«جلوگیری از این فعالیت هیچ اقدامی ننموده ودر نتیجه عمال آلمانی برعلیه منافع
«ماو استقلال کشور، همچنان بفعالیت خود ادامه داده‌اند، بنابراین دولت امپراتوری
«بریتانیای کبیر بمنظور دفاع از منافع خود و دوستان خویش اقدامات مقتضی
«مبذول داشته است که باخطر فوق در ایران مواجه کند!! وبهمین جهت برای
«انجام این منظور بطور موقت وارد ایران گردیده وبمحض اینکه اوضاع جنك اجازه
«دهد این نیرو خاك ایران راترك خواهد گفت.»

در این یاد داشت نیز قید شده است که: «گسیل داشتن نیرو بایران بر علیه استقلال ایران صورت نگرفته است.»

مسلما تکرار مطلب نسبت بجواب این دویادداشت زائد میباشد، زیرا قبلا در فصل «مبارزه باستون پنجم در ایران» خلاف ادعای دولتین همسایه ما راجع باتباع آلمان مقیم این کشور بخوبی تشریح و ثابت گردیده است، ولی

ایران در حال دفاع

فقط باید یاد آور شویم که بعداً برای تمام دنیا این مسئله کاملا روشن شد که: متفقین برای ضرورتی که از لحاظ استفاده از راه ایران برای ارسال مهمات و خوار و بار بروسیه داشتند، اجباراً بخاك ما هجوم آوردند و موضوع خطر عمال آلمانی جز « بهانه مطلق » برای حمله ورشدن بایران چیز دیگری نبوده است.

از طرف دیگر در همان روز سوم شهریور ۱۳۲۰ (۲۵ اوت ۱۹۴۱) مولوتف کمیسر امور خارجه روسیه یادداشتی از طرف دولت شوروی بسفیر کبیر ایران در مسکو تسلیم مینماید ودر آن علل تصمیم دولت شوروی را بفرستادن نیرو بایران توضیح میدهد.

در این یادداشت خاطر نشان شده است که: این تصمیم جنبه تجاوز آمیز ندارد(!) **و همین که خطری که متوجه کشور شوروی است مرتفع گردد نیروی شوروی از خاك ایران خارج خواهد شد.** از طرف دیگر این یادداشت اشعار میدارد که: از هنگامیکه مرام اشتراکی درروسیه روی کار آمده **دولت شوروی استقلال و تمامیت مطلق دولت ایران را برسمیت شناخت**، بموجب قرار داد های چهارم فوریه ۱۹۱۸ و بیست وششم ژوئیه ۱۹۱۹ کلیه حقوقیکه روسیه تزاری نسبت بایران داشت ملغی گردید، تمامیت کامل ایران برسمیت شناخته شد. دولت شوروی کلیه بنگاه های عمومی روسی را بایران واگذاشت و بااین دولت قرار دادهای بازرگانی که روابط دو کشور را بیش از بیش تقویت میکرد منعقد ساخت. اخیراً نیز دولت شوروی بدولت ایران اطلاع داد که: حاضر است کلیه مواد صنعتی لازم این کشور را در دسترس وی بگذارد. باوجود این دولت شوروی از تاریخ ۲۶ فوریه ۱۹۴۱ همواره بیم آن داشت که **روزی سرزمین ایران مبداء حمله بر علیه شوروی!!؟** قرار گیرد، در پیمانی که در آن هنگام بین این دو کشور منعقد گردید اشعار شده بود که: **اگر دولت ثالث قصد اشغال ایران را داشته باشد یا اینکه دولت کشور ایران نتواند در مقابل چنین قصدی از استقلال خود دفاع کند، دولت شوروی حق خواهد داشت نیروی خود را وارد خاك ایران نماید و درعین حال تعهد میکرد که بلافاصله پس از رفع خطر این نیرو را باز خواند.!!**

اخیراً مخصوصا از هنگام آغاز حمله آلمان بر شوروی فعالیت عمال آلمانی در ایران امنیت دولت شوروی را از این جانب بخطر انداخته بود زیرا آلمانها در

قسمت پنجم

امور ایران نفوذ کامل یافته و این نفوذ را بر علیه منافع دولت شوروی بکار میبردند .

سپس یادداشت دولت شوروی عمال مهم آلمانی وبنگاههای بازرگانی و صنعتی آلمان را که در ایران مشغول کار بودند نامبرده و تذکر میدهد که عموم آنها برعلیه دولت شوروی ابراز فعالیت میکنند . **چون خطر فعالیت عمال آلمانی کم نشده و دولت ایران نیز اقدامات لازم برای جلوگیری از آنها اتخاذ نکرده است دولت شوروی ناگزیر شده است نیروی خودرا وارد خاك ایران سازد!!؟**

مخصوصا غافلگیر کردن نیروی دریائی ایران وبمباران کشتیهای جنگی ایران در بندر شاهپور یك وضع نامطلوبی را برای ارتش ایران ایجاد نموده بطوریکه شرح فداکاری افسران و کارکنان نیروی دریائی کشور مارا باید در مقابل آن حمله ناپسند و ریا آمیز دشمن جزء داستان های تاریخی محسوب داشت .

ازاینجا باید تفاوت فاحش بین متن یادداشت متفقین و عمل آنهارا بخوبی درك کرد ، آنهایعنی دولتین آزادیخواه انگلیس و شوروی برای مقابله با عمال آلمانی وارد ایران شده بودند ودر اینصورت سئوال ما اینست که : هجوم و حمله به ایران ونیروی دریائی ایران ، یا بمباران شهر های آزاد وبلادفاع کشورما چه ربطی با عمال آلمانی داشته است ؟! طرف ، بگفته آنها اتباع آلمانی بود وایرانی که با کسی طرف و دشمن و مهاجم نبوده است !! نخست وزیر فوراً پس از وصول یادداشتها نزد شاه باریافته و جریان تسلیم یادداشتهای فوق و کلیه اطلاعات واصله از حمله به ایران را بعرض میرساند .

شاه باخونسردی آن تغییر حالت و تحیر و شگفتی که دراو تولید گردیده بود مخفی مینماید واز نخست وزیر سئوال میکنند که :

« تکلیف کشور و ما چیست؟ بعقیده ما فوراً باید برای حفظ حیثیت
« وشرافت ایران و ارتش ایران تاجائی که قدرت در بدن هست دفاع
« نمائیم و ما دستورات کافی صادر خواهیم کرد ، ضمنا جریان
« را بمجلس اطلاع دهید که ملت آگاه شود ودر جواب یادداشت
« ها علت را از سفرای دول مهاجم سئوال کنید و بآنها بگوئید
« که ما حاضریم بادر نظر گرفتن بیطرفی کامل و منافع تام و
« تمام ایران بطریق تسویه مسالمت آمیز باین جریانات خاتمه

« دهیم،دولت ماکه سر جنك باکسی نداشت وندارد وهر چه هم
« که آنها راجع بفعالیت آلمانها ازما خواستند ، باوجوداعلام
« بیطرفی دراخراج عده زیادی ازآنها اقدام کردیم پس این
« طرز رفتار یعنی چه !؟ بهر حال بروید و مواظب باشید،مخصوصا
« علت را از سفرای دودولت جویا شوید.
« ماهم اجباراً تاموقع مقتضی ازکشور خوددفاع خواهیم
کرد.»

جنك برای حفظ شرافت

آرتش ایران با آن وضعی که در روزهای سوم اسفند سالهای سلطنت رضاشاه جلوه گری میکرد ،بوجود آمده بود. این آرتش بسیار نوبنیان ودارای تجهیزات مدرن ومتوسط. ذخائر خوار وبار آن کم ولی از حیث ذخیره اسلحه ومهمات نسبتاً زیاد ، از طرف دیگر از حیث اهمیت وکمیت وتشکیلات درردیف آرتش‌های درجه دوم دنیا ، وتعداد نفرات زیر پرچم آن بالغ برصد هزار نفرو در صورت مقتضی امکان داشت که بااحضارطبقات مختلف احتیاط وذخیره تعداد آنرا بچهار صد الی پانصد هزار نفررسانید. رضا شاه سالیانه باصرف نصف کل بودجه ایران ،توانست که یك آرتش متناسب باوضع دنیا تشکیل دهدوبااجباری کردن خدمت نظام جوانان کشور را بفنون نظامی آشنا سازد ،وضمنا همه ساله باخریداسلحه‌های زیاد ازکشورهای مختلف اروپا از قبیل: آلمان ـ انگلیس ـ چکسلواکی ـ سوئد وغیره مهمات کافی ذخیره وآماده نماید.

علاوه براین باایجاد یك سلسله کارخانجات اسلحه سازی آرتش خودرا ازخریداری وصدور پاره‌ای مهمات سبك ازخارجه بی‌نیاز سازد.

(این کارخانجات که آخرین سیستم کارخانجات دنیا، نوبشمار میرفت درتمام مدت جنك پیوسته برای روسها اسلحه ساخته وبنوبه خود در راه پیروزی متفقین رل مهمی را بازی کرده‌اند.)

هرگاه ناامنی وهرج ومرج بیسابقه وبینظیر زمان قبل از کودتای ۱۲۹۹ را باامنیت سالهای بعد مقایسه کنیم ،آنوقت معلوم خواهد شد که آرتش پهلوی در داخله کشور چه خدمات گرانبهائی را برای ملت ایران انجام داده است ،

قسمت پنجم

اهمیت اینموضوع بیشتر آشکار میشود درصورتیکه جهالت و نادانی مطلق توده را درابتدای سلطنت پهلوی ،نیز درنظر گرفته باشیم.

بهرحال پیدایش یك آرتش وظیفه بصورت فوق برای کشور گمنام ایران یك موهبت ویك آبرو وحیثیت فوق العاده همراه داشت و قدرت این ارتش بجائی رسیده بود که درصورت تعرض یاحملاتی ازجانب همسایگان شرقی و غربی و یا بفرض ترکیه بسرعت مقابله وفاتح وپیروز گردد.

مسلما هیچگاه نمیتوان عظمت و اهمیت آرتشهای نظیر آرتش آلمان را باآن تجهیزات نوظهور باآرتش کوچك کشورمامقایسه نمود زیراهمانطوریکه مشاهده گردید رعب قوای نظامی آلمان بحدی بوده که کشورهای نظیر لهستان وفرانسه وحتی انگلیس در ابتدای جنك جهانگیر دوم بکلی روحیه خودرا ازدست داده وبسرعت و پیاپی شکست خورده وتسلیم میگردیدند!

انگلیس هاوشورویها نیزعین تجهیزات ووسائل جدیدالاختراع آلمان نازی را بفوریت تقلید وبتدریج خودرا برای دفاع وحمله مهیا گردانیدند.

با این کیفیت ،حمله ور شدن بکشور کوچکی نظیر ایران آنهم بطورناگهانی وبااصول غافلگیری برای ایندو دولت کار فوق العاده و مشکلی نبود ولی در مقابل ، برای آرتش وملت ایران که متفقاً بانهایت جدیت ومراقبت وحسن نیت کامل نسبت بهمسایگان شمالی وجنوبی در راه بیطرفی مطلق سیر میکردید ، جز حیرت وتعجب چیز دیگری همراه نداشت.

اگر این حمله از یك سمت یعنی یا از طرف شمال یا جنوب صورت میگرفت باوجود آنهمه قدرت وتوانائی دشمن احتمال قوی میرفت که مهاجم خسته و فرسوده از کردهٔ خود پشیمان گردد. اما دفعتاً میهن ما از چهار طرف بشکل اروا و نابسندی در محاصره و مورد هجوم دو دشمن قوی پنجه قرار گرفت.

باوجود این همین آرتش کوچك وناچیز در مدت کوتاهی که بادشمن نوظهور تماس پیدا کرده بود بایك روحیه بسیار عالی وغیر قابل وصفی جانبازی وفداکاری بخرج داد.

گرچه آرتش ایران ازحیث تعداد نفرات وتجهیزات بادشمن قابل مقایسه نبود ولی در مقابل از حیث شجاعت واستقامت و سرسختی بدرجات از دشمن برتری داشت.

ایران در حال دفاع

باذکر مطالب فوق باید اینطور قضایا را خلاصه نمود که :آرتش ایران مجبور گردید برای حفظ حیثیت و شرافت میهن خود در برابردشمن قد علم کرده و دفاع نماید.

❁❁❁

بهر حال پس از اینکه نخست وزیر ایران از نزد شاه مرخص میشود بوسیله تلفن رئیس مجلس شورای ملی را مطلع وامر پهلوی را برای تشکیل جلسه فوق‌العاده مجلس ابلاغ وجلسه درساعت سه‌ونیم بعد از ظهرهمانروز(سوم شهریور) تشکیل ونطق مهم زیر ازطرف نخست وزیر ایراد میگردد :

«مطالبی که حالا باطلاع آقایان نمایندگان میرسد فقط برای گزارش
«جریانات اخیر ووقایعی است که روی داده است ،آقایان نمایندگان در این
« موضوع هر گونه اظهاراتی داشته باشند تمنا میشود به جلسات بعد موکول
«دارند .

«بطوری که از ابتدای وقوع جنك کنونی بنابر فرمان ملوکانه مقرر
« گردید دولت شاهنشاهی بیطرفی ایران را اعلام نموده باتمام وسایل و قوای
«خود دقیقا این سیاست را پیروی وبموقع اجرا گذاشته وبایك رویه صریح و
«روشنی در حفظ کشور ازخطر سرایت وقایع جنك و در صیانت حقوق مشروع
« تمام دول که باایران روابط دارند بویژه دول همسایه کوشیده چنانکه
« تاحال بهیچ وجه خطری در ایران از هیچ طرف بهیچ یك از
« آنها متوجه نگردیده «صحیح است»

«بااین حال دولت انگلیس وبعد ازاتفاق آن دولت بادولت شوروی هردو
« متفقا اظهاراتی مبنی برنگرانی از وجود یکعده آلمانی درایران نمودند ودو
«نوبت در تاریخ ۲۸ تیر ماه و تاریخ ۲۵ مرداد برطبق اظهارات مزبور
« بوسیله نمایندگان خود تذکاریه هائی تسلیم داشتند که اخراج قسمت عمده از
«آلمانیهای مقیم ایران را در خواست میکردند ،درپاسخ این اظهارات چه ضمن
«مذاکرات عدیده شفاهی وچه طبق تذکارهای تاریخ ۷ مرداد و تاریخ
« سی‌ام مرداد کتبا اطمینانهای کافی در مراقبت‌های دولت ایران نسبت برفتار
« کلیه اتباع بیگانه و عدم امکان بروز مخاطراتی از عده محدودی آلمانی که در
« ایران مشغول کارهای معینی هستند داده شد وبرای مزید اطمینان دو دولت
« اقدامات مقتضی برای کاستن عدهٔ معتنابهی از شمارهٔ آلمانها بعمل آمد وبجریان

قسمت پنجم

« افتاد ومراتب مکرر چه در طهران وچه در مسکو و لندن به مقامات دولت
« انگلستان وشوروی خاطر نشان وآنچه ممکن بودبرای حصول اطمینان و روشن
« ساختن نظریه آنها کوشش گردید ،متاسفانه باتمام‌این مجاهدات که دولت
ایران بمنظور حفظ امنیت وآسایش کشور ورفع نگرانی‌دودولت همسایه خود
« نمود در عوض حسن‌تفاهم وتسویه مسالمت آمیز قضیه نتیجه‌این
« شدکه نمایندگان شوروی وانگلیس ساعت چهار صبح امروز
« به منزل نخست وزیر رفته هرکدام یادداشتی مبنی بر تکرار
مطالب گذشته‌که جواب آنها بااقدامات اطمینان بخش داده
« شده بود و دراین یادداشت‌ها توسل خودرا به‌نیروی نظامی
« اخطارکرده‌اند و مطابق گزارشهائیکه رسیده‌معلوم شد نیروی نظامی
« آنها درتاریخ همان ساعت که نمایندگان مزبور در منزل نخست وزیر مشغول
« مذاکره بودند ،از مرزهای ایران تجاوز نموده ، نیروی هوائی شوروی در
« آذربایجان به بمباران شهرهای باز و بی‌دفاع پرداخته وقوای زیاد ازجلفابسمت
تبریز اعزام شده‌اند .

در خوزستان قوای انگلیس ببندر شاهپور و خرمشهر حمله برده
کشتی‌های مارا غافلگیر نموده صدمه زده‌اند ونیروی هوائی آن دولت‌باهواز
« بمب‌ریخته ،همچنین قوای انگلیس‌باوسایل موتوریزه‌فوق‌العاده زیاد ازطرف
« قصر شیرین بسمت کرمانشاه درحرکت میباشد قوای متجاوز درهرنقطه که
« بانیروی ارتش شاهنشاهی مواجه شده‌اند طبعا تصادم ورزد و خوردی هم رخ
« داده است دولت برای روشن ساختن‌علت ومنظور این‌تجاوزات
بفوریت مذاکرات واقدامات بعمل آورده ومنتظر نتیجه‌میباشد
که البته باستحضار مجلس شورای ملی خواهد رسانید .

« چون فعلا منتظر نتیجه مذاکرات هستیم تقاضا شد دراین جلسه غیر از
استماع گزارش صحبتی نشود بعد بموقع مجلس را برای استحضار از نتیجه
مذاکرات واتخاذ تصمیم خبرخواهیم داد .

دولت لازم میداند بعموم افراد کشور توصیه و تأکید نماید که در
این موقع باید کمال خونسردی ومتانت را رعایت نموده با نهایت آرامش
رفتارنمایند .

همانطوریکه از نطق نخست وزیر آشکار میگردد ، دولت بفوریت

ایران درحال دفاع

بنمایندگان شوروی وانگلیس درتهران مراجعه ودلیل اصلی تجاوزات راجویا میشود ودر ضمن مذاکرات ، مراتب حسن‌نیت کامل شاه وملت را گوشزدنموده ومخصوصاً یادآور میشود که در صورت موجود بودن اختلافات یا تقاضاهائی ، همچنانکه درگذشته دولت ایران کمال‌مساعدت را داشته است اکنون نیزحاضر است باطریق تسویه مسالمت آمیز باین پیش‌آمدهای ناگوار که از طرف دو دولت فوق شروع شده خاتمه دهد.

دولت ایران درحالیکه منتظر پاسخ پیام خود میباشد باتلاش فوق‌العاده‌ای به تنظیم امور پیچیده ومشکلات فراوانیکه دفعتاً دچارآن گردیده بودمی پردازد، وبعلاوه از طرف ستاد آرتش اوامری بکلیه‌لشکرهای مدافع برای جلوگیری از تعرض نیروهای مهاجم صادر وابلاغ ودر مرکز هم بامرشاه یك ستاد جنگی مرکب از افسران‌ارشد وسران لشگر ها تشکیل شده‌ومامور میگردد که‌اوضاع آرتش‌را باحوادث وپیش آمدهای نوین تطبیق وهم‌آهنك نماید.

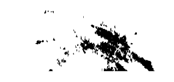
طبق گزارشات واصله دشمن ازهرسو نیروی ایران را غافلگیروبسرعت پیشرفت مینمود ودرمقابل ، واحدهای آرتش شاهنشاهی در حدودامکان دلیرانه مقاومت‌نموده‌ویك‌سرسختی بیسابقهٔ ازخود نشان‌میدهد بطوریکه‌پس‌از ۲۴ساعت نیروی مدافع ایران‌هجوم دشمن‌رادرباختر متوقف ودرجنوب وشمال هم‌بدرجه مقاومت واستقامت خود می‌افزاید.

این استقامت که بتدریج ازپیشرفت دشمن‌جلوگیری میکرد درمحافل‌لندن منعکس وخبرگزاری انگلیس بنوبه‌خود آنرا منتشر وبگوش عالمیان رسانید.

چیزی که سربازان ایران را در رنج و عذاب‌گذارده بود ودر گزارشات واصله ازلشگرها بخوبی نمایان میگردید (فقدان مهمات و سازوبرك جنگی و نداشتن وسائل کافی‌برای دفاع بوده است) باوجود اینکه همه‌گونه مهمات‌ضروری در مرکز موجود وهمچنین قبلا نیز بمقدار کافی اسلحه وسازو برك ارسال شده بود بااین‌وصف بهیچوجه معلوم نمیشود که بچه علت وسائل دفاعی نیروی شجاع ایران، این وضع تاسف آور را دارا میگردد !!؟

این خود یك معمائیست که مسلماً باید در اسرع اوقات در اطراف آن بازرسی دقیق شده ومقصرین وخائنین را باشد مجازات محکوم وتنبیه نمود.

عصر روز سه‌شنبه چهارم شهریور یك اعلامیه بشرح زیر ازطرف ستاد آرتش منتشر میشود.

قسمت پنجم

اعلامیه شماره یك ستاد ارتش

۱- ساعت ٤ روز سوم شهریور ماه ارتش شوروی در شمال و ارتش انگلیس در باختر وجنوب باختری مرزهای کشور را مورد تجاوز و تعرض قرار داده‌اند.

۲- شهرهای تبریز -اردبیل - رضائیه -خوی -اهر - میاندوآب - ماکو- مهاباد -بناب- رشت- حسن‌کیاده -میانه- اهواز - بندر پهلوی مورد بمباران هوائی واقع، تلفات وارده نسبت بمردم غیر نظامی زیادو نسبت به نظامیان باوجودیکه سربازخانه‌هارا بمباران میکنند معذلك تلفات نسبتاً کم بوده است.

یك‌هواپیمای مهاجم در ناحیه‌تبریزدر نتیجه تیراندازی توپخانه‌ضدهوائی سرنگون شده است.

۳- نیروی موتوریزه و مکانیزه شوروی در محور جلفا - مرند و پل‌دشت- ماکو- قره‌ضیاءالدین و نیروی موتوریزه و مکانیزه ارتش انگلیس در محور خانقین - قصر شیرین و نفتخانه - گیلان و آبادان و بندر شاهپور وقصر شیخ بتعرض پرداخته‌اند.

٤- نیروی دریائی شوروی‌درکرانه‌های دریای خزر ونیروی‌دریائی‌انگلیس در بندر شاهپور وخرمشهر تعرض نموده‌اند.

٥- واحدهای ارتش شاهنشاهی که غافلگیر شده‌اند در حدود امکان باستقبال‌آنهاشتافتند ودر نقاط مختلف باآنها تماس حاصل نموده وبدفاع پرداختند ودو ارابه زره‌پوش مهاجم در منطقه باخترمورد اصابت وازکار افتاده‌وپیشروی مهاجمین را متوقف ساخته‌اند.

٦- درکلیه مناطق شمالی و باختری روحیه اهالی بسیار خوب و عموماً تقاضای دخول در صفوف ارتش‌وحرکت به جبهه رابرای دفاع‌ازمیهن‌مینمایند.

✻✻✻

دولت ایران پس از مذاکره با نمایندگان دولتین شوروی و انگلیس دچار بحران شدیدی گردیده و خود را قادر باداره کردن امور نمی بیند و بهمین جهت در تاریخ پنجم شهریور مستعفی وتشکیل کابینه بآقای محمدعلی فروغی محول میگردد.

ایران در حال دفاع

علل استعفای کابینه منصور

نگارنده پس از تحقیقات بسیار بالاخره علت استعفای کابینه منصور را بدو صورت زیر استنباط نمودم :

۱ ـ بلا فاصله پس از هجوم ، دولت ایران ، بامر رضا شاه مأمور میگردد که از نمایندگان دودولت علت اصلی این حمله و تعرض غیر مترقبه وناروا را سؤال کند و درصورتیکه تقاضا یا درخواستهائی راجع بواگذاری راه ایران دارند تمایل مثبت شاه را ابراز نماید .

سفرای کبار درجواب اظهار میدارند که : ما حاضر نیستیم بادولتی وارد مذاکره شویم که در گذشته بدرخواستهای مشروع ما (!) راجع باخراج آلمانیها اقدام مقتضی بعمل نیاورده است!!

بایدباین نکته توجه کرد که مهاجمین از خدا میخواستند که هرچه زود تررزم درخاك ایران پایان یابدتا بفوریت مهمات وخوار بار از راه ایران بروسیه برسانند ومسکورا ازخطر قطعی نجات دهند ، ولی ضمنا نیز مراقب بودند که از پیشآمد های مساعد حد اکثر استفاده را نموده واز همان ابتدا مخالفت خودرا با رضاشاه با بیم وامید آشکار کنند !! این بود که پهلوی هم برای نجات خود وهم نجات کشورش متشبث بفروغی میگردد .

۲ — نظر دیگر که بیشتر مقرون بحقیقت میباشد ، آنستکه ، نمایندگان متفقین پس از کسب دستور ازدول متبوعه خود اظهار میدارند که : ما درصورتی وارد مذاکره خواهیم شد که دولت ایران قبلا دستور صادر نماید که ارتش مدافع کشور مقاومت را ترك واسلحه رابزمین گذارند !! ؟ وچون قبول این امرمهم در آن موقع از طرف رضا شاه ودولت مشکل بنظر میرسد ، بدینواسطه منصور مستعفی وتشکیل دولت جدید بآقای فروغی محول میگردد .

دلیلی که دولت منصور با موافقت شاه برای عدم قبول آن تقاضا اقامه میشود ، عبارت ازاین بوده است که : « برای آرتش مدافع یك کشور شایسته نیست وبلکه مخالف شئون حیثیت وآبروی ایرانی است که بااین سادگی وباین سرعت هنوز دفاعی ازخود نکرده تسلیم دشمن گردد !! »

با قبول این درخواست دیگران وهمچنین تاریخ آینده راجع بارزش معنوی زمامداران ایرانی چه خواهندگفت ؟ وآیا اگر بااین عجله روی موافقت آن هم به

قسمت پنجم

این طرز نشان داده شود ، خللی بحقیقت بیطرفی گذشته ایران وارد نخواهد گردید ؟

هرگاه جواب این دوقسمت مثبت باشد، پس صلاح مملکت درآن بوده استکه دولت منصورعمل کرده و قبول این تقاضارا بدولت دیگری واگذار نموده است و در این صورت باید طرز فکر و درجه تشخیص آقای منصور را تحسین و تقدیس نمود .

کابینه فروغی

آقای فروغی کابینهٔ جدید را در ساعت هشت بعد از ظهر بحضور همایونی و صبح پنج شنبه ششم شهریور به مجلس شورای ملی معرفی کردند .

آقای فروغی نخست وزیر - آقای آهی وزیر دادگستری - آقای سهیلی وزیر خارجه — آقای علم وزیر پست و تلگراف - آقای مرآت وزیرفرهنگ — آقای دکتر سجادی وزیرراه - آقای جواد عامری وزیرکشور - آقای سرلشکر نخجوان کفیل وزارت جنگ - آقای وثیقی کفیل وزارت بازرگانی - آقای گلشائیان کفیل وزارت دارائی - آقای رام رئیس اداره کل کشاورزی . آقای نخست وزیر پس ازمعرفی هیئت دولت جدید بمجلس چنین بیان کردند :

« خاطر آقایان نمایندگان محترم ازنیات مقدس اعلیحضرت همایون شاهنشاهی
« در باره اصلاحات و پیشرفت امور کشور کاملا مستحضر است و درضمن برنامه
« هائی که مکرراز طرف دولتهای وقت پیشنهاد مجلس شورای ملی شده است
« ملاحظه فرموده اند . بنا براین دولت امروزی بورود در برنامه تفصیلی حاجتی
« نمی بینند و همین قدر باستحضار خاطر نمایندگان محترم میرساندکه با نهایت جدیت
« در حفظ مناسبات حسنه با دول خارجه مخصوصا همسایگان و تعقیب اصلاحاتیکه
« منظور نظر اعلیحضرت همایونی و عموم ملت است خواهدکوشید ؛

« ضمناً خاطر آقایان محترم را مستحضر میسازدکه چون بطوریکه بخوبی
« آگاهی دارند دولت و ملت ایران صمیمانه طرفدار صلح و
« مسالمت بوده و میباشد ، برای اینکه این نیت تزلزل ناپذیر کاملا
« برجهانیان مکشوف گردد در این موقع که ازجانب دودولت
« شوروی وانگلستان اقدام به عملیاتی شده که ممکن است موجب

ایران در حال دفاع

« اختلال صلح وسلامت گردد ،دولت به پیروی نیات صلح
« خواهانه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی بقوای نظام کشور
« اکنون دستور میدهد که ازهر گونه عملیات مقاومتی خودداری
« نمایند تا موجبات خونریزی و اختلال امنیت مرتفع شود و
« آسایش عمومی حاصل گردد .»

ارزش یك امریه ایران درجنك

برای آرتش ایران مقدور بود که با وجود فقدان وسائل و عده کافی در مقابل آرتشهای مهاجم تا مدتی دلیرانه مقاومت نماید و در نتیجه پیشرفت سریع دشمن را بتاخیر اندازد .

برای نیروی ایران امکان داشت که در آن ایام بس هولناك و بحرانی گو اینکه متحمل ضررهای بیشمار میگردید، روزگار تیره متفقین را تیره تر ساخته و مانع گردد که دو آرتش روس وانگلیس بیکدیگر متصل شوند .

برای دولت ایران آسان بود که بمرکز کشور (اصفهان) انتقال یافته و با مسلح کردن ایلات وعشایر شجاع دائما مزاحم مهاجمین گردد و بالاخره خطوط ارتباطی حیاتی دشمنان را درخطر بیاندازد .

برای نیروی ایران اشکالی نداشت که درضمن عقب نشینی در جنوب بنوبه خود تلافی هجوم شبانه انگلیسها را بنیروی دریائی ما نمود، ومراکز نفت آبادان را بکلی نابود سازد .

این عملیات خصمانه و ممکن الحصول از طرف آرتش صلح جوی ایران بوقوع نپیوست، بلکه با کمال حسن نیت برای اینکه معلوم شود همسایگان ما از ما چه میخواهند ؟ دستور ترك مقاومت را بنیروی خود صادر نمود !!

ارزش ترك مقاومت نیروی ایران برای متفقین از حد خارج میباشد و برعکس زیان روحی آن برای آرتش کشور ما فوق العاده بوده است ،زیرا اگر فرض شود که دولت ایران این دستور را صادر نمیکرد ونیروی ایران همچنان بدفاع و جلوگیری از تعرض دشمن ادامه میداد و یا در حال عقب نشینی کلیه وسائل ارتباطی مخصوصا خطوط راه آهن و پلها را منهدم وویران مینمود دراینصورت بدون شك بزرگترین ضربت را بدشمن وارد آورده و مانع عظیمی برای متفقین ایجاد میکرد .

قسمت پنجم

این مسئله امروز روشن است که متفقین فقط و فقط برای استفاده راه ایران و خطوط ارتباطی منظم و مرتب آن بکشور ما حمله ورگردیدند، با اینحال با تخریب هدف اساسی متفقین یعنی پلها و جاده ها و ایستگاهها از طرف نیروی ایران، یك وقفه بزرگی در پیشرفت آرتش های مهاجم تولید میگردید که ضرر آن بدون اغراق باندازه شکست نهائی متفقین در نبرد برعلیه آلمان می بود یعنی منظور اصلی آنها که: ارسال مهمات وخوارو بار- تانك-هواپیما بروسیه بود بکلی متوقف و در نتیجه نیروی نازی درجبهه مسکو فاتح وعاقبت روسیه را بدیار عدم میفرستاد وسپس با خاطری آسوده بسروقت امپراطوری انگلیس روانه میگشت !!

پس حسن نیت دولت ایران همینقدر بس که در تاریخ ششم شهریورماه ۱۳۲۰ پس از سه شبانه روز مبارزه دفاعی بکلیه نیرو های مدافع کشور امریه صادر مینماید که از مقاومت درمقابل تعرض شوروی و انگلیس دست بردارند !! سربازان و افسران بی باك ایران که سیل قوای دو دولت نیرومند آن ها را غافلگیر کرده بود، ولی باوجود این برای حفظ حیثیت و شرافت و ناموس میهن حاضر بودند که با یکدنیا اشتیاق پیکار را ادامه دهند با وصول این دستور بزرگترین ضربت روحی را برخود تحمل کردند و تعجب و تحیری که به آنها دست داد قابل وصف و شرح نبوده و نیست، مسلماً تاریخ آینده هرگز قبول نخواهد کرد که فرزندان ایرانی در این عصر سستی و یا قصوری در ادای وظیفه خود بخرج داده اند بلکه این حقیقت بر جریده ایام نقش و ثبت است که فرمانده کل ارتش ایران و دولت ایران برای مصلحت کشور و نیت صلح جوئی و کمك وهمدردی با متفقین برای پیکار درراه آزادی مبادرت بصدور این امریه مهم و ضروری را نموده اند

بخش اول ــ قسمت ششم

در راه صلح

پس از اینکه در تاریخ ششم شهریور ، نیروی مدافع کشور ایران بنابامر دولت از مقاومت دست میکشد ، اوضاع بتدریج صورت دیگری بخود میگیرد یعنی ملت ایران روز بروز باهمیت موقعیت میهن خود بیشتر پی میبرد ، ودرمییابد که فشار همسایگان شمالی و جنوبی در اصل برای منظور مهم دیگری است و با اینوصف یك سئوالی که همه داشتند این بود که : « تکلیف مملکت وملت ایران با این پیش آمد های جدید چیست ؟ چگونه باید ازحوادث شگرف خلاصی یافت وضمنا بااینهمه مشکلات ناگهانی روبرو گردیده وفائق آمد ؟ ».

البته جز صلح آن هم یك صلح شرافتمند و باتنیجه چاره‌ای نبود ، کشتی متلاطم ایران محتاج بفکر متین و خونسردی بود که بدون توجه به تبلیغات سوء دشمنان غور کند و با اندیشه صحیح با متفقین یا مهاجمین روبرو شود !!

خلاصه نجات ایران بستگی بآن داشت که یك فکر بلند و عمیقی جای ضعف نیروی ایران را اشغال کرده و با قوای شگرف دشمنان بمبارزه پردازد .

خوشبختانه ملت ایران یك « درگرانبهائی » نظیر « محمدعلی فروغی » را درمیان خود پرورش داده بود که در آن روز های تاریك و بحرانی از او حمایت کند و ایران را از مهلکه عظیمی خلاصی بخشد ، محمد علی فروغی برای همیشه زنده و نامدار است و مطمئنا نسل های آینده ایران با افتخار تمام از او یاد کرده وروح و روان این مرد بزرك راشادخواهند نمود .

هیچکس باندازه این رجال دلسوز متوجه آتیه ایران و پیش آمد های بعدی نبوده است ؛ آن هم در آن اوقات هولناك که دیپلمادر برابر عفریت نازی روحیه خود را از دست داده بود ، چه برسد بملت ایران که دفعتا بوسیله دوقوه شگرف یا دوملت بزرگی که برای رهائی جان خود دراه سرزمین ما راطالب بودند ، مورد هجوم قرار بگیرد (!)

یکی از بزرگان انگلیس در اوایل این جنك اظهار داشت که : « پیروزی با کسی است که از دوحیث بر دشمن برتری داشته باشد : یکی از حیث اسلحه و

قسمت ششم

«دیگری ازحیث فکر وعقل، ولی نبرد فکری بمراتب اهمیت آن از هرنبرد دیگری
« بیشتر وبالاتر است !!»

« فروغی » در نبرد فکری بسهم خود پیروز گردید و راهی را که برای میهن خود انتخاب کرد تنها راه علاج دردهای بی درمانی است که ما هنگام اشغال نیروی بیگانه بدان دچار شده ایم !!

ما بنوبه خود توصیه میکنیم که خوانندگان یاد داشتهای زیررا که بین دولت ایران ودولتین شوروی و انگلیس ردو بدل شده است ؛ بادقت هرچه تمامتر مطالعه نمایند و ملاحظه کنند که «فروغی» با چه فکر سیاسی قابل ستایش و تقدیری بدولتین مذکور پاسخ داده وآنهارا تاجائی که نبوغ اواجازه داده است مجبور باقرار نکات حساسی مینماید !!

فروغی اولین دفعه اعلامیه ای بشرح زیر برای ملت انتشار داده وضمنا حکومت نظامی را در تهران برقرار میسازد .

اعلامیه دولت

در اینموقع که مذاکره بانمایندگان دولتین انگلیس و شوروی نسبت بقضایای اخیر در جریان است هیئت دولت لازم میداند مردم را متوجه کند :

۱ — متانت وخونسردی را پیوسته رعایت کنند و مطمئن باشند که موجبات آسایش اهالی از هرحیث منظور نظر است و از هیچ اقدام لازمی فروگذاری نخواهد شد .

۲ — اخیراً دیده میشود شایعات و اراجیف در میان مردم زیاد منتشر میگردد و موجبات نگرانی خاطر هارا فراهم میآورند . لزوما تذکر داده میشود که باین شایعات بی اساس بهیچوجه وقعی نگذاشته وبدانها ترتیب اثر ندهند .

هر ایرانی میهن پرست وظیفه دارد از انتشار اخباری که موجب اختلال انتظامات و پریشانی خاطرها باشد جلوگیری کند .

« محمد علی فروغی »

سپس صبح یکشنبه نهم شهریور آقای نخست وزیر شرح زیررا درمجلس بیان کردند :

« عرایض بنده امروز مختصر است و هنوز موقع آن نرسیده است که از
« جزئیات مسائل اخیر آقایان را مستحضر کنم همینقدر عرض میکنم مذاکرات و
« و اقدامات ما در باب قضایای اخیر بیك مرحله جدی تر و روشنتری رسیده است

« و در ظرف فردا و پس فردا بنتایج خوبی خواهیم رسید وخاطر آقایان نمایندگان
« را مستحضر خواهم نمود. چیزیکه میخواستم خاطر نشان کنم تاسفی است که
« از وضع روحیه مردم برای بنده حاصل شده است خبر های دروغ و جعلیاتی
« میشنوم و حتی جماعتی از تهران بیرون میروند، معلوم نیست بکجا میروند؛ ولی
« میدانم بواسطه القاآت و اراجیف مغرضین است ، میخواهم عرض کنم برای تهران
« و دولت هیچ خطری نیست این خبر هائی که می بینید منتشر میشود علتش
« را همه میدانند، ولی اطمینان میدهم که برای مرکز و دولت هیچ خطری نیست
« شیوع این اخبار دست و پای ما را میبندد.
« نان و گندم فراوان است ولی آقایان نمایندگان تصدیق میکنند که اگر
« یکنفر بجای یك من ده من نان تهیه کند قضیه مشکلی برای دولت پیش خواهد
« آمد و در نتیجه برای مردم نیز مشکلاتی رخ خواهد داد؛ بنده اطمینان میدهم
« که شهر تهران در امان باشد، از آقایان نمایندگان هم خواهش میکنم این خبر
« را در بین مردم منتشر کنند و آنها را بآرامش تشویق نمایند تا با فراغت خیال
« مشغول کار شویم نمیدانم چه عقلهائی است که اینطور اخبار را درست کرده
« و انتشار میدهند.
« فردا یا پس فردا عمل تمام شده و نتیجه آن باستحضار مجلس خواهد
رسید .»

سپس در تاریخ هیجدهم شهریور هیئت دولت در مجلس حاضر شده و بوسیله
وزیر امور خارجه « آقای سهیلی » جریان امور گزارش میگردد ؛

گزارش آقای سهیلی وزیر امور خارجه بمجلس شورای ملی

«سخن بر سر قضایا و پیش آمدهای اخیر است که نظر باهمیت
« آنها لازم است خاطر نمایندگان محترم و عموم ملت از آن
« آگاه باشد.

« آنچه تا روز ه شنبه ششم این ماه واقع شده باستحضار
« آقایان رسیده است و بخاطر دارند که روز پنجشنبه هیئت دولتی
« که همان روز بمجلس شورای ملی معرفی شد ، درضمن برنامه
« خود اطلاع داد که دولت ایران نظر به نیت صلح خواهانه و

قسمت ششم

«مصلحت کشور، تصمیم گرفته است که در مقابل قوای دولتین
«شوروی و انگلیس بقوای خود امر دهد که از مقاومت خودداری
«نمایند.

«نمایندگان محترم هم در ضمن رای اعتماد بدولت این تصمیم
«را تصویب فرمودند.

«بنابراین همان روز شرح ذیل بسفارت کبرای شوروی و
«سفارت انگلیس نوشته شد:

نامه بسفیر کبیر اتحاد جماهیر شوروی و وزیر مختار انگلیس - ششم شهریور ۱۳۲۰

«چنانکه خاطر آنجناب مستحضر است دولت شاهنشاهی ایران با رعایت
«سیاست بی طرفی، پیوسته کوشش داشته است مناسبات دوستانه خود را با تمام دول
«بویژه با دولتهای همسایه خود محفوظ بدارد.

«در این موقع هم که نیروی جنگی دولت اتحاد جماهیر شوروی وارد
«خاک ایران گردیده‌اند، دولت ایران برای ابراز کمال حسن نیت و حفظ مناسبات
«همجواری مبادرت بجنگ ننموده است. با این حال قوای آن دولت اقدام بعملیات
«جنگی و بمباران شهرها نموده و نیروی پادگان ایران در شهرستانها هم طبعاً در
«مقابل حمله‌ای که با آنها شده است، ناگزیر از خود دفاع و مقاومت نموده‌اند.

«اینک باستحضار خاطر عالی میرساند که دولت شاهنشاهی برای اثبات
«نیت صلح خواهانه خود دستور داد نیروی دولتی بکلی ترک مقاومت نموده از
«هر گونه اقدامی خودداری نمایند انتظار دارد قوای آن دولت هم حرکت خود
«را متوقف ساخته عملیات جنگی را متروک دارد. این تصمیم دولت باطلاع
«نمایندگان دول دیگر هم میرسد.

«در روز هشتم شهریور ماه نمایندگان دولتین بملاقات
«جناب آقای نخست وزیر و اینجانب آمده یادداشتهائی تسلیم
«نمودند که متن آنها عیناً خوانده میشود.

آقای وزیر

«محترما بطوریکه قبلا هم تذکر داده شده خاطر جنابعالی را مستحضر
«میسازیم که دولتین اعلیحضرت پادشاه انگلستان و شوروی هیچ

نقشه‌ای برعلیه استقلال یا تمامیت ارضی ایران نداراند و علت اینکه
مجبور شده‌انداقدامات نظامی بعمل آورند این بوده است که دولت‌ایران توجهی
به‌پیشنهادات دوستانه آنها ننموده است لیکن اینگونه اقدامات برعلیه خود ایران
اتخاذنگردیده بلکه فقط برعلیه تهدید اقدامات ممکنه آلمانیهائی بوده که درنقاط
مهم‌تمام‌کشور ایران قرار گرفته‌بوده‌اند، چنانچه دولت ایران فعلا حاضر به‌تشریك
مساعی باشد علت ندارد که عملیات خصمانه ادامه پیدا نماید.

۲ — دولتین اعلیحضرت پادشاه انگلستان و شوروی خواستار بعضی
ضمانتهائی میباشند که فعلا دولت ایران در حقیقت مایل به‌انجام تقاضاهای عادلانه
آنها هستند. تقاضای مزبور بقرار ذیل است:

الف — دولت ایران باید امر صادر نماید که قشون ایران بدون مقاومت
بیشتری از شمال وشرق خطی که‌از: خانقین - کرمانشاه - خرم‌آباد - مسجد
سلیمان - هفت‌گل- گچساران و از آنجا ببندر دیلم که در خلیج فارس واقع شده
است عقب نشینی نمایند.

درشمال قشون ایران باید ازنقاط: اشنو - حیدرآباد - میاندوآب - زنجان
قزوین - خرم‌آباد - بابل - زیرآب - سمنان - شاهرود - علی‌آباد عقب‌نشینی‌کنند
نقاط نامبرده بالا موقتا بوسیله قشون انگلیس و شوروی اشغال خواهد شد.

ب — دولت ایران بایستی‌در ظرف یك هفته کلیه اتباع آلمان‌باستثنای
اعضای حقیقی سفارت آلمان وچند نفر اشخاص فنی که در بنگاههای مخابرات و
نظامی نباشند از ایران خارج نموده وصورت اسامی آلمانیهای مزبور رابرای
موافقت بنمایندگان سیاسی‌انگلیس وشوروی در تهران تسلیم نمایند.

ج — دولت ایران بایستی تعهد نماید اتباع آلمانی دیگری بخاك‌ایران
وارد نشوند.

د — دولت ایران بایستی تعهد نماید که مانعی در راه حمل و نقل لوازمی که شامل ادوات جنگی نیز خواهد شد و از وسط خاك ایران بین نیروهای شوروی و انگلیس بعمل خواهد آمد قرار نداده بلکه تعهد نمایند وسایل تسهیل حمل و نقل این قبیل لوازم راکه بوسیله راه‌یا خط‌آهن یا ازطریق هوا حمل می‌شوند فراهم سازند.

قسمت ششم

۳ـ در مقابل دولتین انگلیس وشوروی موافقت می‌نمایند که :
الف ـ حقوق مربوطه به‌نفت وغیره ایران را کمافی‌السابق بپردازند.
ب ـ وسایل تسهیل لوازم مورد احتیاجات اقتصادی ایران را فراهم سازند.
ج ـ پیشروی زیادتر نیروهای خودرا متوقف ساخته وبمحض اینکه‌وضعیت نظامی اجازه دهد قشون خودرا ازخاک‌ایران خارج نمایند.
٤ـ علاوه براین دولت ایران تعهد می‌نماید که بی‌طرفی خود را ادامه داده وهیچگونه عملی که برخلاف منافع دولتین انگلیس وشوروی باشد در این مبارزه که براثر تجاوز آلمان برآنها تحمیل گردیده است ننمایند. موقع رامغتنم شمرده احترامات فائقه خودرا تقدیم می‌نماید.

امضاء: وزیرمختارانگلیس

یادداشت سفارت کبرای شوروی مورخ هشتم شهریور ۱۳۲۰

« دولت اتحاد جماهیر شوروی ودولت بریتانیای کبیر چنانکه در نامه مورخ ۲۵ اوت سال جاری خود اشعار داشته اند هیچگونه مقاصدی که‌مخالف استقلال ایران ویا تمامیت ارضی آن باشد ندارند. آنها مجبور شدند بعملیات نظامی درخاک ایران مبادرت ورزند چونکه دولت ایران به پیشنهادات دوستانه آنها عطف‌توجه ننموده بااین حال این اقدامات بهیچوجه متوجه‌خودایران‌نیست این اقدامات فقط متوجه تهدیداتی است که بامنیت دولت اتحاد جماهیرشوروی وانگلستان وخود ایران بوسیله عملیات آلمانیهائی که مقامات برجسته‌ای را در تمام ایران اشغال نموده‌اند وارد گردیده ،چنانکه در حال حاضر دولت ایران حاضر بهمکاری باشد هیچ سببی برای اینکه عملیات جنگی ادامه داشته باشد وجود نخواهد داشت ولی دولت شوروی ودولت بریتانیای کبیر درنظردارند که از دولت ایران تضمینات معینه‌راجع باینکه دولت ایران اکنون حقیقتاً مایل است منافع حقه آنها را تأمین نماید بگیرد. تضمینات ازاین قرار است :
الف ـ دولت ایران‌باید قوای‌خودرا درجنوب خطی که از مغرب‌بمشرق ازنقاط زیر میگذرد،عقب ببرد : قصبه اشنو (درجنوب‌غربی‌دریاچه رضائیه)ـ حیدر آباد ـ میاندوآب (در جنوب‌دریاچه‌رضائیه) ـ زنجان‌ـ قزوین ـ خرم‌آباد ـ ساحل

جنوبی دریای خزر - بابل - زیراب - سمنان - شاهرود و درمشرق علی آباد. نواحی واقعه در شمال این خط باید موقتاً در تصرف نیروی شوروی باشد.

دولت ایران باید به نیروی خود امر بدهد که درشمال و مشرق خطی که از نقاط زیر می گذرد عقب بنشینند:

خانقین - کرمانشاه - خرم آباد - مسجد سلیمان - هفت گل - گچساران - رامهرمز و بندر دیلم. نواحی واقعه در جنوب ومغرب این خط را موقتا قشون انگلیس اشغال می‌نمایند.

ب - دولت ایران باید در ظرف یکهفته تمام کلنی آلمانی را باستثنای هیئت سفارت آلمان وچند نفر از تکنیسین‌های متخصص که مشاغل آنها مربوط بوسایل ارتباطی ویا مؤسساتی که جنبه نظامی دارند نباشد خارج نماید.

سیاهه آلمانهائی که در ایران خواهند ماند (و از آنجمله خواهند بود کارمندان سفارت آلمان) باید باموافقت سفارت شوروی و سفارت انگلیس در تهران تنظیم شود.

ج - دولت ایران باید تعهد نماید که آلمانیها را در آینده بخاك ایران راه ندهد.

د - دولت ایران باید تعهد نماید هیچگونه موانعی برای حمل ونقل کالاهائی که (ازجمله مواد جنگی) بمقصد اتحاد جماهیر شوروی و بریتانیای کبیر حمل میشود، ایجاد ننماید و همچنین حمل کالاها و موادی راکه در راههای شوسه و راه آهن‌های ایران ویادر خطوط هوائی حمل میشوند، تسهیل نماید.

ه - بنگاههای دولت اتحاد جماهیر شوروی برای توسعه کار نفت در کویر خوریان مطابق قرارداد ایران وشوروی وهمچنین برای توسعه امور شیلات در سواحل جنوبی دریای خزر مطابق قرارداد ایران وشوروی راجع بشیلات بذل مساعدت نماید.

و - دولت ایران باید تعهد نماید که بیطرفی را حفظ نموده و بر ضرر منافع شوروی وانگلستان در مخاصمه‌ای که نتیجه تجاوزات آلمان میباشد بهیچ عنوان اقدامی ننماید.

دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت انگلستان از طرف خود در مطالب زیر موافقت می‌نمایند:

۱ - بادولت ایران در انجام امور اقتصادی آن کمك ومساعدت نمایند.

۲ ـ حرکت نیروی شوروی و انگلستان را در آینده متوقف سازند و بعض اینکه وضعیت جنگی اجازه بدهد نیروی خود را از خاک ایران خارج نمایند.

دولت شوروی همچنین موافقت دارد:

ز ـ پرداخت حق الامتیاز شیلات سواحل جنوبی بحر خزر را بر وفق قرارداد ایران و شوروی مورخ اول اکتوبر ۱۹۲۷ ادامه دهد.

دولت بریتانیای کبیر موافقت دارد:

ح ـ پرداخت حقوقی را که از بابت اجاره بهای نقاط نفط خیز و غیره بطوریکه تاکنون معمول بوده ادامه دهد.

پس از بپایان رسیدن این یادداشت آقای سهیلی چنین اظهار داشتند:

هیئت دولت بعد از مطالعات و مشاوره، نظر باوضاع و موقعیت و مخاطره‌ای که بکشور روی نموده بود در دهم شهریور ماه در جواب خواست بعضی تغییرات و اصلاحات دولتین در تقاضاهای خود بدهند که اینک متن جوابهائیکه بنمایندگان دولتین داده شده خوانده میشود:

آقای وزیر مختار

«محترما در پاسخ نامه مورخ ۸ شهریور ۱۳۲۰ (۳۰ اوت ۱۹۴۱) آنجناب اشعار میدارد:

«اینکه مرقوم شده است دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان و دولت اتحاد جماهیر شوروی هیچ قصدی برعلیه استقلال و تمامیت خاک ایران ندارند و عملیاتی که اخیراً واقع شده برضد ایران نیست و در صورتیکه دولت ایران حاضر برای همکاری باشد عملیات خصمانه ادامه نخواهد یافت. دولت ایران از این اظهار رسمی اتخاذ سند می‌نماید و بااعتماد کامل انتظار دارد از اقدامات آن دو دولت چنانکه صریحا وعده داده اند هیچ نوع لطمه‌ای باستقلال کامل و تمامیت خاک ایران وارد نخواهد آمد و اینکه اظهار کرده‌اند که دولت ایران تضمین کند که منافع حقه آنها را رعایت خواهد کرد دولت شاهنشاهی ایران کاملا اطمینان می‌دهد که نه در گذشته و نه در آینده هیچ قصد نداشته و ندارد که منافع حقه آن دو دولت در ایران مختل شود یا اقدامی برخلاف دوستی و مناسبات همجواری که در بین بوده و هست بعمل آید.

اما در باب تقاضاهائی که درنامه مزبور ازدولت ایران نموده‌اند :

۱ـ اینکه تقاضا کرده‌اند دولت ایران بقوای خود امر دهد که بطرف شمال ومشرق خطی که ازنقاط خانقین و کرمانشاه وخرم‌آباد ومسجد سلیمان و هفت گل و گچساران ورامهرمز وبندر دیلم می‌گذرد عقب بکشدو قوای دولت انگلستان در نواحی جنوبی وغربی این خط اقامت کند ونیز دولت ایران قوای خود را بطرف جنوب خطی که ازمغرب بمشرق ازقصبه اشنو درجنوب غربی رضائیه وحیدرآباد ومیاندوآب در جنوب دریاچه رضائیه وزنجان وقزوین وخرم‌آباد درجنوب دریای خزر وبابل وزیرآب وسمنان وشاهرود وعلی‌آباد درمشرق میگذرد ، عقب بکشد وقوای شوروی موقتاً در نواحی واقعه درشمال اینخط اقامت کند اظهار میشود که: دولت ایران اصولا این پیشنهاد را برای مدتی که اوضاع جنگ کنونی ایجاب می کند می‌پذیرد وضمناً چون یقین دارد که خود دولتین هم قصد ندارد نواحی که در آنجا قوای خود را موقتاً اقامت می‌دهند وسیع باشد و نیز نظر بملاحظاتی که شفاهاً گفته شد تقاضا می کند درقسمت جنوبی ، حدود ناحیه منظور نظرطوری معین شود که شهرهای خرم‌آباد ودزفول درآن ناحیه واقع نشود ودر قسمت شمال هم شهرهای قزوین وسمنان وشاهرود از اینخط خارج شود. دراین موضوع لازم می‌داند نکات زیر را اشعار دارد:

الف ـ دولت شاهنشاهی ایران تصور می کند دولت انگلستان موافقت دارد که قوای ایران شهر کرمانشاه را تخلیه نکنند.

ب ـ بنابر اصلی که آندو دولت درآغاز نامه خود تصریح کرده‌اند مسلم است که درنواحی که قوای دولت بریتانیای کبیر یا شوروی اقامت خواهند کرد متعلقات دولت وملت ایران کاملا محفوظ واختیارات دولت ایران برحسب استقلال تمام خود راجع بوظایفی که نسبت بامور کشور برعهده دارد کاملا برقرار خواهد بود واز طرف قوای آندو دولت بهیچوجه عملیاتی که منافی باآن اختیارات باشد واقع نخواهد شد و ادارات دولتی وملی ایران آزادانه بوظایف خود مطابق مقررات کشور ایران عمل خواهند کرد وقوای شهربانی وامنیه نیز مشمول همین اصل خواهند بود.

ج ـ قوای دولت انگلستان واتحاد جماهیر شوروی هر جا اقامت دارند ازحیث خواربار ولوازم زندگی ومسکن وسایر حوائج بردولت ایران تحمیلی نخواهند داشت وتهیه لوازم مزبور برعهده خودشان خواهد بود ودرقسمتی که

قسمت ششم

از داخله تهیه بنمایند باید مطابق مقررات کشور بطریقی باشد که مضیقه‌ای پیش نیاید.

د - مأمورین دولتین انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی در نقاطی که قوای آنها اقامت دارد دستورهای لازم خواهند داد باینکه قوای مزبور و افراد آنها حتی‌الامکان تماس با اهالی نداشته باشند تا از وقوع احتمالی قضایای نامطلوب احتراز شود.

۲- اینکه تقاضا کرده‌اند دولت ایران در ظرف یکهفته تمام آلمانی‌ها را باستثنای کارمندان سفارت آلمان و بعضی متخصصین فنی که کار آنها مربوط بوسایل ارتباط یا اعمال نظامی نباشد از ایران خارج نماید اشعار می دارد دولت ایران موافقت خودرا باین تقاضا اعلام می‌کند وچون خروج آنها ازراه هائی باید بشود که قوای آندو دولت در آنجا اقامت دارند البته اقدام خواهند نمود که اتباع آلمانی که خارج میشوند بدون مزاحمت از آن نواحی عبور نمایند و از طرف قوا و مأمورین آندو دولت تعرضی بآنها نشود.

۳- راجع باینکه بعد ازاین دولت ایران اجازه ندهد اتباع آلمانی بخاك ایران وارد شوند اشکالی نیست وبدیهی است این قید محدود بمدتی است که مخاصمهٔ فعلی بین آندو دولت ودولت آلمان ادامه دارد.

٤- اینکه تقاضا کرده‌اند دولت ایران بهیچوجه اشکالی برای حمل اجناس ومهمات جنگی بمقصد بریتانیای کبیر واتحاد جماهیر شوروی پیش نیاورد و حمل آنهارا بوسیله راههای شوسه وراه آهن یا راه‌های هوائی تسهیل نمایند دولت شاهنشاهی موافقت خودرا دراین باب اشعار میدارد.

البته تسهیلاتی که دولت ایران خواهد نمود در حدود تمکن و موجودیت وسایل خواهد بود بطوریکه مایه تضییقی برای دولت ایران و ایرانیان فراهم نشود.

۵- اینکه اظهار داشته‌اند که دولت ایران تعهد کند بیطرف مانده و اقدامی نکند که بمنافع دولت انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی در این منازعه آنها بادولت آلمان خلل وارد آورد لزوماً اشعار میدارد که راجع به بیطرفی بطوریکه اطلاع دارند دولت ایران از آغاز جنگ اروپا بطیب خاطر بیطرفی خودرا اعلام داشته وبهیچوجه از شرایط این بیطرفی تخلف نکرده بود وبعدها نیز دراین تصمیم خود باقی خواهد بود ونیز دولت ایران هیچگاه راضی نبوده و

نخواهد بود که بمنافع حقه آن دودولت در ایران خللی وارد آید و امیدوار است که اولیای آن در دولت نیز در تفسیر این عبارت وتطبیق این معنی باموارد عمل حسن تفاهم را ازمد نظر دور ندارند تا ازبروز هر گونه مشکلات اجتناب شود.

۶ ـ بطوریکه درنامه خودوعده داده‌اندکه بدولت ایران درحوائج اقتصادی آن مساعدت نمایند یقین است که دراجرای این مقصود خرید کالاهای صادراتی ایران را نیز منظور داشته نیز اقدام لازم بعمل خواهند آورد که اجناس متعلق بایران که اکنون درحدود متصرفات انگلستان ویا خاک دولت شوروی موجود و متوقف مانده هرچه زودتر بایران حمل شود و از این حیث برای این کشور گشایش دست دهد.

۷ ـ نسبت بوعده صریحی که آن دولت داده‌اند که بپیشرفت قوای انگلیس وشوروی را متوقف سازند وبهرزودی که اوضاع جنگ کنونی اجازه دهد آنها را از خاک ایران بیرون ببرند دولت ایران از این فقره اتخاذ سند مینماید و اعتماد خودرا نسبت باین اظهارات ده دولت اشعار می‌دارد.

۸ ـ اینکه اظهار داشته‌اند حق الامتیاز نفت شرکت ایران و انگلیس مانند گذشته پرداخته خواهد شد ودولت شوروی هم موافق قرارداد ایران و شوروی (مورخ اول اکتوبر ۱۹۲۷) حقوق دولت ایران راازبابت شیلات سواحل جنوبی بحر خزر کماکان خواهد پرداخت موجب امتنان است.

۹ ـ در خاتمه اشعار میدارد که چون ضمن عملیاتی که از روز سوم شهریور ببعد واقع شده ممکن است اسلحه ومهمات واشیائی از قوا و متعلقات ایران بدست قوای آندو دولت افتاده باشد ،نظر بعوالم دوستی که فیمابین این دولت با دولت بریتانیای کبیر و با دولت اتحاد جماهیر شوروی برقرار است؛ دولت ایران انتظار دارد که آنهارا مسترد سازند ونیز چون درضمن عملیات قوای آندودولت خساراتی مالی وخرابیها واتلاف نفوس واقع شده است امیدواراست از طرف آندو دولت نیات دوستانه ومنصفانه در باره ترمیم آنها ابراز شود خاصه که قسمتی ازاین قضایای ناگوار پس از آن رویداده است که دولت ایران بقوای خود امر ترک مقاومت هم نموده بود.»

آقای سهیلی پس از خواندن متن پاسخ دولت ایران بیادداشت انگلیس، شرحی راخواندند که بسفارت کبرای شوروی نوشته شده‌است.

قسمت ششم

دولت شاهنشاهی ایران درجواب یادداشت هشتم شهریور ماه ۱۳۲۰ (۲۰ اوت ۱۹۴۱) دولت اتحاد جماهیر شوروی اشعار میدارد:

« اینکه مرقوم شده است دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان هیچ قصدی بر علیه استقلال و تمامیت خاك ایران ندارند و عملیاتی که اخیراً واقع شده برضد ایران نیست و در صورتیکه دولت ایران حاضر برای همکاری باشد عملیات خصمانه ادامه نخواهد یافت، دولت ایران از این اظهار رسمی اتخاذ سند می‌نماید و با اعتماد کامل انتظار دارد از اقدامات آندولت چنانکه صریحاً وعده داده‌اند هیچ نوع لطمه‌ای باستقلال کامل و تمامیت خاک ایران وارد نخواهد آمد و اینکه اظهار کرده‌اند که دولت ایران تضمین کند که منافع حقه آنها را رعایت خواهد کرد دولت شاهنشاهی ایران کاملا اطمینان می‌دهد که نه در گذشته و نه در آینده هیچ قصد نداشته و ندارد که منافع حقه آندو دولت در ایران مختل شود یا اقدامی برخلاف دوستی و مناسبات و همجواری که در بین بوده و هست بعمل آید. امادرباب تقاضا هائی که در یادداشت مزبور از دولت ایران نموده‌اند:

۱ - اینکه تقاضا کرده‌اند که دولت ایران قوای خود را بطرف جنوب خطی که از مشرق بمغرب از قصبه اشنو در جنوب غربی رضائیه وحیدرآباد و میاندوآب در جنوب دریاچه رضائیه و زنجان وقزوین و خرم‌آباد درجنوب دریای خزر وبابل وزیر آب وسمنان وشاهرود وعلی‌آباد در مشرق می گذرد عقب بکشد وقوای شوروی موقتاً در نواحی واقعه در شمال این خط اقامت کند و نیز دولت ایران بقوای خود امر دهد که بطرف شمال و مشرق خطی‌که از نقاط خانقین و کرمانشاه و خرم‌آباد و مسجد سلیمان وهفت‌گل وگچساران و رامهرمز وبندر دیلم می‌گذرد عقب بکشد وقوای دولت انگلستان درنواحی جنوبی وغربی اینخط اقامت کند، اظهار می‌شود که دولت ایران اصولا این پیشنهاد را برای مدتی که اوضاع جنك کنونی ایجاب می کند می‌پذیرد و ضمنا چون یقین دارد که خود دولتین هم قصد ندارند نواحی که در آنجا قوای خود را موقتا اقامت می‌دهند وسیع باشد ونظر بملاحظاتی که شفاها گفته شد تقاضا می کند که درقسمت شمال شهرهای قزوین و سمنان و شاهرود از اینخط خارج شود ودرقسمت جنوبی هم حدود ناحیه منظور نظر طوری معین شود که شهر های خرم‌آباد ودزفول در

آن ناحیه واقع نشود. دراینموضوع لازم می‌داند نکات زیررا اشعار دارد :

الف - دولت شاهنشاهی ایران تصور می کند دولت انگلستان موافقت داردکه قوای ایران شهرکرمانشاهرا تخلیه نکند.

ب - بنابر اصلی‌که آن دودولت درآغاز نامه خود تصریح کرده‌اند مسلم است‌که در نواحی‌که قوای دولت شوروی یابریتانیای کبیر اقامت خواهند کرد متعلقات دولت‌وملت‌ایران کاملا محفوظ واختیارات دولت ایران برحسب‌استقلال تام خود راجع بوظایفی‌که نسبت بامور کشور برعهده دارد کاملا بر قرار خواهد بود وازطرف قوای آندو دولت بهیچوجه عملیاتی‌که منافی باآن اختیارات باشد، واقع نخواهد شد و ادارات دولتی و ملی ایران آزادانه بوظایف خود مطابق مقررات کشور ایران عمل خواهند کرد وقوای شهربانی و امنیه‌نیز مشمول‌همین اصل خواهند بود.

ج - قوای دولتین اتحاد جماهیرشوروی و انگلستان هرجا اقامت دارند از حیث تدارك خواربار و لوازم‌زندگی ومسکن وسایر حوائج بردولت ایران تحمیلی نخواهند داشت وتهیه وسایل مزبور برعهده خودشان خواهد بود و در قسمتی‌که از داخله تهیه نمایند باید مطابق مقررات کشور وبطریقی باشد که مضیقه‌ای پیش‌نیاید.

د - مامورین دولتین اتحاد جماهیر شوروی وانگلستان‌در نقاطی‌که قوای آنها اقامت دارد دستورهای لازم خواهند داد باینکه قوای مزبور و افرادآنها حتی‌الامکان تماس بااهالی نداشته باشند تا از وقوع احتمالی قضایای نا مطلوب احتراز شود.

۲ — اینکه تقاضا کرده‌اند دولت ایران درظرف یکهفته تمام آلمانیها باستثنای کارمندان‌سفارت آلمان و بعضی متخصصین فنی‌که کارآنها مربوط بوسایل ارتباط یااعمال نظامی نباشداز ایران‌خارج نماید، اشعار می‌دارد دولت ایران موافقت خود را بااین تقاضا اعلام می کند وچون خروج آنها ازراههائی باید بشودکه قوای آن دو دولت در آنجا اقامت دارند البته اقدام خواهد نمود که اتباع آلمانی که خارج می‌شوند بدون مزاحمت ازآن نواحی‌عبور نمایندواز طرف قوا ومامورین‌آن دودولت تعرضی بآن‌ها نشود.

۳ — راجع باینکه بعد ازاین دولت ایران اجازه ندهد اتباع آلمان بخاك ایران وارد شوند اشکالی نیست وبدیهی است کهاین قید محدودبمدتی است

قسمت ششم

که مخاصمه فعلی بین آن دو دولت و دولت آلمان ادامه دارد.

٤ — اینکه تقاضا کرده اند دولت ایران بهیچوجه اشکالی برای حمل اجناس و مهمات جنگی بمقصد اتحاد جماهیر شوروی و بریتانیای کبیر پیش نیاورد و حمل آنها را بوسیله راههای شوسه و راههای آهن یا راهها ی هوائی تسهیل نماید دولت شاهنشاهی موافقت خودرا دراین باب اشعار میدارد.

البته تسهیلاتی که دولت ایران خواهد نمود در حدود تمکن و موجودیت وسایل خواهد بود بطوریکه ما یه تضییقی برای دولت ایران و ایرانیان فراهم نشود.

٥ — اینکه تقاضا کرده‌اند دولت ایران تعهد کند که بجهت ترقی عملیات راجع بنفت کویرخوریان موافق عهد نامه ایران و شوروی راجع باین امتیاز و همچنین برای ترقی عمل شیلات درساحل جنوب بحر خزر موا فق عهد نامه ایران و شوروی راجع بشیلات تسهیلات بعمل آورد لزو ما اشعار میشود که راجع بشیلات چنانکه استحضار دارند جریان عملیات موافق قراردادهای فیمابین برقرار است و هر اقدامی که برای ترقی استفاده از این سرچشمه ثروت ملی لازم باشد دولت ایران باحسن موافقت تلقی خواهد کرد.

اما درباب نفت خوریان در عین اشعار موافقت با همکاری دو دولت ایران و شوروی از استفاده از این منبع ثروت لازم است این نکته را متذکر گردد که در عهدنامه ایران و شوروی از امتیاز نفت خوریان ذکر نشده است واگر منظور قرار های دیگری است که بین دو دولت ایران و شوروی منعقدشده و با نفت کویر خوریان مناسبت دارد چنانکه شفاها مذاکره شد هر قراری دراین باب داده شده باشد چون چندین سال متروك مانده وعملی نشده و ممکن است با مقتضیات حقیقی وفق ندهد بنابراین اولیای دولت ایران حاضرندکه با اولیای دولت شوروی برای عقد قرار دادی راجع به نفت کویر خوریان داخل مذاکره شده استفاده هر دو طرف را ازاین حیث تامین نمایند.

٦ — اینکه اظهار داشته اند که دولت ایران تعهد کند که بی طرف مانده و اقدامی نکند که بمنافع دولت شوروی و دولت انگلستان درمنازعه آنها با دولت آلمان خلل وارد آورد لزوما اشعار میدارد که راجع به بیطرفی بطوری که اطلاع دارند دولت ایران از آغاز جنك اروپا بطیب خاطر بیطرفی خودرا اعلام داشته و بهیچوجه از شرایط بیطرفی تخلف نکرده بود و بعدها نیز دراین

تصمیم خود باقی خواهد بود نیز دولت ایران هیچگاه راضی نبود و نخواهد بود که بمنافع حقه آن دو دولت در ایران خللی وارد آید و امیدوار است که اولیای آن دو دولت نیز در تفسیر این عبارت و تطبیق این معنی با موارد عمل حسن تفاهم را از مد نظر دور ندارند تا از بروز هرگونه مشکلات اجتناب شود.

۷- بطوریکه در یادداشت خود وعده داده اند که بدولت ایران در حوائج اقتصادی آن مساعدت نمایند، یقین است که در اجرای این مقصود خرید کالاهای صادراتی ایران را نیز منظور داشته و نیز اقدام لازم بعمل خواهند آورد که اجناس متعلق بایران که اکنون در خاك شوروی و یا در متصرفات انگلستان موجود و متوقف مانده هر چه زودتر بایران حمل شود و از این حیث برای این کشور گشایش دست دهد.

۸ - نسبت بوعده صریحی که آندو دولت داده اند که پیشرفت قوای شوروی و انگلیس را متوقف سازند و بهر زودی که اوضاع جنگ کنونی اجازه دهد آنها را از خاك ایران بیرون ببرند، دولت ایران از این فقره اتخاذ سند مینماید و اعتماد خود را نسبت باین اظهارات دو دولت اشعار میدارد.

۹- اینکه اظهار داشته اند دولت شوروی موافق قرار داد ایران و شوروی مورخ اول اکتوبر ۱۹۲۷ حقوق دولت ایران را از بابت شیلات سواحل جنوبی بحر خزر کماکان خواهند پرداخت و حق الامتیاز نفت شرکت ایران و انگلیس هم مانند گذشته پرداخت خواهد شد موجب امتنان است.

۱۰- در خاتمه اشعار میدارد که چون در ضمن عملیاتی که از روز سوم شهریور ببعد واقع شده ممکن است اسلحه و مهمات و اشیائی از قوا و متعلقات ایران بدست قوای آندو دولت افتاده باشد، نظر بعوالم دوستی که فیمابین این دولت بادولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت بریتانیای کبیر برقرار است، دولت ایران انتظار دارد که آنها را مسترد سازند و نیز چون در ضمن عملیات قوای آندو دولت خسارات مالی و خرابیها و اتلاف نفوس واقع شده است، امیدوار است از طرف آندو دولت نیات دوستانه و منصفانه در باره ترمیم آنها ابراز شود خاصه که قسمتی از این قضایای ناگوار پس از آن روی داده است که دولت ایران بقوای خود امر ترك مقاومت هم نموده بود.»

سپس آقای سهیلی اظهار نمودند:

«ضمناً باید عرض کنم که یك روز بعد از آنکه دولتین

قسمت ششم

یادداشت خود را تسلیم نمودند یعنی در نهم شهریورماه از سفارت انگلیس یادداشت دیگری باین مضمون رسید:

سفارت انگلیس — قلهک ۹ شهریور ۱۳۲۰

«سفارت اعلیحضرت پادشاه انگلستان تعارفات خود را بوزارت امورخارجه شاهنشاهی اظهار و محترماً اشعار میدارد که نظر بحوادث و جریانات سریع چند روز گذشته که در نتیجه کلیه طرقیکه آلمانها از آن می توانند از ایران خارج شوند بر روی آنها بسته شده دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان حال مایل اند که آلمانها بعوض اینکه توسط دولت شاهنشاهی این کشور اخراج شوند بقوای انگلیس یا سویت تسلیم کردند.

«بنا بر این جمله ۲ (ب) نامه ای که وزیر مختار اعلیحضرت پادشاه انگلستان محترماً در تاریخ ۳۰ اوت (۸ شهریور ۱۳۲۰) بجناب آقای نخست وزیر تسلیم نمودند بقرار ذیل است:

کلیه اتباع آلمانی باستثنای اعضای حقیقی (Bona fide) که سفارت آلمان وچند نفر اشخاص فنی را که دربنگاههای مخابرات یانظامی نباشند بقوای انگلیس یاسویت تحویل وصورت آلمانی های مزبور که باموافقت سفارتخانه های انگلیس وسویت تنظیم میشود به میسیو های مزبور تسلیم کنند.»

در پایان این یادداشت، آقای وزیر خارجه بیانات زیر را ایراد نمودند:

«از آنروز تاکنون دولت ایران از لحاظ اینکه این تقاضای دولت انگلیس مبنی بر اینکه آلمانها بجای اخراج شدن، بقوای انگلیس وشوروی تسلیم گردند خوش آیند نبود، در جلسات متعدد بادلایل زیاد که ذکر آنها در اینجا زائد است سعی کرد نمایندگان دولتین از این موضوع صرف نظر نمایند، ولی هنوز موفقیت دراینکار حاصل نشده است. در۱۴ شهریور ماه نمایندگان دولتین بوزارت امور خارجه آمده بدلایلی که در یادداشت بعدی آنها مذکور است، تقاضا نمودند سفارتخانه های آلمان و ایتالیا ومجار و رومانی وهمچنین اتباع دول ایتالیا ومجار ورومانی، ایران را ترك کنند.

فردای آنروز یعنی در۱۵ شهریور ماه بوزارت امورخارجه

در راه صلح

آمده جواب یادداشت دولت ایران را همراه آوردند که متن آنها خوانده میشود :

۱۵ شهریور ماه ۱۳۲۰

جناب آقای علی سهیلی وزیر امور خارجه شاهنشاهی - تهران

آقای وزیر

در پاسخ نامه جنابعالی شماره ۳۶۱۵ مورخه ۱۰ شهریور جاری (اول سپتامبر) محترماً مراتب ذیل را باستحضار خاطر آن جناب میرسانم :

در عرض چند روز گذشته اوضاع محلی بنحوی تغییر یافته که دولت متبوعه دوستدار تعلیماتی را که نامه اینجانب مورخه ۳۰ اوت (۸ شهریور) بر آن مبتنی بود تنظیم نمودند پیش بینی نکرده بود .

از لحاظ اینکه تصفیه امر جهت دولت ایران آسانتر گردد قوای متحدین شهر تهران را اشغال ننمودند لیکن سفارتخانه‌های دول محور این خودداری را فقط علامت ضعف پنداشته و از آزادی که از این رهگذر جهت آنها پیش آمده بود ، استفاده نموده بوسیله هجو و تنقید دولتین اعلیحضرت پادشاه انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی و تخدیش اذهان عمومی توسط تبلیغات محلی و رادیوی آلمان و ایتالیا موجبات زحمت و اشکال دولت ایران را فراهم نموده‌اند . بنابراین دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان ناگزیرند بدولت ایران اطلاع دهند که لازم است باسرع اوقات ممکنه سفارت آلمان بانضمام سفارت خانه های دیگر که تحت اداره آلمانها میباشند یعنی سفارتخانه‌های ایتالیا - مجارستان و رومانی برچیده شوند . این تقاضا امروز صبح شفاهاً بجنابعالی ابلاغ گردید . لیکن مقتضی میدانم آنرا کتباً نیز اظهار داشته و خاطر آنجناب را متذکر شوم زمانیکه سفارتخانه‌های نامبرده بالا بسته نشده دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان از دولت ایران تقاضا مینماید کلیه تسهیلات مربوط به پیك و رمز را موقوف نموده و نگذارند سفارتخانه های مزبور از دستگاههای بی سیم فرستنده خود استفاده کنند و در مورد اشخاصی که با آن سفارتخانه‌ها ایاب و ذهاب مینمایند و همچنین در باب عملیات و اقدامات این سفارتخانه ها که مورد سوء ظن است تفتیش و مراقبت کاملی بعمل آورند . اکنون مشروحاً بجواب نامه فوق الذکر جنابعالی مبادرت مینمایم .

قسمت ششم

بند اول

الف — گرچه دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان حاضر نیستند هیچیك از شهرهای مقرره ومشروحه را ازنواحی متصرفی که قبلا بدولت ایران ابلاغ گردیده مجزی نمایند، اصولا ایرادی ندارند باینکه در محل ترتیبی فیمابین مأمورین نظامی انگلیس ومامورین وابسته ایران داده‌شود که برطبق آن عده‌ای‌ازارتش یاامنیه ایران برای وقایه نظم وآرامش در دزفول — خرم‌آباد و کرمانشاهان بوده باشند. معذلك درصورتی که احتیاجات نظامی انگلیس ایجاب نماید، ترتیب نامبرده ممکن است مورد تجدید نظر واقع شود.

ب — در نواحی متصرفی لازم خواهد بود مامورین اداری ایران مشاغل و وظایف جاریه خود را با معاضدت کامل‌مامورین نظامی انگلیس‌انجام‌دهند مامورین نظامی نامبرده بسهمیه خود سعی خواهند نمود تا حدیکه با احتیاجات نظامی انگلیس موافقت نماید، تمایلات حقانی اولیای امور اداری ایران را انجام دهند.

ج — مامورین نظامی انگلیس بهیچوجه میل ندارند از حیث آذوقه و مسکن و سایر احتیاجات تحمیل بر دولت ایران بوده باشند و با معاضدت‌کامل مامورین اداره ایران ترتیباتی داده خواهد شد که احتیاجات مامورین نظامی انگلیس در این مورد بنحوی تامین شود که مضیقه ای جهت این‌کشور تولید نگردد.

د — هرگونه اقدامات لازمه بعمل خواهد آمد که‌از حدوث حوادث ناگوار فیمابین قوای متصرفی و ساکنین‌محل جلوگیری‌شود.

بند ۲

٤ — رویه ای را که در باب آلمانهااتخاذ نموده ایم و در نامه دوستدار مورخه ۳۰ اوت (۸ شهریور) ذکر شده در یاد داشتی که روز بعد تسلیم‌نمودم تغییر یافته و امروز صبح محترما نظریات اعلیحضرت پادشاه انگلستان را برای جنابعالی تشریح نمودم. باستثنای اشخاصی که ممکن است مورد تصویب میسیونهای‌سیاسی انگلیس و سویت در تهران واقع شوند، هیئت آلمانها (غیر از سفارت آلمان‌که درفوق اشعار گردید) بایستی‌یا بمأمورین انگلیس‌یابمامورین سویت تحویل گردند.

بند ۳

۵ — دولت پادشاه اعلیحضرت انگلستان موافقت دارند که تضییق مربوط بورود آلمانها بایران فقط محدود بطول مدت جنگ با آلمان بوده باشد.

بند ۴

۶ — تسهیلات راجع به ترانزیت کالاها و مهمات جنگی بر طبق احتیاجات نظامی خواهد شد. لیکن دولت ایران میتواند اطمینان داشته باشد که اقداماتی برای اصلاح و تکمیل وسایل مرابطه و مخابره که اکنون موجود است بعمل خواهد آمد و نیز سعی خواهد شد جهت دولت و ملت ایران مضیقه تولید نشود.

بند ۵

۷ — دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان بالزوم ملحوظ داشتن حسن تفاهم ذات البین به منظور احتراز ازهرگونه اشکالی موافقت دارند.

بند ۶

۸ — دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان با تقاضای دولت ایران دایر باینکه معاضدت اقتصادی شامل خرید صادرات ایران بوده باشد بانظر مساعد وهمدردی ناظر بوده وآنچه را بتواند برای انجام این تقاضا بعمل خواهد آورد اما درباب تقاضاهای دیگریکه ممکن است برای رها کردن کالاهای متعلق بایران که الحال در خاك انگلیس میباشد بعمل آید، لازم خواهد بود قضایای انفرادی بمناسبت خصوصیات هر یك مورد مطالعه ورسیدگی واقع شود لیکن سعی خواهد شد این قبیل کالاها در هرجا ممکن باشد آزاد شود.

بند ۹

۹ — دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان حاضر خواهند بود موضوع ارجاع اسلحه جات ومهمات جنگی را در موقع مناسب مورد مطالعه قرار دهند و نیز حاضر خواهند بود در وقتی که قوای متصرفی انگلیس از ایران خارج شدند، تقاضاهای عادلانه را که ممکن است دولت ایران بابت غرامت خسارات وارده باتباع ایران را در طی مدت اشغال، مورد رسیدگی وملاحظه قرار دهند.

قسمت ششم

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه خود را تجدید می‌نمایم.

« ر.و. بولارد »

یادداشت سفارت شوروی

۶ سپتامبر ۱۹۴۱

آقای وزیر

در جواب یادداشت شما شماره ۳۶۱۴ مورخ اول سپتامبر جاری افتخار دارم مطالب زیررا باطلاع جنابعالی برسانم:

در ظرف چند روز اخیر وضعیت ایران در جهتی بکلی مخالف آنچه در موقعیکه دولت اینجانب شرائط مندرجه در یادداشت سی‌ام اوت ۱۹۴۱ تصریح نموده ومبنای مذاکرات دولتین شوروی و بریتانیای کبیر بادولت شاهنشاهی بود، سیر نموده است.

برای اینکه حل‌قضیه برای دولت ایران سهل شود قشون شوروی‌وانگلیس از اشغال تهران خودداری‌نمودند. سفارتهای دول محور این عمل نجیبانه رانشانه ضعف دانسته واز موقع استفاده نموده‌اند که دولت‌ایران‌را در محظورقرارداده، دول شوروی وانگلستان‌را بی اعتبار نموده وبه تبلیغات خود در ایران چه‌درمحل وچه بوسیله رادیوهای آلمان وایتالیا توسعه دهند.

نظر باین قضیه دولت شوروی مجبور است در مقابل دولت ایران راجع بلزوم خارج نمودن سفارت آلمان وسفارتهائیکه تحت نظارت آلمان هستندیعنی سفارتهای ایتالیا ومجارستان وروءمانی اصرار ورزد .دولت ایران عهده‌داراست حتی قبل ازعزیمت این سفارتها از خاك ایران، آنها را از ارتباطات بوسیله‌پیك ورمز واستعمال‌ایستگاههای فرستنده ممنوع‌سازد ونظارت جدی راجع‌باشخاصی که باین سفارتها میروندو رفتار آنها طرف سوء ظن استبعمل آورد.

راجع بتقاضاهای دولت ایران مندرج در یادداشت شماره ۳۶۱۴ مورخ اول سپتامبر شما دولت شوروی اینجانب را مامور ساخته که پاسخ زیر را بشما ابلاغ نمایم:

۱ — در یادداشت حکومت شوروی مورخ ۳۰ اوت سال جاری‌خط‌مرزی نواحی ایران که ازطرف نیروی اشغال شده بطور دقت تشریح شده و دولت شوروی نمیتواند بهیچ تغییری در اینخط رضایت بدهد. باینجهت تقاضای دولت

ایران در خروج شهرهای قزوین وسمنان وشاهرود از این منطقه‌ها نمی تواند صورت بگیرد.

۲ — در نواحی اشغال شده ازطرف نیروی شوروی ادارات محلی ایرانی شامل شهربانی وظایف معمولی خود را انجام خواهند داد. در عین حال دولت شوروی انتظار دارد که اولیای امور محلی معاضدت کامل بافرماندهی نظامی ارتش سرخ راجع برفع حوائج آن ومخصوصاً جادادن آنها بعمل آورند. اولیای نظامی شوروی حاضر خواهند بود تقاضاهای حقهٔ اولیای امور ایرانی راتاحدی که بانظریات فرماندهی ارتش سرخ وفق دهد مورد توجه قراردهند.

۳ — فرماندهی نظامی شوروی هیچ درنظر ندارند که راجع به احتیاجات ارتشی سربار دولت ایران بشود. همکاری مابین فرماندهی قشون سرخ واولیای امور محلی ایران برای رفع احتیاجات ارتش سرخ برقرار خواهد شد بنحوی که این احتیاجات موجب مشکلات برای کشور نشود.

٤ — اولیای نظامی شوروی رژیم مناسبی برای قشون بر قرارخواهند نمود. اقدامات لازمه بعمل خواهد آمد که از حوادث ناگوار جلوگیری شود ولی دولت شوروی نمیتواند رژیمی را قبول کند که بکلی قوای ما را از مردم جداسازد.

٥ — اتباع آلمان در ایران می‌بایستی تسلیم اولیای شوروی وانگلستان بشوند باستثنای آنهائیکه مخصوصاً از طرف سفارت کبرای شوروی و سفارت انگلیس در تهران معین گردند.

٦ — دولت شوروی موافقت دارد که منع ورود آلمانها در ایران محدود بمدت جنگ باآلمان خواهد بود.

۷ — درموقع ترانزیت کالاها ومواد جنگی شوروی ازایران لزوم جلوگیری از اختلال درحمل ونقل داخلی مورد توجه قرار خواهد گرفت.

معاضدتی که ازطرف دولت ایران راجع بترانزیت کالاها و مواد جنگی شوروی که بوسیله راههای شوسه وراه آهن همچنین راههای هوائی فرستاده میشوند تقاضا شده برطبق احتیاجات نظامی تعیین خواهد شد.

۸ — دولت شوروی از حاضربودن دولت ایران در انعقاد قرارداد جدیدی برای استخراج نفت کویر خوریان که پیشرفت آن درمدت چندین سال ازطرف دولت ایران مختل شده بود اتخاذ سند می‌نماید.

قسمت ششم

مهیا بودن دولت ایران درمشارکت درتوسعه‌شرکت سهامی شیلات واز بین بردن موانعی که تابحال برای این‌شرکت از طرف اولیای امور محلی ومرکزی ایجاد می‌شده بسیار مورد تقدیر است.

۹ — دولت شوروی هرچه ممکن باشد برای مساعدت اقتصادی با ایران من‌جمله خرید کالاهای ایران بعمل خواهد آورد. راجع بعبور دادن کالاهای ایران که در خاك شوروی هستند هرقسمت باید از نظر کیفیت خاص آن مورد بررسی قرار گرفته ودر هرموردی که ممکن باشد پروانه‌هائی برای رساندن آن کالاها بایران داده خواهد شد.

۱۰ — دولت شوروی حاضر خواهد بود وقتی که ضرورت توقف ارتش سرخ در خاك ایران مرتفع شود موضوع پس دادن تسلیحات ارتش ایران را مورد بررسی قرار دهد. تا آن موقع این تسلیحات در تصرف شوروی خواهد بود.

راجع بجبران خسارت وارده بواسطه جنك وبمباران‌ها این تقاضای دولت ایران نمی‌تواند مورد قبول واقع شود زیرا این‌جنك مادامی دوام داشت که‌ارتش ایران در مقابل ارتش ما مقاومت می کردند.»

آقای سهیلی پس از خواندن این یادداشتها اظهار داشتند:

هیئت دولت بعدازمطالعه ومشاوره‌باین نتیجه‌رسید که‌جواب دولتین را باین مضمون بدهد:

آقای وزیر مختار

جناب آقای سر «ریدر بولارد» وزیر مختار دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان - تهران

درپاسخ نامه تاریخ ۱۵ شهریورماه جاری (۶ سپتامبر ۱۹۴۱) جنابعالی و در تعقیب نامه تاریخ ۱۰ شهریور ماه شماره ۳۶۱۵ خود راجع بحل مسائلی که‌برخلاف‌انتظار براثر ورود قوای نظامی دولت انگلستان ودولت اتحاد جماهیر شوروی بخاك ایران پیش آمده ومطرح گردیده است، اینجانب اختیار دارد مطالب زیر را که دلیل منتهای حسن‌اراده دولت شاهنشاهی ایران براصلاح ذات‌البین میباشد باستحضار آن جناب برساند:

۱- راجع ببرچیدن سفارتخانه های آلمان وایتالیا ورومانی و مجارستان

واقداماتی که درنامه آن جناب خواسته بودند نسبت بآن سفارتخانه ها و اتباع آلمان بعمل آید خاطر شمارا مستحضر میدارد که برای ابراز کمال حسن نیت ومساعدت نسبت برفع نگرانی دولت انگلستان ودولت اتحاد جماهیر شوروی دولت شاهنشاهی ایران نظر بوضعیت فعلی ناگزیر موافقت نموده واقدام فوری بعمل آورده که ترتیب انجام تقاضاهای آن دودولت دراینقسمت برای مرتفع ساختن هرسوء تفاهمی هرچه زودتر داده شود.

ولی لازم میداند متذکر گردد که علاوه برپیش بینی های گذشته بااقداماتی که ازطرف دولت درهمین چندروزه نیز برای جلوگیری ازهرگونه سوء تفاهمی بعمل آمده تغییری دراوضاع محلی رخ نداده ومشکلاتی براثر اقدامات آلمانها وایتالیائی های مقیم تهران برای دولت ایران ایجاد نشده است تاجای آن باشد که موضوع عدم ورود قوای دولتین انگلستان وشوروی رابتهران که هیچگونه سبب وبهانه ای هم برای آن نبوده ونیست تذکر دهند.

۲ — دولت شاهنشاهی ایران متاسف است که دولت انگلستان و دولت اتحاد جماهیرشوروی نخواسته‌اند مختصر تقاضای دولت ایران راحتی درخارج ساختن شهرهای سمنان وشاهرود وقزوین وخرم آباد ودزفول از خطی که در یادداشت اولی خود معین کرده بودند بپذیرند هرچند بنظر دولت ایران موجبی برای رد این تقاضا نبوده است ونسبت باینکه موافقت نموده‌اند درنقاط خرم آباد ودزفول وکرمانشاهان ترتیبی بین مامورین نظامی انگلیس ومامورین وابسته ایران داده شود که برطبق آن عده ای ازارتش یاامنیه ایران برای وقایه نظم وآرامش دردزفول وخرم آباد وکرمانشاهان بوده باشند دولت شاهنشاهی ایران بااطمینان ازاینکه حفظ نظم وآرامش درهمه جا مورد توجه و علاقه دولت انگلستان میباشد امیدوار است موافقت خواهند نمود که همین رویه درنقاط دیگر هم که طبق یادداشت اول شما قوای آن دولت موقتا در آنجاها متوقف میگردند برقرار شود. ضمنا باین نکته نیز جلب توجه مینماید که موضوع لزوم وجود امنیه درسایر نقاط محل توقف قوای دولتین هم همواره مورد موافقت بوده و محرز میباشد.

۳ — راجع بمعاضدت متقابل ادارات کشوری دولتی ازجمله امنیه وشهربانی باقوای نظامی دولتین در نقاطی که محل توقف آنها میباشد دولت ایران امیدوار است رویه حسن تفاهم بین آنها کاملا استقرار یابد که احتیاجات حقه برای دولتین

بر آورده شود ومامورین ایرانی هم مطابق مقررات کشور بدون مانع از عهده وظائف خود برآیند.

بنا برمراتب بالا دولت شاهنشاهی یقین دارد اکنون که از هر جهت وسائل اطمینان خاطر دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان ودولت اتحاد جماهیر شوروی فراهم گردیده است اوامر فوری موثر بقوای آن دولت صادر خواهند نمود که در حدود موافقتهای حاصله عمل نمایند تاماموربن دولت ایران در آن نقاط برای اعاده وضعیت عادی وانجام وظایف خود منظما اقدام نمایند.

موقع رامغتنم شمرده احترامات فائقه راتجدید مینماید.

پاسخ یادداشت دولت شوروی

جناب آقای «سمیرنوف» سفیر کبیر دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی - تهران

آقای سفیر کبیر

درپاسخ نامه بتاریخ ۱۵ شهریور ماه جاری (۶ سپتامبر ۱۹۴۱) شما ودر تعقیب نامه بتاریخ ۱۰ شهریور ماه جاری شماره «۳۶۱۴» اینجانب راجع بحل مسائلی که برخلاف انتظار براثر ورود قوای نظامی دولت اتحاد جماهیر شوروی ودولت انگلستان بخاک ایران پیش آمده ومطرح گردیده است اینجانب اختیار دارد مطالب زیرراکه دلیل منتهای حسن اراده دولت شاهنشاهی ایران براصلاح ذات البین میباشدباستحضار آن برساند.

۱ — راجع ببرچیدن سفارتخانه های آلمان وایتالیا وورومانی ومجارستان واقداماتی که درنامه آن جناب خواسته بودند نسبت بآن سفارتخانه واتباع آلمان بعمل آید خاطر شمارا مستحضر میدارد که برای ابراز کمال حسن نیت ومساعدت نسبت برفع نگرانی دولت اتحاد جماهیر شوروی ودولت انگلستان دولت شاهنشاهی ایران نظر بوضعیت فعلی ناگزیر موافقت نموده و اقدام فوری بعمل آورده که ترتیب انجام تقاضاهای آن دو دولت دراین قسمت برای مرتفع ساختن هرسوء تفاهمی هرچه زودتر داده شود،ولی لازم میداند متذکر گردد که علاوه بر پیش بینی های گذشته با اقداماتی که از طرف دولت درهمین چندروزه نیز برای جلوگیری از هرگونه سوء تفاهمی بعمل آمده تغییری دراوضاع محلی رخ نداده ومشکلاتی

برائر اقدامات آلمانها وایتالیائیهای مقیم تهران برای دولت ایران ایجادنشده است تاجای آن باشد که موضوع عدم ورود قوای دولتین شوروی و انگلستان را بتهران که هیچگونه سبب وبهانه ای هم بر آن نبوده ونیست تذکر دهند

۲ — دولت شاهنشاهی ایران متاسف است که دولت اتحاد جماهیر شوروی ودولت انگلستان نخواسته اند مختصر تقاضای دولت ایران را حتی درخارج ساختن شهرهای سمنان وشاهرود وقزوین وخرم آباد ودزفول از خطی که در یادداشت اولی خود معین کرده بودند بپذیرند هرچند بنظر دولت ایران موجبی برای رداین تقاضا نبوده است.

۳- راجع بمعاضدت متقابل ادارات کشوری دولتی (ازجمله امنیه و شهربانی) باقوای نظامی دولتین درنقاطی که محل توقف آنها میباشد دولت ایران امیدوار است رویه حسن تفاهم بین آنها کاملا استقرار یابد که احتیاجات حقه قوای دولتین بر آورده شود ومامورین ایرانی هم مطابق مقررات کشور بدون مانع از عهده وظایف خود بر آیند.

۴ - راجع بجبران غرامت خسارات وارده که باستناد مقاومت قوای ایران درمقابل قوای شوروی اشعار داشته اند نمیتوانند استرضای خاطر دولت ایرانرا ازاین جهت فراهم نمایند لازم میداند این نکته را تذکر بدهد که چون آغاز مخاصمه ازطرف قوای ایران بعمل نیامده وورود قوای شوروی هم بدون اطلاع قبلی بوده ومقاومت بدوی پادگانها هم برای دفاع خویش طبعا صورت گرفته که دولت ایران باقتضای حسن نیت خود درصلح طلبی وحفظ مناسبات دیرینه باآن دو دولت بلافاصله دستور ترك مقاومت داده است وقسمت مهم خسارات وارده هم پس از اعلان ترك مقاومت بوده بنابراین دولت ایران حقاً انتظار دارد که موضوع غرامت مورد تجدید نظر وتوجه خاص دولت شوروی واقع شود.

۵ - باحسن مناسبات موجوده وترتیباتی که اینك بر قرار میگردد دولت شاهنشاهی برای نگاهداری اسلحه ومهماتی که ازقوای ایران گرفته شده است موجبی نمیبیند بااینحال اگر دولت اتحاد جماهیر شوروی اصراری دراین نگاهداری موقت داشته باشند اقتضاء دارد فهرستی از اسلحه و مهمات مزبور با حضور

نمایندگان طرفین تنظیم گردد تا بعد از جنگ یادر موقع مناسب دیگری پیش از پایان جنگ بدولت ایران مسترد گردد.

بنا برمراتب بالا دولت شاهنشاهی یقین دارد اکنون که از هر جهت وسایل اطمینان خاطر دولت اتحاد جماهیر شوروی ودولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان فراهم گردیده است اوامر فوری مؤثر بقوای آن دولت صادر خواهند نمود که درحدود موافقتهای حاصله عمل نمایند تا مامورین دولت ایران در آن نقاط برای اعاده وضعیت عادی وانجام وظایف خود منظما اقدام نمایند. موقع رامغتنم شمرده احترامات فائقه راتجدید مینماید.»

وقتی خواندن تمام یاد داشتها وپاسخها بپایان رسید؛ آقای وزیر خارجه چنین اظهار داشتند:

«آنچه تاکنون واقع شده این است که بی کم وزیاد باستحضار رسانید و البته بعدها هم هر چه واقع شود باطلاع آقایان خواهد رسید.

آقایان نمایندگان محترم باید بدانند دولت ایران همواره نسبت بکلیه کشورهائی که با ما مناسبات داشته‌اند بنظر احترام نگریسته وهمیشه اهتمام کرده است حقوق آنها را رعایت کند وسعی نموده است مناسبات دوستانه برقرار و روابط عادی را ادامه دهد واین سیاست مخصوصا نسبت بدول همجوار با نظر خاصی تعقیب شده است. ما همیشه سعی نموده‌ایم از این جنگ برکنار مانده وبیطرفی خود را حفظ کنیم.

ما امیدواریم بزودی عللی که سبب این پیش آمد ناگوار شده مرتفع گردیده وبا اطمینان نهائی که دولتین چه درنامه‌های خود وچه کراراً ضمن اظهارات شفاهی تایید وتصریح کرده‌اند قوای آنها خاك ایران را ترك کنند.»

پس از بپایان رسیدن گزارش آقای وزیر خارجه، آقای دکتر طاهری بیانات زیررا ایراد نمودند:

بیانات آقای دکتر طاهری

«ازاینکه دولت مجلس راکه باکمال بیصبری انتظار داشت از جریان

در راه صلح

وقایع اسف‌انگیز اخیر مستحضر داشته واقدامات ونتیجه عملیات خودرا توضیح داده‌اند مجلس امتنان دارد (صحیح است) ، ولی بینهایت متاسف ومتاثر است که از دو دولت دوست وهمسایه که همیشه دولت و ملت ایران را از روابط حسنه خود مطمئن داشته‌اند سوانحی پیش‌آمد که ابداً محل انتظار کسی نبود (صحیح است ،صحیح است) .باوجود این همه ایرانیان امیدوارند که آن رعایتی راکه ازحقوق وحیثیت این دولت وملت از دودولت دوست خود منتظرند وهمیشه‌هم وعده داده‌اند بعمل آورند که جبران این تأثرات عمومی بشود (صحیح‌است) .

بنده زاید نمیدانم در این‌موقع تذکر دهم که باوجود وعده‌های مساعد آطرف حتی بعد از ترك مقاومت ازاین‌طرف چیزهائی شنیده می شود که هیچ تصور نمیرفت ازقبیل مزاحمتها بمردم ومداخله در کارهای داخلی‌وادارات دولتی‌وحتی توقیف اشخاص وبعضی امور دیگر که بنده نمیخواهم در اینجا اظهارنمایم وشاید خوددولت ازآن واقعات بی‌اطلاع نباشند (صحیح است) .

بااین اظهارات دولت واطمینانانی که اشعار میفرمایند امیدواری‌همگی این است که ازطرف دولتهای دوست و همسایه ما آنقدری که انتظار داریم رعایت شئون‌این دولت وملت شده کاری بکنند که در همه دنیا حقیقت دوستی آنها و مواعدشان آشکار شود (صحیح است) ؛ اما میل داریم بدانیم آیا این نوع وقایع که‌شنیده میشود ،حقیقت دارد یانه واگرهمینطوریکه عرض‌شدامووری غیر منتظر از طرف مأمورین دو دولت در ایران و نسبت بایران واقع میشود دولت در رفع آن چه اقدامی را در نظر دارند که برای عموم ایرانیان‌نگرانی باقی نمانده ومطمئن باشند که روابط دوستانه باستانی این دولت‌وملت بادولتهای همسایه ما بانهایت شرافت برقرار خواهد بود ولطمات وارده مرتفع و جبران خواهد شد(صحیح‌است) . »

بخش اول ـ قسمت هفتم

چند حادثه مهم و تاریخی

از وقایع شهریور ۱۳۲۰

مهمترین حوادثی که در شهریور ماه ۱۳۲۰ در داخل و خارج ایران مربوط بکشور ایران روی داده عبارتست از:

وقایع داخلی:

۱ـ ناوگان انگلیسی در تحت فرماندهی دریاسالار «سر جونری اربونوب» در ساعت چهار بامداد سوم شهریور کشتیهای ایران را در بندر شاهپور غافلگیر و بسختی بمباران مینمایند، در نتیجه عده‌ای از کشتی‌ها غرق و شماره زیادی از افسران و ملوانان ایرانی (منجمله دریاسالار «بایندر» فرمانده با کفایت نیروی دریائی ایران در خلیج فارس) مقتول میگردند.

۲ ـ در همان ساعت نیروی موتوریزه و مکانیزه امپراطوری بریتانیا مرکب از نیروی هندی و انگلیسی در بندر شاهپور پیاده شده بسمت اهواز و آبادان شروع بتعرض و بپیشرفت مینمایند (در این مهاجمه نیروی سایر مستعمرات انگلیس بغیر از هندی و انگلیسی شرکت نداشته‌اند)

۳ـ نیروی ایران، باوجود اینکه هم از حیث تعداد وهم از حیث اسلحه با دشمن قابل مقایسه نبود و ضمنا نیروی خصم باحیله و تردستی آنها را غافلگیر کرده بود، باوجود این در هر نقطه که روبرو میشود شدیداً مقاومت ورزیده و دشمن را بستوه میاورد، اثر این مقاومت بحدی بود که پس از ۲۴ ساعت خبرگزاری‌ها خبر آنرا منعکس و «ایدن» وزیر خارجه انگلستان در نطق خود در آن تاریخ آنرا آشکار ساخت.

۴ـ قسمت دیگری از نیروی هندی و انگلیسی در همان تاریخ از راه خانقین و قصرشیرین شروع بتعرض در داخل ایران نموده و با مقاومت نیروی ایران متمرکز در اینقسمت روبرو میگردد.

۵ ـ اخباری منتشر گردید که نیروی هنگفتی از هندی و انگلیسی برای تکمیل

اشغال ایران ازراه‌بلوچستان هم بتعرض پرداخته اند، ولی درحقیقت حمله ازاین سمت ودر این جهة کامل نبود ودشمن برای اینکه بدولت ایران بفهماند که از اطراف محاصره شده ومقاومت‌ارتش ایران سودی ندارد ، اقدام بانتشار خبر فوق مینماید .

۶ - نیروهای شوروی هم بنوبه خود بمتابعت وهم آهنگی‌بامتفق خویش درهمان‌ساعت چهاربامداد سوم شهریورازراه جلفا وماکو وسایر نقاط سرحدی وسواحل دریای خزر بداخل خاك ایران هجوم آورده ونیروی ایران را باطرز بیسابقه غافلگیر مینمایند. این هجوم‌ازطرف نیروی همان دولتی‌صورت میگیرد که یکماه و بیست‌وسه‌روز قبل‌از آن‌در پاسخ رادیوی آلمان که گفته بودروسها خیال‌تعرض‌بخاك ایران‌رادارند‌اظهارداشت : روابط ما باملت‌ودولت ایران کاملا صمیمانه ودوستانه بوده‌واین دروغ بزرك (!!) جداً تکذیب میشود ! !

۷ - مقام فرمانده‌ی کل‌نیروهای‌مهاجم انگلیسی بعهده سرلشکر «ویول» که مقر اصلی او درهندوستان بود واگذار میگردد و در هنگام تعرض بخاك ایران، اطلاع حاصل شد که مشار الیه اومکان دائمی خود دور شده است واین نکته میرساند که ؛ «ویول» برای اینکه درموقع حمله بایران از جریان پیشرفت ارتش های زیر دست‌خودوهمچنین ازمیزان مقاومت نیروی ایران بفوریت‌اطلاع حاصل کند وبر اوضاع و احوال نبرد نیز مسلط باشد موقتا ستاد خویش را به آبهای بی خطر ساحلی ایران در خلیج فارس مستقر ساخته و تغییر محل داده بود .

۸ - درتاریخ چهارم شهریور خبر رسید که نیروی‌دشمن در سمت باختر متوقف‌گردیده ولی در سایر نقاط هم روسها و هم انگلیسها بپیشرفت خود ادامه میدهند .

۹ - درهمان تاریخ دولت ایران بامر رضاشاه بنمایندگان دولتین‌شوروی وانگلیس مراجعه وعلل این هجوم ناروا وغیر مترقبه را جویا میشود.

۱۰ - درتاریخ پنجم شهریور کابینه «منصور» مستعفی و آقای محمد علی فروغی کابینه جدید را بطریقیکه سابقاً ذکرگردید تشکیل میدهد .

۱۱ — در تاریخ ششم شهریور از طرف دولت ، ترك مقاومت نیروهای‌ایران اعلام ودولتین مهاجم را ازاین امر مهم آگاه میسازد.

قسمت هفتم

۱۲. در تاریخ هفتم شهریور خانواده سلطنتی باستثنای شاه وولیعهد باصفهان حرکت مینمایند .

۱۳- درهمان تاریخ خبر رسید که باوجود اعلام ترك مقاومت نیروهای ایران ، شورویها بتعرض خود ادامه داده وهواپیماهای آنها شهرهای باز وبلاد فاع ایران را بمباران نموده‌اند .

۱۴ - درهمین تاریخ مذاکرات دولت ایران باد و دولت همسایه شروع و یادداشتهائی بین طرفین ردوبدل میگردد (متن این یادداشتها در فصل پیش درج شده است .)

۱۵ - در تاریخ هشتم شهریور ماه درمیدان هوائی قلعه مرغی ازطرف افراد نیروی هوائی شورشی بوقوع پیوست وفرمانده کل نیروی هوائی بوسیله اینددسته حبس و ٤ هواپیمای ایرانی نیز در آسمان تهران بپرواز در آمدند .

ضمنا ازطرف ستاد ارتش بهنك ضد هوائی دستور داده میشود که برعلیه این هواپیماها تیراندازی شود، درنتیجه بعلت اینکه یك هوا پیمای شوروی نیز درهمان موقع در آسمان تهران مشغول پخش اوراقی بود، مردم تصور کردند که جنك ادامه یافته و نیروی هوائی شوروی خیال بمباران تهران را دارند و بهمین دلیل اضطراب ووحشت بی مانندی درمرکز بین اهالی تولید گردید.

۱۶ — درهمین تاریخ بنا بیك امر صادره ازطرف ستاد آرتش کلیه افراد نظامی لشکر های اول ودوم متمرکز درتهران مرخص میگردند!!؟

این سربازان که بدون اسلحه وبدون کمر ومچ پیچ حتی کفش، مانند سیل از سربازخانه ها خارج میشدند یکوضع رقت آور و بی سابقه ای را ایجاد نموده بودند .

نگارنده در هنگام غروب همان روز وقتیکه ازچند نفر سربازان مرخص شده و سرگردان لشکر اول ، علت این عمل شنیع را سئوال کردم فقط پاسخ دادند که :

«مارا رسوا کردند!! رسوا!! اقلا نگذاشتند باهمین حالت بر سر خدمت باقی مانده و بجنك برویم !!! »

درحدود سی هزار نفر سرباز گرسنه وبرهنه درخیابانهای تهران آواره گردیده وعده‌ای نیزدرهمان شب باپای پیاده ازشهر خارج وباطراف پراکنده میشوند!

سرلشکر «نخجوان» وزیر جنك وقت که بعداً مورد خشم و غضب شاه

قرار گرفته و در کاخ سعد آباد حبس میگردد، بکلی خودرا از اینموضوع مهم بی اطلاع وبی تقصیر میداند(!) سرلشگر «ضرغامی» رئیس ستاد آرتش وقت نیز بدون اینکه اظهار بی اطلاعی بنماید طبق نامه ای که بعد ازقضایای سوم شهریور برای مدیر روزنامه مهر ایران ارسال داشته اندیادآور میشود که صدور این امریه دارای ۰ وابقی است که دربایگانی ستاد آرتش موجود میباشد.

ولی هیچکدام حقیقت امر را تا کنون آشکار نکرده اند و مسلم است که:

....

....

شکی نیست که خبط شده است ولی کسانی که مسئولیتهای بزرگ اجتماعی برعهده داشته ومرتکب خبط اجتماعی میشوند باید محاکمه ومجازات گردند تا عبرت سایرین گردیده و درآینده نظایری پیدا نکنند.

۱۷- عصر روزهشتم شهریور حکومت نظامی در تهران برقرار وفردای آن روز اعلامیه ای نیز از طرف سپهبد «احمدی» فرماندار نظامی تهران منتشر میگردد.

۱۸- در همین تاریخ ستاد جنگی با مختصر نیروی موتوریزه بطرف قم رهسپار میشود.

۱۹ - درتاریخ نهم شهریور ماه شاه ازحرکت بطرف اصفهان منصرف شده وامر مینماید که ستاد جنگی که درنزدیکی قم مستقر شده بود بطرف تهران مراجعت نماید.

۲۰- درتاریخ دهم شهریور سرلشگر «محمد نخجوان» وزیر جدید وزارت جنگ بنا بامر شاه فوراً وسائل جمع آوری افرادمتواری لشگرهای ۱و۲ را فراهم نموده وبا ارسال خواربار واتومبیل باطراف تهران عده ای از آنهارا درراه قم و تهران پیدا کرده وبسربازخانه ها عودت میدهند

۲۱- در تاریخ هیجدهم شهریور مذاکرات بین دولت ایران و دولت شوروی وانگلیس خاتمه یافته وبهمان ترتیب که درمتن یادداشتهای مندرج در فصل پیش ملاحظه میشود، منجر بصلح و صفا میگردد.

۲۲- ازتاریخ پنجم شهریور تبلیغات روسها و انگلیسها وحتی آلمانها بر علیه شخص رضاشاه شروع میشود و آنقدر ادامه مییابد که بالاخره در تاریخ ۲۵

قسمت هفتم

شهریور ماه رضاشاه پهلوی پس از ۱۶ سال سلطنت و ۲۰ سال زمامداری استعفا میدهد؛ اینست متن استعفانامه :

نظر باینکه من همهٔ قوای خودرا در این چندساله مصروف امور کشور کرده و ناتوان شده‌ام حس میکنم که اینك وقت آن رسیده‌است که یك قوه و بنیه جوانتری بکارهای کشور که مراقبت دائم لازم دارد بپردازد واسباب سعادت و رفاه ملت را فراهم آورد بنابراین امور سلطنت را بولیعهد وجانشین خود تفویض کردم وازکار کناره نمودم ازامروز که روز ۲۵ شهریور ماه ۱۳۲۰ است عموم ملت ازکشوری و لشکری ولیعهد و جانشین قانونی مرا باید بسلطنت بشناسند و آنچه از پیروی مصالح کشور نسبت بمن میکردند نسبت بایشان منظور دارند .

کاخ مرمر تهران ۲۵ شهریور ماه ۱۳۲۰ - امضاء

۲۳ — همان روز هیئت دولت در مجلس شورای ملی حضور یافته ونخست‌وزیر استعفا نامه اعلیحضرت رضاشاه پهلوی را قرائت و برقراری سلطنت اعلیحضرت محمدرضا پهلوی ولیعهد قانونی شاه سابق را اعلام میدارد ، درهمین جلسه در دنباله مذاکرات وجواب و سئوال نمایندگان آقای فروغی نطقی ایراد می نمایند که قسمت مربوط به سیاست خارجی آن بعلت اهمیتی که دارااست ومربوطبه‌موضوع این کتاب‌میباشد ذیلا نقل‌میشود .

« ونیز چیزی را که میخواهم عرض کنم اینست که متاسفانه بطوری که درجلسه ماقبل آخر مجلس آمدیم وباستحضار خاطر نمایندگان محترم رساندیم قضایا وپیش آمد هائی برخلاف ترصد ومیل ما واقع شده است که منجمله‌یکی این بود که دربعضی ازقسمتهای کشور ما قوای شوروی و در یکقسمت دیگری قوای انگلیس اقامت کند وچیزهای دیگری که درآن یادداشتها ملاحظه فرمودید که آنهاچه تقاضی کردند وما درمقابل‌چه تقاضی کردیم و بالاخره چه نتیجه‌حاصل شد . درنتیجه عجالتا قرار براین شده است که قوای شوروی وانگلیس دربعضی ازقسمتهای خاك ما باشند آنها برای یك مقاصدی آمده اند حوائجی دارند کارهائی دارند ناچار رفت وآمد هائی ازاین شهر بآن شهر ازاین خط بآن‌خط میکنند این رفت وآمد ها برحسب اطمینانهای کتبی و شفاهی که داده شده است بهیچوجه‌مزاحم‌حال دولت وملت ایران نخواهد

بوده و بر ضدیت و مخاصمت و مزاحمت مردم نیست مثلاهمین الان خبر دادند که قوای خارجی ازجاهائی حرکت وبطرف تهران نزدیك میشوند هر چندکه دولت اقدامات کرده است که قوا بشهر تهران نیاید وامیدواریم که این اقدامات موثر باشدولی فرضا هم که نزدیك تهران بیایند این را باید خاطرآقایان مسبوق باشد که اینها برای مخاصمت نمی آیند برای مقاصد خودشان نسبت به کارهائی که دارند میایند ومیروند اگر احیاناً ازاین حرکات بگوش آقایان خبری رسید آقایان نمایندگان و مردم تصور نکنند مقاصد خصمانه ای دارند آن اندازه‌ای که بمااطمینان داده اند وما هم البته این اطمینان را حاصل کرده‌ایم مطلب این است ولی باز مبادا مثل چند روز پیش مردم تهران وحشت کنند و اسباب زحمت برای ما فراهم گردد واز شنیدن بعضی اخبار بریشان شوند و به دست وپا بیفتند ودر نگاهداری امنیت وارزاق شهر کار بسر ما سخت شود و مشکلات برای ما ایجاد گردد ازاینجهت عرض کردم که عموم ملت و عموم مردم مطلع باشند که ازاین جهت پریشان خاطر نباشند و بهراس نیفتند.»

۲۴- صبح روز۳ شنبه ۲۵ شهریور پادشاه‌مستعفی باخانواده خود ازتهران باصفهان عزیمت نمود .

چهار ونیم بعد ازظهرروز چهارشنبه ۲۶ شهریور اعلیحضرت محمدرضا پهلوی با تشریفات سلطنتی بمجلس ورود فرموده سوگند نامه زیر را قرائت فرمودند:

بسمه تعالی من خداوند قادر متعال راگواه گرفته بکلام‌الله مجید و به آنچه نزد خدا محترم‌است قسم یاد میکنم که تمام هم خودرا مصروف حفظ‌استقلال ایران نموده حدود مملکت وحقوق ملت رامحفوظ ومحروس بدارم قانون‌اساسی مشروطیت را نگهبان وبر طبق‌آن وقوانین‌مقرره سلطنت نمایم ودر ترویج‌مذهب جعفری اثنی عشری سعی و کوشش نمایم ودر تمام اعمال وافعال خداوند عزوشأنه را حاضر وناظر دانسته منظوری جز سعادت وعظمت دولت وملت ایران‌نداشته باشم واز خداوند متعال درخدمت بترقی ایران توفیق میطلبم و از ارواح طیبه اولیاء اسلام استمداد میکنم.

۲۵ — درتاریخ ۲۶ شهریور نیروهای شوروی وانگلیس از حدودیکه خود آنها در یادداشتهای مورخ هشتم شهریور ماه تعیین کرده بودند تجاوزنموده وبطهران واردگردیدند .

قسمت هفتم

۲۶ـ درروز ۲۷ شهریور فرمان عفو عمومی مقصرین سیاسی از طرف اعلیحضرت همایونی صادر گردید.

۲۷ ـ درنتیجه وقایع شهریور روابط بازرگانی ایران باکلیه دول خارجه قطع میگردد وسطح زندگی درایران که تاآن تاریخ با وجود جنك جهانگیر کوچکترین تغییری نکرده بود، دفعتاً وبسرعت روبتنزل گذاشته وقیمتهابطریق سرسام آوری، بالا میرود، میتوان درحقیقت اذعان داشت که درتمام دوران جنك جهانگیر دوم، هیچ کشوری مانند ایران دچار گرانی اجناس نشده است وازاین حیث سختی مردم ایران بحدی بوده است که دربعضی مواردقابل شرح ووصف نیست وما بنوبه خود درفصل مخصوص شمه‌ای اززندگی‌تاثر آمیز هم میهنان عزیز را درمدت اشغال متفقین برای ثبت درتاریخ تشریح خواهیم نمود.

۲۸ ـ آخرین واقعه مهم شهریور ۱۳۲۰ عبارت است از: انتقال اموال ودارائی شاه سابق (اعم ازمنقول وغیر منقول و کارخانجات وغیره) باعلیحضرت همایونی وبخشیدن این اموال (ازقبیل املاك ومستقلات وکارخانجات) از طرف شاهنشاه محبوب بدولت وملت ایران. ۱۳۲۰ شهریور

وقایع خارجی شهریورماه ۱۳۲۰ مربوط به‌ایران:

---

۱ ـ در نتیجه حمله وتعرض نیروهای انگلیسی بخاك ایران، بازار لندن که ازدیرزمانی درنتیجه شکست‌های پی‌درپی امپراطوری بریتانیا در جبهه‌های مختلف جنك، بحال کساد و وقفه دچار شده بود، دفعتاًرونقی بخود میگیرد و بنابه خبری که خبرگزاری انگلیس در آن تاریخ انتشار داد، این گرمی بازار در نتیجه حمله بایران !! وبپیشرفت قوای آنها در داخل کشور مابوده است !!

قطعی است که در اثر گرمی بازار لندن نتایج خوبی عایددولت‌انگلیس شده است وبرعکس، در نتیجه آن حمله ناروا بازار ایران گرفتار بحرانی شد که هنوز ملت ایران ازآن رنج می‌برد !!

۲ـ قبل از هجوم وهمچنین‌پس از آن‌دولت انگلیس تصمیم‌های‌احتیاطی شدیدی نسبت به‌کنسولگریهای ایران در هندوستان اتخاذ می‌نماید و این امر از آنرو صورت گرفته است که مبادا اعضاء این کنسولگریها با آن عده کم، دست باقداماتی برعلیه انگلستان در هندوستان بزنند !!

۳ ـ در کشور فرانسه نسبت به‌حمله ناگهانی انگلیس و شوروی بایران

چند حادثه مهم و تاریخی

باشگفتی زیاداظهار همدردی باملت ایران‌نموده ،وآن حمله را باتعرض‌انگلیسها بشامات مقایسه می‌نمودند .

ضمناً محافل فرانسه وسایر محافل سیاسی دنیا همگی انتظار آنرا داشتند که دولت ترکیه هم‌عهد وهم پیمان بادولت ایران واکنش فوق‌العاده از خود نشان دهد .

٤ ــ محافل روس وانگلیس باوجودیکه بهانه هجوم آنها بایران (بیرون کردن ٥٠٠ تن آلمانی بود)نتوانستند از اینکه بهدف باطنی خودرسیده‌اند با آن سرعت اظهار خوشوقتی ننمایند ودر همان ایام بیان خوشوقتی کامل نمودند که از آن‌بس‌مرسولات‌آنهابمقصدروسیه برخلاف راه مورمانسك وارخانگلسك ـ ولادیوستك، بدون‌هیچگونه‌ترس وبیمی ازراه ایران‌حمل‌خواهد گردید .

٥ ــ عکس‌العمل ترکها در برابر حمله دولتین شوروی و انگلیس‌بایران فقط منحصر به انتشار مطالب زیر از طرف خبرگزاری آنها میباشد ولی مفاد کاملا صحیح و :

دولت انگلیس باکمال اصرار درخواست میکند این عده قریب هزار « تن آلمانی که در میان ١٧ میلیون سکنه ایران زیست میکنند اخراج گردند!! دولت روسیه هم در این اقدام انگلیس شرکت داشته ودولت ایران‌باکمال‌سختی برای بهبودی وضع کشور وتهیه احتیاجات آن میکوشد و بیش از هر چیز خواهان صلح بادول همسایه بوده وهست ، اگر دول روس و انگلیس دلیل هجوم بایران را همین میدانند باید گفت که این دلیل بهیچوجه برای حمله به‌یك ملت قدیمی که اینك در راه ترقی قدم برمیدارد کافی نیست .

٦ ــ در ایام شهریور ، مقدار زیادی از مال‌التجاره و واردات ایران صادره از کشورهای مختلف چه در خاك انگلیس و چه درخاك روسیه توقیف‌و مبالغ گزافی از این حیث بدولت وملت ایران خسارت وارد میآید ، آمار دقیقی دراین قسمت در دست نیست ولی حد اقل قیمت آنها تا حدود ٤٠٠،٠٠٠،٠٠٠ ریال تخمین زده میشود .

٧ ــ وزارت بازرگانی انگلیس در تاریخ ٢٦ اوت امریه صادر میکند که از آن تاریخ حمل کالا بسوی ایران بطور کلی قدغن میباشد !!

٨ ــ در تاریخ دهم شهریور «ایدن» وزیرخارجه انگلیس نطق‌جالب

قسمت هفتم

توجهی درباره هجوم قوای روس وانگلیس ایراد می‌نماید که از لحاظ اهمیتی که دارا است قسمتهای برجسته آن ذیلا نقل و بنظر خوانندگان میرسد:

«مسئله ای که درنتیجه فعالیت آلمانیها درایران بوجود آمد تازگی ندارد
«من دولت ایران‌را ازخطر حضور عده بیشمار اتباع آلمانی در ایران آگاه
«ساختم ...

«دولت‌ایران درپاسخ اقدامات ما اظهار داشت که در ذکرشماره آلمانیها
«وخطر آنها راه افراط پیش‌گرفته ایم...

«من یقین دارم که دولت و ملت‌ایران دردل خویش علت اقدام مارا
«بخوبی‌دریافته‌اند، ایرانیان درمقابل‌اقدامات ما مقاومت مختصری ابرازداشتند
«واینك این مقاومت‌ناچیز هم‌موقوف شده است.

«زیرا آخرین‌اخباری که‌بمن قبل ازخروج از وزاوت امور خارجه رسیده
«مشعربر آن بودکه‌درهمه جا اهالی بطور دوستانه از نیروی ماپذیرائی میکنند
«دولت‌ماراجع بایران بادولت شوروی سازش کامل حاصل کرده اند ودولت‌ایران
«بزودی‌ازپیشنهادهای ماآگاه خواهد شد، این پیشنهادها چندان شدید نخواهد
«بودوفقط‌جنبه‌موقتی خواهد داشت باوجود این لازم است ماباردیگر روش‌خویش
«راکاملاتشریح وتـائید کنیم، ماهیچ ادعای ارضی‌نسبت‌بایران‌نداریم،
«چه‌ماوچه شوروی متفق ما بهیچ روی عزم نـدارد قسمتی از
«اراضی‌راکه‌اکنون ازطرف نیروی ما اشغال شده است باراضی
«خودملحق نماید ماحتی یکوجب ازخاك ایران چشم طمـع
«ندوخته‌ایم چه دولت‌انگلیس‌وچه دولت‌اتحاد جماهیر شوروی
«مکرر بدولت ایران اطمینان داده‌اند که تصمیم راسخ دارند
«استقلال سیاسی وتمامیت ارضی ایران‌رامحترم شمرند بمحض
«اینکه‌اوضاع‌جنك‌اجازه‌داد نیروی خودرا ازخاك ایران‌خارج
«خواهیم کردونه ما ونه دولت شوروی بهیچ روی عزم‌نداریم
«قسمتی ازایرانرا تصرف کنیم.

«درحقیقت من امیدوارم که پس ازهفته‌های پرآشوب اخیر
«بین‌متفقین‌وایران‌دوستی‌ومودت‌بیشتری برقرارگرددماآرزوئی
«بهتر ازاین نداریم.

«ما نیك میدانیم که ایران چه سهم‌بزرگی‌درفرهنك‌جهان

چند حادثه مهم و تاریخی

«وجود یك ایران مستقل برای تثبیت اوضاع خاور میانه ضرورت
« کامل دارد.
«مقصودی که ما در ایران جستجو میکنیم همکاری دوستانه
«با ایران است و نه آنکه بعنوان دشمن این کشور را اشغال کنیم.
«ما برای کمك بایران از هیچ اقدامی فروگذار نخواهیم
«کرد ، امیدواریم که در آینده بتوانیم باهم همکاری کنیم.»

اینك خوانندگان در فصول بعد بخوبی پی خواهند برد که ملت ایران علاوه از اینکه در گذشته کمال حسن نیت را نسبت بهمسایگان خود داشته است، از آن پس نیز باتقدیم همه هستی خود، چگونه آن دست دوستی که از طرف همسایگان دراز شده بود بانهایت صمیمیت فشرده است وبا چه نوع جانبازی بی سابقه کلیه تقاضاهای آنان را باوجودی که خارج ازبنیه وطاقت اوبوده ازجان ودل اجابت نموده است وخلاصه همان آرزوئی را که «ایدن» درنطق خود طلب میکند صد درصد ازطرف دولت وملت ایران برآورده شدبطوریکه درنتیجه،در کسب پیروزیهائی بتصدیق تمام جهانیان (از دوست و دشمن) میهن عزیز ما رکن مهم واصلی را حائز بوده است.

بخش اول ــ قسمت هشتم

ایران متفق

درحقیقت از تاریخ سوم شهریور که متفقین بخاک ما با حالت تعرض و حمله قدم گذاردند، ملت ایران تمام مصائب وخسارات را «چه از حیث تلفات نظامی و کشوری وچه ازحیث اسلحه ومهماتی که حتی بعد از ترك مقاومت نیرو های مدافع کشور ایران ازدست داد ومهاجمین بغنیمت گرفتند و بردند وهمچنین ازحیث خسارات ولطمات گوناگونی که درنتیجه بهم ریختگی اوضاع تحمیلی پیش آمد کرده بود» همه آنهارا بابردباری تحمل نمود ودرست درهمان اوان ودرهمان ماه پرمشقت مردم این سرزمین بابلندی همت ویکنوع گذشت بی سابقه ای روی موافقت ومهربانی بمیزبانان ناخوانده نشان دادند ودست محتاج دوستی آنانرا که بسمت این قوم مهمان نواز وباستانی دراز شده بود چون رد آن درآن موقع که همسایگان شمال وجنوب ما درزیر فشار نازیها روبفنامیرفتند خلاف جوانمردی بشمار میرفت با کمال صمیمیت فشرد ودرتعقیب آنهم، همه هستی خودرا برای نجات هستی وجود آنها تقدیم کرد.

امروز برهیچکس پوشیده نیست که : اگر راه آهن ایران وراههای شوسه ووسائل حمل ونقل حاضرو آماده ایران واگر چهار فصل مساعد وزیبای ایران وبالاخره اگر نفط ایران نبود هیچگاه متفقین فاتح جنك جهانگیر دوم نبودند و بلکه بطورقطع افسران پروس از دریچه کاخهای «بوکینگهام» و «کرملین» درشرق وغرب اروپا باغرور ونخوت هرچه تمامتر فرمان صادر کرده وبرای سالهای دراز وقرنهای نامحدودی بردنیا وجوامع آزادیخواه بشر بااجرای نظم نوین خود حکمفرمائی میکردند !!

این یادآوری برای آن است که متفقین مخصوصا روسیه وانگلیس بخاطر بسپارند آنروزی را که نازیها درجلو مسکو باروحیه عالی پیش میرفتند وشورویها گرسنه و برهنه با جانبازی و فداکاری درحال یاس با تلفات زیاد عقب نشینی مینمودند وبکنج آخرین قلعه وسنگر خود «مسکو» پناهنده میشدند وبخاطر داشته

باشند که در آن تاریخ نه انگلیس و نه همدستانش هیچکدام بجز شکستهای
پی در پی بپیروزی دیگری نائل نگردیده بودند حتی روسیه نیز باآن همه‌وسعت
وقدرت اجتماعی خود نتوانست جلو سیل نازیهارا بگیرد!! زیرا هیتلر مدت و
درجه «قدرت مقاومت» روسیه‌را درنظر گرفته بودومیدانست که روسها ازحیث
تعداد نفرات نظامی دردنیا رتبه اول را حائز هستند اما ازحیث مهمات واسلحه و
خواربار ذخیره کافی نداشتندوموجودی آنها فقط کفاف چند ماه آن توده‌بزرگ
را بیشتر نمیدهد این بود که امیدواری کامل داشت قبل از اینکه دیگران
فرصت رسانیدن کمک باین کشور پیدا کنند شکست روسیه بدست وی انجام
یافته است •

پیشرفت سریع وبی نظیر آلمانها دردو ماه اول جنك روسیه بحدی بود
که هیتلر وسران دیگر نازیکار روسیه را تمام شده تصور میکردند ونزدیك
بودکه شکست‌هورویها اعلام ونقشه پیشوای نازیها عملی گردد.

ازاینرو ملاحظه میشود که حیات ملل اتحاد جماهیر شوروی و دنیای
دمکراسی درماه شهریور ۱۳۲۰ بموئی بندبود وآن مو دردست ملت ودولت
ایران بود که یا قطع کند ویا تقویت‌کرده ودنیائی را نجات دهد.

حسن نیت و جوانمردی ایرانیان که مورد تصدیق دنیاست همینقدر
بس که درعوض پاره کردن آن رشته متزلزل آنرا با رشته پولادینی که بوسیله
۱۵ میلیون نفوس ایران پس ازچهارده سال زحمت وشفقت وخسارت تهیه شده
بود تعویض نمودند•

علاوه براین کلیه محصولات کشاورزی صنعتی واسلحه و مهمات و حتی
خواربار روزانه ملت ایران مورداستفاده متفقین قرار گرفت• البته نمیتوان قبول
کرد ونمیتوان گفت که باآن طرز حمله ناروا ازطرف روس وانگلیس بخاك ما
درابتدا روحیه عموم ملت‌متمایل بآنها نبودواشکالی ازاین حیث متوجه‌ملت ایران
ویا خود متفقین نبوده‌است بلکه این عدم تمایل بدوی هم ناشی ازخطای بزرك
خود دولتین روس وانگلیس‌میباشد که بدون اطلاع قبلی وبا وجودیکه هنوز ده‌روز
ازاعلام وانتشار «منشور معروف آتلانتیك» نگذشته بود با اینوصف با طرز
ناروا وغیر حق بکشور ما حمله‌ور شده وقلوب مردم این سرزمین راجریحه‌دار
ساختند•

این مسئله مهم را خود متفقین متوجه بودندکه عمل آنها درایران اثرات

قسمت هشتم

شومی درروحیه مردم دنیا باقی گذارده است و در اینصورت صلاح در آن دیدند که باروش عاقلانه بجبران آن بپردازند.

انگلیسها دراینقسمت بیشتر کوشش داشتند که بدنیا وانمود کنند که اگر ما بکشوری قدم میگذاریم برای دوستی واتحاد متساوی الطرفین است نه برای زجر وزحمت ووارد آوردن صدمه بآنها بهمین دلیل ازهمان ابتدا بطرق مختلف پیشنهاد اتحاد و دوستی بدولت ایران کردند ونهایت سعی راداشتند که یك اتحاد و پیمانی بین طرفین بسته شده وانعقاد آنرا بدنیا اعلام دارند.

تلاش زمامداران انگلیس ازاینجا آشکار میشود که باوجودی که سانسور جنك اجازه انشاء مطلبی رانمیداد بااینحال «ایدن» درتاریخ دهم شهریور ۱۳۲۰ درقسمت آخر نطق خود راجع بایران اظهار داشت:

«درحقیقت من امیدوارم که پس ازهفته های پرآشوب اخیر بین متفقین وایران دوستی ومودت بیشتری بر قرارگردد وما آرزوئی بهتر از این نداریم.

«... مابرای کمك بایران ازهیچ اقدامی فرو گذار نخواهیم کرد، امیدواریم که درآینده بتوانیم باهم همکاری کنیم»

وهمچنین چرچیل درنطق مهم خوددرتاریخ هشتم مهرماه ۱۳۲۰ درمجلس شورای ملی انگلیس میگوید:

«... دیکتاتور ایران از کشور خارج شد ویك پادشاه قانونی بجای وی برقرار گشت وتعهد نمود باصلاح اموریکه ازمدتها پیش ازاین مورد نظر ملت بوده است کمر بندد **امیدوارم بتوانم خبر اتفاق انگلیس وشوروی را بادولت وملت ایران بعرض مجلس شورایملی برسانم»**

تلاش دولت درراه انعقاد پیمان سه گانه

البته برای دولت ایرانهم، عقد وتصویب یك پیمانیکه ازطرف مهاجمین پیشنهاد بشود بدون مطالعه کامل و تعمق کافی ویا حاضر کردن روحیه مردم پامال شده وزجر دیده ایران کار آسانی بنظرنمیرسید، امکان نداشت که بآن سرعت بملت عالی شود که همان مهاجمین دیروزسوم شهریور اکنون دارای حسن نیت ونظرلطف ومهربانی هستند، خاصه، که آلمانها بااطلاع ازاین موضوع شدیداً برعلیه متفقین ودولت ایران تبلیغات میکردند، دراین میانه شخص «فروغی» بیشترمورد

حمله و ناسزا گوئی و تهمت قرار گرفته بود .

تقریباً تمام مفاد پیمان قبلا از طرف خود متفقین بمورد اجرا گذاشته شده بود و فقط فایده ای که از لحاظ تصویب آن از طرف دولت و ملت ایران برای آنها متصور بود همان جنبه تبلیغات آن بود که مافوقاً بشرحش پرداختیم.

اما برای « ایران » یك فایده عمده بیشتر نداشت و آن عبارت از این بود که بین ما و آنها یك مقررات و مراتب مشخص و معینی بوجود میآمد و الااز جنبه مادیات و اصلاح حال زار اقتصادی ایران چیزی نصیب کشور ما نمیگردید .

تلاش فروغی نیز بیشتر از این حیث بود که اکنون که آنها بکشور ما روی آورده و تقریباً همه رشته امور ما را دردست گرفته و یا مختل نموده اند در اینصورت بهتر است که اقلا حساب و کتابی در کار باشد .

این پیش بینی « فروغی » کاملا بجا و مناسب بود زیرا هم اکنون بخوبی مشاهده میشود که مثلا ادعای ما در باره اخراج نیروی بیگانه ازخاك ایران مبنایش بر روی همان پیمان استوار شده است .

فروغی برای مبارزه با تبلیغات سوء بی اندازه جد وجهد کرد ، بطوریکه بارها مجبور گردید . روزنامه نگاران را دعوت نموده و در باره پیمان حقایقی را شرح دهد و یا اظهارات رادیوی آلمان را تکذیب نماید .

گفته های زیر نمونه‌ای از بیانات واظهارات این مرد تاریخی مربوط به پیمان میباشد .

« سیاست ما با دودولت همسایه بطریق همکاری ومسالمت است نه برویه « کشمکش ، هیچ عاقلی هم نیست که با موقعیت جغرافیائی ایران این سیاست را « نپسندد . . . . نه تنها در زمان جنگ بلکه بعد ها نیز بالاخص باید « رویه و تکلیف خودرا با دو دولت جماهیرشوروی و انگلستان « برمبنای حسن نیت روشن نمائیم »

« فروغی » مایل بود هم ازلحاظ سیاسی وهم ازلحاظ اقتصادی سعی نماید که برای مدت جنگ از منافع کشوری بهروجهی که ممکن است بهتر تامین کند و اشکالاتی که در امور پیش آمده بود مرتفع سازد و خسارات وارده به مردم و دولت جبران گردد و ازهرجهت منافع ایران بعد از جنگ هم محفوظ بماند ، فروغی میگوید :

قسمت هشتم

«باید صریحاً بگویم که اولا تقاضائی از طرف دولتین نشده
« است که حق مداخله در امور لشگری و کشوری ما را برای
خود قائل شوند و اگر هم بشود دولت حاضر نیست آنرا بشنود،
« دولت تکیه گاه او قانون اساسی و افکار عمومی ملت میباشد و
« بهیچوجه حاضر نخواهد بود که سر موئی از استقلال کشور
« کاسته شود و کسی هم چنین توقعی از این دولت ندارد »

« فروغی » درجای دیگر برای روزنامه نگاران میگوید :
« ۰۰۰۰ آمدیم برسر خود عهد نامه که اینهمه برای آن غوغا میکنند ،
« شما همه موادآنرا دیده و سنجیده اید ، بمختصر تاملی تصدیق خواهید کرد
« که این پیمان دوقسم مقررات دارد : یك قسم که مایه تشویش و تزلزل شده ،
« اموری است که قبلا صورت گرفته است ازقبیل تسهیلاتی که دولت ایران برای
« دولتین شوروی و انگلیس در توقف یا عبور قوا ومهمات آنها از خاك ایران
« باید بکنند ، این تسهیلات را دولت ایران در شهریور ماه گذشته تقبل کرده است ،
« و اگر ضرری از اینجهت بما متوجه شده است شده و چاره نداشته
« است .

« قسم دیگر از مقررات همه بر نفع ما است و ما حصلش همانست که
« میدانید ، راجع به تمامیت و استقلال حاکمیت ایران ، و بعلاوه دولتین در سختی
« های اقتصادی که بواسطه جنك ممکن است پش بیاید با ما مساعدت کنند
« گذشته از اینکه بواسطه انعقاد این عهد نامه با ما مهر بانتر میشوند »

« فروغی » برای تصویب پیمان از طرف مجلس شورایملی نیز تلاش میکرد، زیرا دوسه نفرازو کلا چون عقیده خود تصویب آنرا بضرر ایران میدانستند بسختی مخالفت میکردند « فروغی » با منطق و استدلال مخصوص بخود جواب میداد وذهن عموم مخصوصا نمایندگان مجلس را برله پیمان روشن مینمود بالاخره پس از چهارماه کوشش که تقریبا تمام وقت دولت وقت مصروف به آن شده بود پیمان پیشنهادی از طرف متفقین بنام « پیمان سه گانه » در تاریخ ششم بهمن ماه ۱۳۲۰ بشرح زیر بتصویب مجلس شورای ملی رسید :

پیمان اتحاد

اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران از یکطرف و اعلیحضرت پادشاه بریتانیای کبیر و ایرلند و مستملکات انگلیس ماوراء بحار و امپراطور هندوستان و هیئت رئیسه عالی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی از طرف دیگر؛ نظر باصل منشور آتلانتیک که رئیس جمهور دول متحده آمریکا و نخست وزیر انگلستان در چهاردهم ماه اوت ۱۹۴۱ بر آن توافق کرده و بجهان اعلام نموده‌اند و دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی نیز در بیست و چهارم سپتامبر ۱۹۴۱ اصل مزبور را تأیید نموده و دولت اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران هم توافق کامل خود را با آن ابراز مینمایند و مایلند که با ملل دیگر جهان بطور یکسان از آن بهره مند شوند و

چون آرزومند میباشند که رشته دوستی و حسن تفاهم فیمابین استوار شود و

نظر باینکه این مقاصد بوسیله عقد پیمان اتحاد بهتر حاصل می شود، توافق نمودند که برای این منظور پیمانی منعقد سازند و نمایندگان مختار خود را از این قرار تعیین نمودند:

اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران
جناب آقای علی سهیلی
(وزیر امور خارجه شاهنشاهی)

اعلیحضرت پادشاه بریتانیای کبیر و ایرلند و مستملکات انگلیس ماوراء بحار و امپراطور هندوستان بنام مملکت متحده بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی
جناب آقای سر ریدر ویلیام بولارد
(وزیر مختار ونماینده فوق العاده پادشاه انگلستان در ایران)

هیئت رئیسه شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی
جناب آقای آندرویچ اسمیرنوف
(سفیر کبیر فوق العاده اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در ایران)

ونمایندگان مزبور اختیارات نامه خود را ارائه نمودند که صحیح و معتبر بوده و بر مقررات ذیل موافقت کردند:

قسمت هشتم

فصل اول

اعلیحضرت پادشاه بریتانیای کبیر وایرلند ومستملکات انگلیس ما وراء بحار وامپراطور هندوستان وهیئت رئیسه شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی (که ازاین پس آنها را دول متحده خواهیم‌نامید) مشترکاً وهر یك منفرداً تعهد میکنند که تمامیت‌خاك ایران و حاکمیت واستقلال سیاسی‌ایران را محترم بدارانند.

فصل دوم

مابین دولت اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران ازیکطرف ودول‌متحده ازطرف دیگر پیمان اتحادی بسته‌میشود.

فصل سوم

۱ـ دول متحده مشترکا وهریك منفرداً متعهد میشوندکه بجمیع وسایلی که دراختیار دارند ایران را درمقابل هر تجاوزی از جانب آلمان یاهر دولت دیگر دفاع نمایند،

۲ـ اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران متعهد میشوند که:

الف ـ بجمیع‌وسائلی که دردست دارند وبهر وجه ممکن شود بادول‌متحده همکاری کنند تعهد فوق انجام‌یابد ولیکن معاضدت قوای ایرانی محدود بحفظ‌امنیت داخلی درخاك ایران خواهد بود.

ب ـ برای عبورلشکریان یامهمات ازیك‌دولت‌متحدبدولت‌متحددیگریابرای مقاصد یامشابه دیگر بدول متحده حق غیر محدوده بدهندکه آنها جمیع وسایل ارتباطی رادرخاك ایران بکار ببرند ونگاهداری کنند وحفظ بنمایند ودرصورتی که ضرورت نظامی ایجاب نماید بهر نحوی‌که مقتضی بدانند دردست بگیرند. راههای آهن وراهها ورودخانه‌ها ومیدانهای هواپیمائی‌وبنادر ولوله‌های نفت‌و تاسیسات تلفنی وتلگرافی وبی سیم مشمول این فقره میباشند.

ج ـ هرنوع مساعدت وتسهیلات ممکنه بنمایند که برای منظورنگاهداری وبهبود وسائل ارتباطیه مذکور درفقره (ب) مصالح وکارگر فراهم شود.

د ـ باتفاق‌دول متحده هرگونه عملیات سانسوری که نسبت بـوسایل ارتباطیه مذکور درفقره (ب) لازم بدانند برقرار کنند ونگاه بدارند.

۳ ـ واضح و مسلم است که در اجرای فقرات (ب ـ ج ـ د) ازبنددوم این فصل دول متحده حوائج ضروری ایران را کاملا منظورنظر خواهندداشت.

فصل چهارم

۱ — دول متحده میتوانند درخاك ایران قوای زمینی ودریائی و هوائی بعده ای که لازم بدانند نگاهدارند وتا جائی که مقتضیات استراتژیك اجازه بدهد نقاطی که این قوا آنجا نگاهداشته خواهند شد با موافقت دولت ایران تعیین خواهد شد. جمیع مسائل مربوط بروابط بین قوای دول متحده وادارات دولت ایران حتی‌الامکان باهمکاری‌ادارات‌ایران تسویه خواهد شد بنحوی که‌مأمونیت قوای مزبور محفوظ باشد. مسلم است که حضور این قوا درخاك ایران اشغال نظامی نخواهد بود ونسبت‌بادارات وقوای تأمینیه ایران وزندگانی اقتصادی‌کشور ورفت وآمد عادی سکنه واجرای قوانین ومقررات ایران هرقدر ممکن باشد کمتر مزاحمت خواهند نمود.

۲ — هرچه زودتر ممکن شود بعد ازاعتبار یافتن این پیمان یك یاچند قرارداد راجع بتعهدات مالی که دول متحده بسبب مقررات این فصل وفقره (ب-ج — ه) ازبند دوم فصل‌سوم برعهده خواهند داشت دراموری ازقبیل خریدهای محلی واجاره ابنیه‌وتاسیسات صنعتی وبکار گرفتن کارگران ومخارج حمل‌ونقل و امثال آن فیمابین منعقد خواهد شد. قرار داد مخصوصی‌منعقد خواهدشد مابین دول متحده ودولت شاهنشاهی ایران که معین خواهد کرد که بعد ازجنك‌ابنیه‌و اصلاحات‌دیگری که‌دول‌متحده‌درخاك‌ایران انجام‌داده‌باشند‌بچه‌شرایط‌بدولت‌شاهنشاهی ایران واگذار میشود در قرار داد هـای مزبور مصونیتهائی هم که قوای دول متحده درایران از آن برخوردار خواهند بود مقرر خواهد گردید.

فصل پنجم

پس از آنکه کلیه مخاصمه مابین دول متحده بادولت آلمان وشرکای آن بموجب یك یاچند قرارداد متارکه‌جنك متوقف شد دول متحده درمدتی‌که زیاده ازششماه نباشد قوای خودرا ازخاك ایران بیرون خواهند برد واگر پیمان‌صلح مابین آنها بسته شد ولو اینکه قبل ازششماه بعد ازمتارکه باشد بلافاصله قوای خودرا بیرون خواهند برد. مقصود ازشرکای دولت آلمان‌هر دولت دیگری است که اکنون یا درآینده بایکی ازدول متحده بنای مخاصمه گذاشته یابگذارد.

فصل ششم

۱ — دول‌متحده متعهد میشوند که درروابط خود باکشور های دیگرروشی

اختیار نکنند که بتمامیت خاك وحاکمیت یااستقلال سیاسی ایران مضر باشد و پیمانهائی نبندند که بامقررات این پیمان منافات داشته باشد و متعهد میشوند که درهر امری که مستقیما بامنافع ایران مرتبط باشد بادولت اعلیحضرت همایون شاهنشاهی مشاوره نمایند.

۲ — اعلیحضرت همایون شاهنشاه متعهد میشوند که در روابط خود با کشور های دیگر روشی اختیار نکنند که با اتحاد منافی باشد یا پیمانهائی منعقد نکنند که بامقررات این پیمان منافات داشته باشد.

فصل هفتم

دول متحده مشترکاً متعهد میشوند که بهترین مساعی خودرا بکار ببرند که حیات اقتصادی ملت ایران را درمقابل تضییقات واشکالاتی که در نتیجه جنك حاضر پیش بیاید محفوظ بدارند.

پس از آنکه این پیمان اعتبار یافت برای بهترین وجه عمل کردن باین تعهد مابین دولت ایران ودول متحده مذاکرات شروع خواهد شد.

فصل هشتم

مقررات این پیمان مابین اعلیحضرت همایون شاهنشاه وهر یك ازدوطرف معظم متعاهد دیگر مانند تعهدات دوطرفی یکسان الزام آوراست.

فصل نهم

این پیمان پس ازامضاء معتبراست وتا تاریخی که برای بیرون بردن قوای دول متحده از خاك ایران بر طبق فصل پنجم مقرر شده باعتبار باقی خواهد بود.

بنا براین نمایندگان مختار مذکور در فوق این پیمان را امضاء و مهر کرده اند.

درتهران بسه نسخه فارسی وانگلیسی وروسی تحریر شد وهر سه نسخه یکسان معتبر خواهد بود.

علی سهیلی

ر. دبلیو. بولارد

ا. اسمیرنوف

ضمیمه اول

سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی درایران

ایران متفق

تهران ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲

آقای وزیر

باعطف ببند اول الفصل ششم ازپیمان اتحادی که امروز امضاء شد مفتخراً ازجانب دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی بجنابعالی اطمینان میدهم که مقررات این بند رادولت متبوع من چنین معنی میکنند که آن مقررات بهر کنفرانس صلحی خواه یك کنفرانس خواه کنفرانسهای متعدد که درپایان جنك حاضر منعقد شود وهمچنین بکنفرانسهای بین المللی دیگر تعلق خواهد گرفت وبنا براین متعهد میشوند که درکنفرانسهای مزبورهیچ امری را که بتمامیت خاك ایران وحاکمیت یا استقلال سیاسی ایران مضر باشد تصویب ننمایند ونیز درکنفرانس های مزبور وارد هیچ مذاکره‌ای نشوند که بمنافع مستقیم ایران مرتبط باشد مگر اینکه بادولت ایران مشاوره کنند.

علاوه براین دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی نهایت کوشش را بکار خواهند برد که ایران درمذاکرات صلحی که مستقیما بمنافع او مرتبط باشد بادول دیگر بطور غیرتساوی نماینده داشته باشد.

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید.

«ا. اسمیرنوف»

ضمیمه اول

سفارت انگلیس - تهران

۹ بهمن ۱۳۲۰

آقای وزیر

باعطف ببند اول الفصل ششم الپیمان اتحادی که امروز امضاء شد مفتخرا ازجانب دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان بجنابعالی اطمینان میدهم که مقررات این بند را دولت متبوع من چنین معنی میکنند که آن مقررات بهرکنفرانس صلحی خواه یك کنفرانس خواه کنفرانسهای متعدد که درپایان جنك حاضر منعقد شود وهمچنین بکنفرانسهای بین المللی دیگر تعلق خواهد گرفت وبنا براین متعهد میشوند که در کنفرانسهای مزبور هیچ امری راکه بتمامیت خاك ایران وحاکمیت یا استقلال سیاسی ایران مضر باشد تصویب ننمایند ونیز در کنفرانسهای مزبور وارد هیچ مذاکره‌ای نشوند که بمنافع مستقیم ایران مرتبط باشد مگر اینکه بادولت ایران مشاوره کنند.

قسمت هشتم

علاوه براین دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان نهایت کوشش را بکار خواهند برد که ایران درمذاکرات صلحی که مستقیما بمنافع او مرتبط باشد بادول دیگر بطور تساوی نماینده داشته باشد.

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید .

«ر. دبلیو. بولارد»

ضمیمه دوم

وزارت امور خارجه

شماره (۴۹۵۲)

تاریخ نهم بهمن ۱۳۲۰

آقای سفیر کبیر

باعطف ببند دوم ازفصل ششم ازپیمان اتحادی که امروز امضاءشدمفتخراً ازجانب دولت ایران بجنابعالی اطمینان‌میدهم که دولت ایران بنا بربند مزبور خلاف تعهدات خود میداند که چنانچه این دو دولت هردو بادولت دیگری روابط سیاسی نداشته باشند دولت ایران باآن دولت روابط سیاسی نگاه بدارد.

موقع رامغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید .

« علی سهیلی »

ضمیمه دوم

وزارت امورخارجه

شماره (۴۹۵۲)

تاریخ نهم بهمن ۱۳۲۰

آقای وزیر مختار

باعطف ببند دوم ازفصل ششم ازپیمان اتحادی که امروز امضاشد مفتخراً ازجانب دولت‌ایران بجنابعالی اطمینان میدهم که دولت‌ایران‌بنا بربند مزبور خلاف تعهدات خود میداند که چنانچه این دو دولت هردو بادولت دیگری روابط سیاسی نداشته باشند دولت ایران باآندولت روابط سیاسی نگاه بدارد .

موقع رامغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید.

«علی سهیلی»

ضمیمه سوم

سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در ایران

تهران ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲

آقای وزیر

افتخار دارم از طرف دولت (اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی) بجنابعالی اطمینانهای زیررا ابلاغ نمایم:

۱ — راجع بفقره (۲) فصل سوم از پیمان اتحادی که امروز امضا شده است دول متحده از دولت ایران معاضدت قوای نظامی اورا در هیچ جنك و یا عملیات نظامی برضد یك یا چند دولت خارجه تقاضا نخواهند نمود.

۲ — راجع بفقره (۲) فصل ٤ مسلم است که این پیمان متضمن شرایطی نیست که مستلزم آن باشد که دولت ایران مخارج عملیاتی راکه دول متحده برای مقاصد نظامی خود انجام داده باشند و برای حوائج ایران ضرورت نداشته باشد عهده دار شوند.

۳ — مسلم است درصورتی هم که پیمان مطابق مقررات فصل نهم قبل از انعقاد صلح ازدرجه اعتبار ساقط شود ضمیمه یك باز بقوت خود باقی خواهد ماند.

موقع رامغتنم شمرده احترامات فائقه راتجدید مینماید.

«ا.اسمیرنوف»

ضمیمه سوم

سفارت انگلیس — تهران

۹ بهمن ۱۳۲۰

آقای وزیر

افتخار دارم ازطرف دولت (اعلیحضرت پادشاه انگلستان در ممالک متحده) بجنابعالی اطمینانهای زیر را ابلاغ نمایم:

۱ — راجع بفقره (۲) فصل سوم از پیمان اتحادی که امروز امضا شده است دول متحده ازدولت ایران معاضدت قوای نظامی اورادرهیچ جنك ویاعملیات نظامی بر ضد یك یاچند دولت خارجه تقاضا نخواهند نمود.

۲ — راجع بفقره (۲) فصل چهارم مسلم است که این پیمان متضمن شرایطی نیست که مستلزم آن باشد که دولت ایران مخارج عملیاتی را که دول متحده برای مقاصد نظامی خود انجام داده باشند و برای حوائج ایران ضرورت نداشته باشد عهده دار شوند.

۳ — مسلم است در صورتی هم که پیمان مطابق مقررات فصل نهم قبل از انعقاد صلح از درجه اعتبار ساقط شود ضمیمه یك بار بقوت خود باقی خواهد ماند.

موقع رامغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید.

«ر.دبلیو بولارد»

جناب آقای استالین رئیس شورای کمیسرهای ملی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی - مسکو

اجازه میخواهم مراتب تقدیر کامل واحساسات قلبی خودرا بمناسبت امضای پیمان اتحاد بین ایران واتحاد جماهیر شوروی و انگلستان بجنابعالی اظهار دارم یقین دارم که این پیمان موجب تشیید مناسبات دوستی وحسن تفاهم بین دو کشور ما خواهد شدوایران واتحادجماهیر شوروی ازمزایای همکاری که براساس احترام منافع متقابل استوار است بهره‌مندخواهند گردید.

«م.ع.فروغی»
۱۳۲۰/۱۱/۱۱

نخست وزیر ایران

❀❀❀

جناب آقای فروغی نخست وزیر ایران تهران

جناب آقای نخست وزیر بمناسبت امضای پیمان اتحاد بین اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی وبریتانیای کبیر وایران بجنابعالی و بوسیله آنجناب بدولت ایران صمیمانه شادباش‌میگویم‌قویاً اطمینان دارم که مناسبات اتحاد نوین بین‌کشور های ما دوستی بین مردم ایران ومردم اتحاد جماهیر شوروی را تحکیم مینماید وبنفع کشور های ما باموفقیت توسعه خواهد یافت.

«ی-استالین»

رئیس شورای کمیسر های ملی‌اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی
۲۱ر۱۱ر۱۳۲۰

جناب آقای وینستن چرچیل لندن

بمناسبت امضای پیمان اتحاد بین بریتانیای کبیر واتحاد جماهیر شوروی و ایران بدینوسیله استظهار خودرا ابراز وامیدوارم که این پیمان منافع متقابله را دربر داشته وموجب تشیید مناسبات دوستانه وحسن تفاهم بین دو کشور خواهدبود ضمنا اجازه میخواهم که مراتب تقدیر احساسات قلبی خود را بمناسبت تشریك

مساعی آنجناب درحفظ منافع ایران تقدیم دارم.

«م.ع.فروغی» نخست‌وزیر ایران

۱۱ر۱۱ر۱۲۰

☆☆☆

جناب آقای محمد علی فروغی نخست وزیر ایران   تهران

از تلگراف‌شادباش جنابعالی بمناسبت امضای پیمان‌اتحاد نهایت منشکرم این نخستین مرتبه‌ایست که ایران وبریتانیای‌کبیر و اتحاد جماهیر شوروی‌گرد هم‌آمده وبرای منظور مشترك ومنافع متقابله‌هم عهد گشته‌اندمساعی‌جمیله‌ای که جنابعالی در ایجاد این حسن‌تفاهم بکار برده‌اید فال نیکی‌است‌برای آینده.

« وینستون چرچیل»

۱۲ر۱۱ر۱۳۲۰

طبق پیمان فوق دولت شاهنشاهی ایران رسماً موافقت خود را با اصول مشنگانه منشور اتلانتیك اعلام کرده.

منشور اتلانتیك که ذیلا ما اصول آنرا درج می‌نمائیم در ۱٤ اوت ۱۹٤۱ (۲۲ مرداد ۱۳۲۰) بوسیله‌روزولت رئیس جمهور آمریکاوچرچیل نخست‌وزیر انگلستان تدوین وبدنیا اعلام گردیده.

همین اصول مبنای سیاست متفقین را در زمان جنك و بعد از آن تشکیل میدهد:

منشور اتلانتیك

اعلامیه مشترك رئیس جمهور ممالك متحده امریکا و مستر وینستون‌چرچیل ازطرف دولت اعلیحضرت‌پادشاه انگلستان درممالك متحده موسوم به منشور اتلانتیك

۱٤ اوت ۱۹٤۱

رئیس جمهور ممالك متحده و آقای چرچیل نخست وزیر انگلستان از طرف اعلیحضرت پادشاه یکدیگر را ملاقات کرده و چنین صلاح دانستند که

قسمت هشتم

پاره‌ای اصول مربوط بسیاست ملی کشور خودرا که بین دودولت مشترك بوده وطبق آن امیدوارند برای تمام دنیا آیندهٔبهتری را تامین نماید انتشار دهند .

۱ — هیچیك از دو کشور طالب هیچگونه تملك ارضی یا تملك دیگری نمیباشند .

۲ — هردو کشور مخالف هرگونه تغییرات مرزی میباشند که باموافقت آزاد ملل مربوطه انجام نشود .

۳ — هر دو کشور حق هر ملت را در انتخاب حکومتی که مایل است محترم میشمارند وامیدوارندکه حقوق حاکمیت واستقلال بهرملتی که حقوق مزبور از آنها گرفته شده‌است داده شود .

٤ — باتوجه تعهداتی که هردو کشور دارند سعی خواهند کرد که برای هرملتی بطور تساوی ، کوچك یا بزرك ، فاتح یامغلوب ، دخول در تجارت دنیا تسهیل و هرگونه مواد اولیه که برای پیشرفت اقتصادی آنها لازم باشد بدست آورند .

٥ — هردو کشور مایلند نهایت کوشش را بعمل آورند تا همهٔ ملل در قسمت اقتصادی بمنظور تحصیل شرایط بهتری برای کار و پیشرفت اقتصادی و امنیت در شئون اجتماعی بایکدیگر همکاری کامل نمایند .

٦ — پس از برانداختن کامل ظلم و جور نازی هر دو کشور امیدوارند صلحی که بتواندوسایل زندگی و امنیت داخلی تمام مللراتامین‌نمایدبرقرارشود وآنها را اطمینان دهد که هر کس درهر کشور میتواند فارغ از ترس واحتیاج زندگی نماید .

۷ — چنین صلحی باید بهر کس اجازه دهد که آزادانه در اقیانوسها و دریاها سیر نماید .

۸ — دو کشور تصور میکنند که تمام ملل دنیا خواه بعلل مادی‌وخواه معنوی باید از استعمال زور دست بردارند . درآینده اگر ملتی تسلیحات‌زمینی وهوائی ودریائی خود را برای هجوم بمرزهای دیگر نگهدارد هیچگونه صلحی نمیتواند برقرار بماند . بنابراین دو کشور تصور میکنند که تاترتیب دائمی و وسیع برای امنیت عمومی‌داده‌نشده خلع‌سلاح مللی که ممکن است‌نیروی‌مسلح خودرا برای‌تهاجم بکاربرند ضروری‌است. دو کشور مساعی خود رابکارخواهند برد تاملل صلحجو را از زیر بار تسلیحات آزاد نمایند .

انعکاس خبر

پیمان سه گانه: ایران و روس و انگلیس در دنیا

بمجرد اینکه خبر پیمان اتحاد سه گانه ایران و دولتین انگلیس و اتحاد جماهیر شوروی از طرف رادیوی تهران انتشار یافت ، کلیه رادیوهای کشورهای مختلف عالم و خبرگزاریهای دنیا آنرا مفصلا انتشار داده و در اطراف آن شرحهای مفصلی نگاشته واشاعه دادند و آنرا از جمله مسائل دیپلوماسی خیلی مهم دانسته که در بحران بین المللی مهم آنوقت تاثیر فوق العاده‌ای داشته است . حتی رادیوی انکارا ضمن اینکه شرح مفصلی را راجع بمسائل جاری جهان اشاعه میدهد اظهار میداره که « قرارداد اتحاد ایران و انگلیس و شوروی در ردیف قضایای مهمی نظیر تغییر فرماندهی کل ارتش آلمان وعقد قرار داد ژاپن وسیام که در آن هنگام اتفاق افتاده است بشمار میرود. »

درحقیقت دو شب و دو روز هر وقت ایستگاههای رادیوهای دنیا را کسی گوش میداد ممکن نبود شرحی راجع باین پیمان و اهمیت آن بزبانهای مختلف دنیا نشنود.

علاوه بر پیمان سه‌گانه سه قرار داد مالی دیگر به ترتیب زیر منعقد میگردد :

۱ — قرارداد مالی ایران و انگلیس در تاریخ ۵ خرداد ۱۳۲۱

۲ — قرارداد مالی ایران و روسیه در تاریخ ۲۷ اسفند ۱۳۲۱

۳ — قرار داد مالی ایران ودول متحده امریکا در تاریخ ۱۸ فروردین ۱۳۲۲

بطور کلی مفاد قرارداد های فوق در تمام مدت جنگ بنفع متفقین انجام یافته است ودولت ایران با صرف مبالغ زیادی از بودجه خود با وجودی که در عسرت وسختی تمام بسر میبره برای پیشرفت کار متفقین بمصرف رسانید

اکنون که چند ماه از خاتمه جنگ دنیا میگذرد بسیاری از مطالبات ایران از طرف متفقین پرداخت نگردیده بلکه حسابهای مربوطه هنوز نامشخص و تسویه آن معوق مانده است . وبطور کلی معلوم نیست که بالاخره از چه طریق واز چه منبعی پرداخت خواهد شد.

بخش اول ــ قسمت نهم

دو گام دیگر بسوی اتفاق

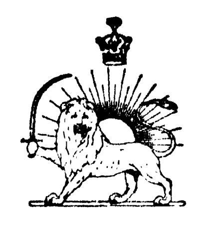
۱- اعلان جنگ دولت ایران بدولت آلمان

از روزی که کابینه فروغی پیمان همکاری با متفقین را منعقد نمود و روابط سیاسی ایران با دول محور قطع شد عده ای از مطلعین دور اندیش معتقد بودند که دولت ایران باید بیدرنگ باعلان جنگ برضد دول محور مبادرت نماید و در حقیقت یکسره در صف متفقین قرار گیرد ، تا بتواند از مزایای انجمن صلح برخوردار شود و باو دیگر صحنه اسف انگیزی که پس از جنگ گذشته نمایش داده شد و نمایندگان ایران را رسماً در کنفرانس صلح نپذیرفتند تکرار نگردد.

طرفداران این عقیده برای اثبات صحت نظریه خود دلائلی نیز داشتند از آنجمله معتقد بودند که اگر ایران درجرگه دول متخاصم واقع شود و برضد آلمانها اعلان جنگ بدهد سربازان ایرانی بجبهه جنگ گسیل نخواهند شد و فقط این اعلان جنگ از لحاظ تشریفاتی و برای استفاده از حقوق بین المللی است که بدول غالب و متفقین آن تعلق میگیرد بعلاوه متفقین از حیث نفرات در مضیقه نبوده و بحد کافی سرباز تربیت شده دراختیار دارند.

یك دلیل دیگر آنها که کاملا منطقی و مبنی براصول مسلم است آن بود که : دولت ایران باید از حوادث جنگ گذشته عبرت بگیرد و باید از نظر دور نداشت که در جنگ گذشته دولت نتوانست نمایندگان خودرا که بریاست مرحوم فروغی بپاریس رفته بودند بعضویت انجمن صلح نائل سازد و جبران خسارات خودرا بخواهد.

بهرحال دولت ایران از سه ماه قبل از اینکه رسماً اعلان جنگ بآلمان بدهد با نمایندگان دولتین انگلیس و شوروی مشغول مذاکره گردیده و از همان موقعی که آلمانها در شمال آفریقا بودند دولت ایران بدین فکر بود و مقدمات را فراهم میکرد. بالاخره در تاریخ پنجشنبه هفدهم شهریور ۱۳۲۲ درساعت نه و سی و چهار دقیقه فرمان اعلان جنگ بطریق زیر بصحه همایونی رسیده و از تصویب مجلس شورای ملی نیز میگذرد:

با تائیدات خداوند متعال

ما

پهلوی شاهنشاه ایران

بنا به پیشنهاد دولت بر طبق اصل پنجاه یکم قانون اساسی از تاریخ هفدهم شهریور ماه ۱۳۲۲ حالت جنگ را بین کشور خودمان و آلمان مقرر و اعلام میداریم

هفدهم شهریور هزار وسیصد و بیست و دو

«محمد رضا پهلوی

فرمان فوق در همان روز باتفاق آراء از تصویب مجلس شورایملی میگذرد .

قسمت نهم

همانروز در مجلس شورایملی آقای علی سهیلی نخست وزیر وقت نطق زیر را بمناسبت این اعلان جنك ایراد نمودند :

« بطوریکه خاطر نمایندگان محترم مستحضر استدولت شاهنشاهی در آغاز جنك کنونی بیطرفی خود را بدول متخاصم اعلام ودرحفظ شرائط آن نهایت مراقبت را معمول داشت ولی در نتیجه پیش آمدهائی که منتهی بوقایع شهریور ۱۳۲۰ گردید پیمانی بین دولت ایران از یکطرف ودولتین انگلیس و شوروی ازطرف دیگر منعقد شد وازآن پس این قرارداد مبنای سیاست خارجی نسبت بمتخاصمین قرار گرفت باین جهت رویه دولت شاهنشاهی درمقابل دول محور روشن واعلام شد وانتظار میرفت دول محور بادر نظرگرفتن وضع خاص ایران وتعهداتیکه این کشور در مقابل متفقین دارد مبادرت باقدامات وعملیاتی ننمایند تا بالنتیجه موجب انحراف دولت ایران از تعقیب رویه‌ای که در پیمان سه گانه اتخاذ نموده گردد لیکن وقایعی که اخیراً بروز کرد وشواهد و مدارکی که دردست است من جمله تحریك جمعی ازعشایر برعلیه دولت که منجر بوقایع اسف آوری گردیده و همچنین اعزام افراد مخصوص بوسیله هواپیماها بمنظور تخریب راه آهن وقطع وسائط ارتباطیه و تشکیل سازمانهای جاسوسی و سایر اقداماتی که خاطر نمایندگان محترم ازچگونگی آنها آگاه میباشد آشکار ساخت که عمال آلمانی برخلاف انتظار دست بفعالیت‌های وخیمی در ایران زده وسعی کرده‌اند تاایجاد اختلاف وتفرقه بین مردم این کشور آتش فتنه وانقلاب داخلی را برپاساخته وموجبات سلب آسایش عامه واختلال امنیت مملکت را فراهم کنند .

« دولت ایران این قبیل عملیات نا مشروع آلمان را در داخله ایران خصمانه تلقی کرده و تحریکات ودسایسی راهم که بمنظور ایجاد فتنه و آشوب در سراسر کشور بعمل آمده است مخاطره آمیز تشخیص و برای حفظ مصالح عالیه کشور خود حقا موظف می‌باشد اقداماتی در خاتمه دادن باین وضعیت و اوضاع ناگوار که مورد انزجار قاطبه ملت ایران است بعمل آورد بنابراین دولت بامداقه درجمیع جهات امر و تشخیص منافع مملکت در حال و استقبال خودرا ناگزیر دید که بفرمان اعلیحضرت همایون شاهنشاهی حالت مخاصمه را بین ایران و آلمان اعلام دارد و در همین حال الحاق خودرا باعلامیه مشترك ملل متحده مورخ اول ژانویه ۱۹٤۲ اعلام میدارد . »

پس از نطق آقای سهیلی آقای رئیس مجلس «حسن اسفندیاری» و آقای

دو گام دیگر بسوی اتفاق

دشتی و چند نفر دیگر از وکلا هریك نطق مختصری در تائید بیانات نخست وزیر ایراد نموده وبعداً بادادن ۷۳ رأی اعتماد بدولت در مقابل ۷۷ نفر عده حاضر در مجلس فرمان اعلان جنك آلمان از طرف مجلس شورای ملی تصویب میگردد.

سپس عصر همانروز نخست وزیر ، مدیران جراید را در کاخ ابیض دعوت و بیاناتی مبنی بر علل پیدایش حالت مخاصمه بین دولت ایران ودولت آلمان ایراد مینماید .

اینست قسمتی از اظهارات آقای نخست وزیر :

« .... متفقین قبلا بدولت ایران رسما اطلاع داده اند که در صورت ورود ایران بجنك نکات زیر در باره ایران ملحوظ خواهد گردید :

۱ - هرگاه ایران بایك یا بیشتر ازدول محور وارد مرحله جنك گردد بااین اقدام ، شایسته این خواهد گردید که باعلامیه ملل متحده ملحق شود .

۲ - ایران صرفا با الحاق باعلامیه تعهدات نظامی یا اقتصادی اضافی بعهده نخواهد گرفت ، لیکن امید میرود که از آن پس جدی ترین اقدامات ممکنه را در داخل حدود ایران برای همکاری مادی بعمل آورده ودر تقلائی که برای پیروزی بر هیتلریزم میشود کمك نماید .

۳ - مزایائی که در الحاق نصیب ایران میگردد واضح است همان مزایائی خواهد بود که در شرکت رسمی و کامل با سی و دو ملت متحد در این جنك ناشی خواهد گردید .

٤ - همین که ایران باعلامیه ملحق گردد ایران در شرکت کنفرانس های مربوط بصلح همان حقوقی را خواهد داشت که سایر ملل متحده دارا میباشند .

« در خاتمه باید متذکر شوم که ملت ایران در پیشرفت متفقین کمك شایان وبسزائی کرده و باواگذاری جاده ها وراههای آهن ووسایلی که داشته خود را در فتوحات شریك میداند و در حقیقت سهم خود را در مشارکت جنك پرداخته وعملی کرده است .

« چون ملت ایران مایل نیست اصول زورگوئی در دنیا حکمفرما باشد دولت ایران طرفداری کامل از کشور هائی را دارد که آزادی ملل را محترم شمارند وقصد نداشته باشند باستقلال ممالك خللی وارد سازند .

« ملت ایران یکی از مللی است که طرفدار حکومت دمکراسی بوده و با هرچه در قوه دارد با ممالك دمکراسی همکاری خواهد کرد تا اصول عدالت در دنیا حکمفرما شود .

قسمت نهم

«من یقین دارم همانطور که این تصمیم دولت که برونق صلاح دولت است در مجلس شورای ملی بحسن قبول تلقی وموجب مسرت و کفزدن نماینده‌گان واقع شد در عالم مطبوعات هم که یکی از ارکان مؤثر محسوب میشوند حسن قبول یابد و اهتمام نمایند مصلحت را بمردم بفهمانند وفواید دوستی بین ایران ودودولت بزرك همسایه وملت امریکا راخاطرنشان سازند وآقایان ارباب جرایدمخصوصا همکاری نزدیك وصمیمانه با دولت داشته باشند تا دولت بتواند از ثمره این اقدامات اساسی کشور و ملت ایران را بهره مندسازد.»

اعلامیهٔ دولت

در بارهٔ وظائف مردم در قبال اعلان جنك ایران به آلمان

در اینموقع که بفرمان اعلیحضرت همایون شاهنشاهی دولت ایران بمناسبت عملیات خصمانه و مفسدت‌آمیز عمال آلمان داخل در جنك با آن دولت شده و مجلس شورایملی هم با رأی اعتماد رویه و سیاست دولت را تائید نموده است و باید با تمام قوای مادی و معنوی در پیشرفت مقصود مشترك با متفقین تشریك مساعی بعمل آورد و برای هر گونه عملیات دفاعی و وسایل جلو گیری از تحریکات و انتشارات مضره مجهز و مهیا باشد مقررات زیررا اعلام‌میدارد:

۱ ـ از این تاریخ مقررات و قوانین کیفری زمان جنك در کلیه کشور اعلان و بموقع اجرا گذاشته میشود و بر عهده ارتش است که جزئیات و موارد منظوره در قانون داد رسی و کیفر ارتش را بالاختصاص در موارد حفظ و امنیت خطوط مواصلات ازقبیل ؛ راهها و راه آهن و خطوط تلگراف و تلفون بعموم اهالی کشور اعلام و دستورات مقتضی بفادستانها و محاکم نظامی صادر نمایند.

۲ ـ نظر باینکه پیشرفت مقصود دولت ایران با مرام متفقین یکسان میباشد با اینکه بحسن نیت و پشتیبانی کامل ایرانیان نسبت بحفظ شئون و مصالح کشور اطمینان حاصل است و همیشه در مواقع سخت از هیچگونه فدا کاری خود داری ننموده اند محض مزید تذکر بکلیه طبقات مختلفه اهالی خاطر نشان میشود که هرنوع موافقت و معاضدت باعمال خصم را در حکم خیانت بمنافع عالیه

میهن بدانند و آگاه باشند که متخلفین طبق مقررات زمان جنگ تعقیب و مجازات خواهند شد .

۳ ـ هرگونه تحریک یا عمل به تعطیل و خرابکاری یا اختلال در راه آهن و راههای شوسه و کلیه خطوط مخابراتی و کارخانجات دولتی و ملی،معادن و سایر منابع اقتصادی و امثال آن طبق قوانین تعقیب و مرتکب مشمول کیفر های مقرر خواهد گردید .

٤ ـ نظر باینکه حفظ وحدت ملی و جلو گیری از هرگونه تشتت در بین طبقات شرط اول موفقیت در منظور است و مخصوصا جراید و ناطقین این وظیفه را عهده دار میباشند بنا براین اخطار میشود که جعل اکاذیب و مخالفت باسیاست خارجی ایران و اهانت بمقامات رسمی ایران ومقامات خارجی که با دولت شاهنشاهی متفق و یا روابط دوستانه دارند و نیز هر عملی که باعث تولید نفاق و بالنتیجه مخل نظم عمومی گردد اکیداً ممنوع و متخلفین طبق مقررات قانون تعقیب و مجازات خواهند شد .

۵ ـ کلیه کارمندان دولت مکلفند که با عمال وزارت جنگ و کشور که مامور اجرای این مقررات هستند تشریک مساعی نمایند .

« نخست وزیر علی سهیلی »

بمناسبت صدور فرمان همایونی بر وجود حالت مخاصمه بین ایران و آلمان و الحاق دولت شاهنشاهی با علامیه ملل متحده تلگراف ذیل از طرف وزارت امور خارجه دولت شاهنشاهی به وزیر امور خارجه دولت متحده امریکاووزیر امور خارجه دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان و کمیسرخارجهٔ دولت جماهیر شوروی سوسیالیستی و وزیر خارجه امور دولت جمهوری چین مخابره شده است :

در این موقع که دولت شاهنشاهی نظر باقدامات و عملیات خصمانه که از طرف عمال آلمان بمنظور تولید فتنه و اغتشاش در مملکت صورت گرفته و از لحاظ تأمین امنیت و صیانت تمامیت و استقلال کشور که در نتیجه همین جریانات مورد مخاطره واقع شده خود راحقاً مجبور دیده وجود حالت مخاصمه را بین ایران و آلمان اعلام دارد خوشوقتم باطلاع جنابعالی برسانم که دولت متبوعه دوستدار با اجازه مجلس شورای ملی الحاق خود را با اعلامیه ملل متحده مورخ اول ژانویه ۱۹٤۲ اعلام داشته است .

«ملت ایران خوشوقت است که بدینوسیله میتواند در راه نیل به منظورات و

قسمت نهم

«مقاصدی که درمنشور آتلانتیک مطرح است و اساس آن آزادی ملل و تامین
«صلح دائم در دنیا میباشد با معاضدت و همکاری و تشریک مساعی کامل با متفقین
«خود برای حفظ مدنیت جهان و سعادت نوع بشر که کمال مطلوب قاطبه ایرانیان
«است قدمهای مؤثر تری بردارد.»

و در تلگرافیکه بجناب آقای کردل هول وزیر امور خارجه دول متحده امریکا مخابره شده این جمله نیز اضافه گردیده است :

(بنا بر این بجناب آقای شایسته وزیر مختار ایران در واشنگتن اجازه داده شده که اعلامیه ملل متفق اول ژانویه ۱۹۴۲ را امضاء نماید)

تلگرافهائیکه در پاسخ اشعار داشته اند بقرار ذیل است :

ترجمه تلگراف وزیر امور خارجه دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان .

«جناب آقای ساعد وزیر امور خارجه تهران - دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان با مسرت تصمیم دولت شاهنشاهی را به اعلان جنگ بین ایران و آلمان و الحاق باعلامیه ملل متحد در یافت داشته اند میل دارم مسرت شخصی خود را ابراز دارم از اینکه ایران اکنون آشکارا دوش بدوش متفقین قرار گرفته و بدین ترتیب حرکت و همکاری، طولانی خود را تائید کرده بااین اعلام ایران بآن دشمنانی که سعی داشته اند استقلال او را از پای در آورده ونفاق داخلی را درمیان مردم ایجاد کنند داخل مبارزه شده است واکنون بیش از پیش ظاهر خواهد شد که کلیه امیدواریهای او برای سعادت آتیه توأم با پیروزی ملل متحده خواهد بود تا پیروزی قطعی با هم همقدم خواهیم بود . «ایدن»

ترجمه تلگراف وزیر امور خارجه دول متحده امریکا بجناب آقای ساعد وزیر امور خارجه :

«تلگراف جنابعالی مورخ دهم سپتامبر ۱۹۴۲ راجع باعلان حالت جنگ بین
«ایران و آلمان و الحاق باعلامیه ملل متحده و اصل گردید جنابعالی اظهار میفرمائید
«که دولت و ملت ایران مسرورند که میتوانند با این ترتیب کمک نمایند که مرام
«و منظور منشور آتلانتیک که مبنی بر آزادی مردم و حفظ یک صلح با دوام است
«حاصل شود تا اینکه مدنیت عالم از دستبرد مصون مانده وسعادت بشر تامین گردد
«من بشما اطمینان میدهم که دولت کشورهای متحده امریکا خیلی مسرور میباشد
«از اینکه ایران رسماً با ملل متحده که برای آزادی وحفظ یک صلح دائمی عادلانه
«جنگ میکنند همراه گردیده است .

دو گام دیگر بسوی اتفاق

«با مسرت باستحضار جنابعالی میرساند که ترتیباتی داده شده است که وزیر «مختار شما بمناسبت الحاق ایران باعلامیه ملل متحده فردا اعلامیه را امضا نمایند.

« کردل هول وزیر امور خارجه کشور های متحد امریکا »

اعلامیه ملل متحده که دولت ایران نیز بدان پیوست و بوسیله وزیر مختار ایران درواشنگتن با تشریفات خاصی امضا گردید بقرار زیر است:

اعلامیه ملل متحده

این اعلامیه مشترك از طرف دول زیر امضا شده است:

کشورهای متحده امریکا

بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی

اتحاد جماهیر شوروی

چین — هائیتی
استرالیا — هندوراس
بلژیك — هندوستان
کانادا — لوکزامبورك
کستاریکا — هلند
کوبا — زلاند جدید
چکوسلواکی — نیکاراگوا
جمهوری دومی‌نیک — نروژ
سالوادر — پاناما
یونان — لهستان
گواتمالا — افریقای جنوبی
یوگوسلاوی

نظر باینکه دول امضا کننده به برنامه مشترك اصول و مقاصد مندرجه در اعلامیه رئیس جمهوری کشورهای متحده امریکا و نخست وزیر بریتانیای کبیر وایرلند شمالی مورخ ۱۴ اوت ۱۹۴۱ معروف بمنشور اتلانتیك ملحق شده‌اند ونظر باینکه یقین دارند دفاع از جان و آزادی و استقلال وحریت مذهبی وهمچنین صیانت حقوق بشر واجرای عدالت در کشورهای خود و کشورهای

قسمت نهم

دیگر مستلزم اینست که بردشمنان خود کاملا مظفر و پیروز گردند ونظر باینکه هم اکنون مشترکا بمبارزه برعلیه قوای خشن و وحشی که درصدد است دنیارا تحت سلطه وانقیاد خود درآورد مشغول هستند علیهذا اعلام میدارند :

۱ — هریك ازدول امضا کننده متعهد میشود کلیه منابع اقتصادی ونظامی خودرا برعلیه آن عضو یااعضای دول پیمان سه گانه و متحدینشان که باآنها در حال جنك است بکاربرد .

۲ — هر یك از دول امضا کننده متعهد میشود با سایر دول امضا کننده همکاری کرده به ترك مخاصمه و صلح جداگانه بادشمنان مشترك مبادرت ننماید .

ملل دیگری هم که اکنون در این مبارزه برعلیه هیتلریسم کمك مادی یامساعدتهای دیگری مینمایند یاممکن است بعداً باین اقدام مبادرت نمایند میتوانند باین اعلامیه ملحق شوند .

در تاریخ اول ژانویه ۱۹۴۲ در واشنگتن تحریر یافت .

محل امضاء نمایندگان دول نامبرده در بالا .

✡✡✡

جریان پیدایش اعلامیه فوق عبارتست از اینکه: در تاریخ اول ژانویه ۱۹۴۲ (۱۱ دی‌ماه ۱۳۲۰) در واشنگتن پیمان اتحادی بین بیست‌وشش کشور برعلیه محور امضا میگردد که بعداً بنام اعلامیه ملل متحده معروفیت یافت ودولت ایران درتاریخ ۱۷ شهریور ۱۳۲۲ (۹ سپتامبر ۱۹۴۳) الحاق خود را بآن اعلام ووزیر مختار ایران در امریکا نیز در تاریخ ۲۲ شهریور ۱۳۲۲ (۱۴ سپتامبر ۱۹۴۳) نسخه اصلی آنرا از طرف دولت شاهنشاهی امضا نمود .

پس از امضای اعلامیه فوق بوسیله نماینده دولت ایران در واشنگتن در تاریخ ۵ شنبه ۲۲ شهریور ماه۱۳۲۲ بلافاصله تلگرافات زیر بین اعلیحضرت همایونی ورؤسای کشورهای متفق مخابره میگردد :

تلگراف تبریك اعلیحضرت همایونی بجناب رئیس شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی :

اکنون که کشور ایران باعلامیه ملل متفق ملحق گردیده موقع رابی اندازه مناسب ومطبوع میدانم که درود صمیمانه خویش را بآن جناب ابراز داشته و ایشان را مطمئن گردانم که عزم راسخ دارم بهمکاری صمیمانه ومؤثری که

دو گام دیگر بسوی اتفاق

تا کنون از طرف ایران نسبت بمنظور مشترک متفقین بعمل آمده و همچنین به پیروزی اتحاد جماهیر شوروی و شکست نهائی آلمان ادامه داده و بر آن بیفزایم.

«محمد رضا پهلوی»

تلگراف اعلیحضرت همایونی باعلیحضرت پادشاه انگلستان.

لندن. اعلیحضرت جرج ششم پادشاه انگلستان و امپراتور هندوستان.
بمناسبت الحاق ایران به اعلامیه ملل متفق موقع را غنیمت شمرده درود صمیمانه خویش را بآن اعلیحضرت ابراز داشته وایشان را مطمئن میگردانم که همه مساعی من در راه ادامه وتوسعه همکاری موثری که تا کنون برای پیروزی منظور مشترک ما و شکست نهائی آلمان ازطرف ایران بعمل آمده مصروف خواهد گردید.

«محمد رضا پهلوی»

تلگراف اعلیحضرت همایون شاهنشاهی بجناب رئیس جمهور امریکا

واشنگتون - جناب آقای فرانکلن روزولت رئیس جمهور کشورهای متحده امریکا.
کمال مسرت را دارم که بآن جناب تهنیت گفته و اطمینان دهم که باالحاق باعلامیه ملل متفق کشور من قصد دارد باشتراک مساعی موثر وصمیمانه خود که تابحال جهت رسیدن بهدف مشترک متفقین وشکست نهائی آلمان مبذول داشته ادامه داده و بر آن بیفزاید.

«محمد رضا پهلوی»

تلگراف اعلیحضرت همایون شاهنشاهی برئیس دولت فرمانده کل

قوای چین
چونکینک

جناب آقای چان کای شک فرمانده کل قوای چین
در اینموقع که کشور ایران باعلامیهٔ ملل متفق پیوسته لازم میدانم بآنجناب درود فرستاده و ایشان را مطمئن گردانم که ایران در راه منظور مشترک متفقین وشکست نهائی آلمان بیش از پیش کمک نموده وباجدیت تمام همکاری موثر خواهد نمود.

«محمد رضا پهلوی»

قسمت نهم

پاسخ رئیس شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی

تهران ـ اعلیحضرت محمد رضا پهلوی شاهنشاه ایران

از درود محبت آمیز آن اعلیحضرت تشکر نموده و خوشوقتم از اینکه بنوبهٔ خود میتوانم الحاق ایران را باعلامیه ملل متحد تهنیت بگویم ۰ موقع را مغتنم میدانم که بهترین آرزوهای خود رابشخص اعلیحضرت وملت ایران دوست ابراز دارم.

« م ـ کالینین »

پاسخ اعلیحضرت جرج ششم پادشاه انگلستان :

اعلیحضرت همایونی شاهنشاه ایران

درود مودت آمیز اعلیحضرت همایون شاهنشاهی بمناسبت الحاق ایران باعلامیه ملل متحد موجب نهایت مسرت اینجانب گردیداظهارات اعلیحضرت مبنی برادامه وتشییدمعاضدت وهمکاری درنبرد برعلیه دشمن مشترك مامایه خوشنودی و اطمینان خاطر است من هم مانند آن اعلیحضرت بااشتیاق زیاد منتظر آنروزی هستم که مساعی مشترك ملل آزادی طلب منتج بفیروزی نهائی گردد ۰

« ژرژ پادشاه انگلستان وامپراطور هندوستان »

پاسخ رئیس جمهور امریکا :

اعلیحضرت محمد رضاپهلوی شاهنشاه ایران-تهران

از تلگرافی که آن اعلیحضرت شاهنشاه مخابره فرموده‌اند صمیمانه تشکر میکنم ۰ اطمینانی که در تلگراف ابراز شده است دائر براینکه باالحاق به‌اعلامیه ملل متحده کشور شاهنشاهی بقوت همکاری خود در راه نیل بمقصود مشترك خواهد افزود موجب مسرت فوق العاده مردم ملل متحده که بمنظور شکست قطعی هیتلریسم کلیه منابع خودرا بمیان گذارده‌اند گردید

« فرانکلین . د ـ روزولت »

پاسخ فرمانده کل قوای چین:

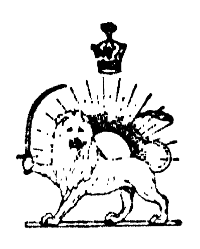
اعلیحضرت محمد رضاپهلوی شاهنشاه ایران-تهران

من باشعف زیادی تلگراف مورخ دهم سپتامبر آن اعلیحضرت راکه‌در آن الحاق دولت شاهنشاهی را باعلامیه ملل متحده مورخ اول ژانویه ۱۹۴۲ اشعار فرموده بودند دریافت داشتم ۰موقع را مغتنم شمرده عقیده باطنی خودرا باستحضار آن اعلیحضرت میرسانم که همکاری مابین دو کشور ما چه هنگام جنك برعلیه متجاوز وچه در موقع برقراری یك صلح عادلانه وطولانی بزودی موفقیت‌های بزرگی را نصیب ما خواهدنمود ۰

«چانك کای شك»

۲ــ اعلان جنك ایران بدولت ژاپن

درزمان کابینه «آقای بیات» یعنی در تاریخ ۹ اسفند ۱۳۲۳ دولت ایران برای اینکه از هر حیث با متفقین خود هم آهنك باشد آخرین مرحله اتفاق را پیموده وفرمان اعلان جنك ایران بژاپن بطریق زیر صادر میگردد.

با تائیدات خداوند متعال

ما

پهلوی شاهنشاه ایران

بنا به پیشنهاد دولت برطبق اصل پنجاه یکم قانون اساسی از تاریخ نهم اسفندماه ۱۳۲۳ حالت جنك را بین کشور خودمان وژاپن مقرر و اعلام میداریم

«محمد رضا پهلوی»

فرمان فوق در همان روز باتفاق آراء از تصویب مجلس شورایملی میگذرد.

بخش اول ـ قسمت دهم

کنفرانس تهران

موفقیت متفقین با عدم توافق فکری روسا و فرماندهان و همچنین رجال کشورهای ملل متفق مخصوصاً سه کشور بزرك روس وانگلیس وامریکا ، امکان پذیر نبود، بی اندازه ضروری بود که گاهگاهی زمامداران ورهبران جنك گرد هم آیند ودر مسائل مختلف از نزدیك اتفاق نظر حاصل کنند ، والا دشمن غدار که تنها آرزوی او ایجاد نفاق بین متفقین بود از فرصت استفاده نموده وباتبلیغات شدید خود موفق میگردید که آن آرزو یعنی جدائی متفقین بزرك را عملی سازد ودر نتیجه سرنوشت جنك را بنفع خود تغییر دهد.

پیشوایان متفقین نیز بادرك این حقیقت مهم تصمیم گرفتند که بمنظور تهیه یك نقشهٔ اساسی برای تضمین پیروزی وادامه بجنك وهمچنین بمنظور مبارزه باتبلیغات دشمن « راجع بوجود اختلاف بین ملل متفق » درجائی جمع شده اتحاد واتفاق خویش را اعلام دارند .

از اینرو لازم بود که این اجتماع مهم در مکانی مناسب و امن صورت بگیرد ، خوشبختانه میهن ما ایران علاوه از موقعیت مهمی که نسبت به تامین راه ارتباط باروسیه داشت این مزیت بزرك را نیز پیدا کرده بود که وسیله اجتماع رؤسای سه کشور فوق را فراهم نماید ، ودر تهران آنانرا حضوراً با هم آشنا ساخته وملحق گرداند.

جریان اجتماع فوق که بعداً بنام « کنفرانس تهران » معروف گردید بطور خلاصه بقرار زیر است :

آقای مارشال استالین روز جمعه چهارم آذر ساعت چهار بعداز ظهر با همراهان بپایتخت کشور شاهنشاهی ورود نمودند.

آقای روزولت رئیس جمهوری کشورهای متحده امریکا وآقای چرچیل نخست وزیر انگلستان باتفاق همراهان پس از برگزارشدن کنفرانس قاهره باهواپیما رهسپار تهران وروز شنبه پنجم آذر ۱۳۲۲ (۲۶ نوامبر ۱۹۴۳) در حدود ساعت سه بعداز ظهر بفرودگاه وارد شدند.

کنفرانس تهران

کنفرانس سه‌دولت در تهران چهار روز دوام داشت وپایتخت ایران از داشتن چنین مهمانان‌عظیم‌الشان غرق شادی‌ومسرت بود وبا بی‌صبری تمام‌میخواست احساسات سرشار و مراتب مهمان‌نوازی خودرا باتظاهرات دوستی ابراز دارد لیکن باحترام تمایل خود مهمانان که نمیخواستند اجتماع آنها در تهران آشکار شود مسرت و نشاط خودرا مستور وتادقیقه آخر از ابراز و نمایاندن احساسات نسبت به‌سه پیشوای بزرك دول متفق که این‌سرزمین باستانی را برای‌تشکیل‌این کنفرانس بی‌نظیر برگزیده بودند خودداری کرد.

درمدت جریان کنفرانس بین اعلیحضرت همایون شاهنشاهی و آقای روزولت رئیس جمهوری امریکا وآقای مارشال‌استالین وآقای‌وینستون‌چرچیل ملاقاتهائی بعمل آمد.

آقای سهیلی نخست‌وزیر وآقای ساعد وزیر امور خارجه نیز با آقای مولوتف کمیسر ملی امور خارجه اتحادجماهیر شوروی‌وآقای ایدن وزیرامور خارجه انگلستان وآقای ژنرال هورلی‌نماینده مخصوص رئیس جمهوری‌کشورهای متحده امریکا ملاقات‌ودید وبازدید نمودند در تمام این جلسات حسن‌تفاهم کامل بین‌ایران ومتفقین بزرك خود موجود ومذاکراتیکه بعمل‌آمد نهایت‌مودت‌آمیزو در محیط‌بسیارگرم ودوستانه انجام پذیرفت.

در اثر این دید و بازدید ها وملاقاتها روابط دوستانه موجود بین ایران وکشور بزرك اتحاد جماهیر شوروی وممالك متحده امریکا وانگلستان روی پایه‌محکم خلل ناپذیری استوار گردیده‌وموفقیتی نصیب ایران‌شد که‌جمیع‌طبقات مردم ایران را غرق شادی ومسرت ساخت وایرانیان را بیش از پیش بنظریات دوستانه و مساعدت سه دولت در بارهٔ ایران مطمئن واز تصمیم‌آنهاوجبران سختیها ومشقاتیکه در راه فیروزی ملل متحده تحمل کرده و میکنند خرسند و امیدوار نمود.

شرح جریان دید و بازدید ها و مذاکرات که منتهی بصدور اعلامیه سه دولت راجع بایران گردید در نطقی که جناب آقای نخست وزیر روز یکشنبه ۱۳ آذر ۱۳۲۲ پس‌ازحرکت پیشوایان سه دولت درتالارسخنرانی‌وزارت‌امور خارجه درحضور هیئت‌دولت ونمایندگان مجلس‌وسران لشکر ورجال ایران‌ایراد نمودند ذکر شده است که در اینجا درج میشود:

قسمت دهم

بیانات جناب آقای نخست وزیر

«بطوریکه همه آقایان استحضار دارندبعداز کنفرانس مسکو مذاکراتی در تمام محافل سیاسی در اطراف تشکیل یك کنفرانس عالی بشرکت روسای سه‌دولت متفق در یکی‌از نقاط دنیا جریان داشت. ولی محل کنفرانس غیرمعلوم بود وشاید تاختتم کنفرانس هم همین طور این‌محل مجهول باقی‌ماند.

اکنون که کنفرانس تمام شده‌و همه اشخاص عالیمقام که درآن کنفرانس شرکت داشته‌اند بکشورهای خود بازگشت نموده‌انداینجانب درکمال‌خوشوقتی رسماً اظهار میدارم که کنفرانس عالی سه دولت در تهران تشکیل شد و تهران پایتخت شاهنشاهی این مزیت وامتیاز را حاصل‌نمودکه رؤسای کشورهای‌بزرك دوست و متحد مادر اینجا ومرکز این حکومت اساس وپایه‌های محکم آزادی و آسایش ملل را طرح‌ریزی نموده‌اند.

شرح مختصر از ترتیب تشکیل و جریان‌این‌کنفرانس درآن حدکه میتوانم باطلاع آقایان برسانم بقرار زیر است:

در ۲۹ آبانماه ۱۳۲۲ آقای کاردار شوروی ملاقاتی از اینجانب نموده موضوع تشکیل کنفرانس سه‌دولت را اطلاع داد. اینجانب مسرت‌وخوشوقتی دولت ایران را از این حسن‌نظر که نسبت بکشور شاهنشاهی ابراز نموده‌اند اظهار داشتم.

روز چهارم آذر ماه سفارت کبرای شوروی خبر ورود مارشال استالین ومولوتف کمیسر خارجه وهمراهان رااطلاع داد ونامه زیر رابه‌آقای‌ساعدوزیر امور خارجه رسانید:

« آقای وزیر

افتخار دارم‌باطلاع شما برسانم که امروز ۲۶ نوامبر مارشال اتحادشوروی یوسف ویساریونویچ استالین رئیس کمیسرهای ملی اتحاد جماهیر سوسیالیستی و کمیسرملی امور خارجه وآقای و یاچسلاو میخائیلویچ مولوتف با نمایندگان هیئت‌اعزامی شوروی وارد تهران شدند.

بنا بدستور و.م مولوتف کمیسرملی امور خارجه اتحاد جماهیرشوروی افتخار دارم بنام مارشال اتحاد شوروی یوسف‌ویساریونویچ استالین و شخص

ایشان نیات حسنه مارشال را بحضور اعلیحضرت شاهنشاه ایران تقدیم و مراتب رابآقای نخست‌وزیر وشخص‌شما ابلاغ نمایم .

موقع را مغتنم شمرده خواهشمندم احترامات فائقه را نسبت بخودتان قبول فرمائید ».

همانروز اطلاع دیگری رسید که آقای روزولت رئیس جمهور دول‌متحده امریکا وآقای چرچیل نخست‌وزیر انگلستان هم روز پنجم وارد خواهند شد و روز پنجم هم وارد شدند.

روز هشتم آذر ماه مذاکراتی اعلیحضرت همایون شاهنشاهی با آقای روزولف رئیس جمهوری امریکاباحضور اینجانب و آقای وزیردربارشاهنشاهی و وزیر امورخارجه و وزیر مختار امریکا در تهران‌بعمل آوردند که کاملا در محیط دوستانه‌انجام یافت.

در همانروز مذاکراتی هم باآقای چرچیل باحضور وزیر مختار انگلستان راجع بایران بعمل آمد که حسن‌تفاهم‌کامل حاصل بود .

روز نهم آذرماه که مارشال استالین رئیس کمیسرهای اتحاد جماهیر شوروی باحضور آقایان مولوتف کمیسرملی‌امور خارجه شوروی‌وماکسیموف کاردار سفارت کبرای شوروی از اعلیحضرت همایونی دیدن نمودندنیزمذاکرات دوستانه و صمیمانه بین‌طرفین بعمل آمد و حسن‌مناسبات و روابط و داد بین دو کشور تایید شد.

روز نهم آذر ساعت ۱۲ ملاقاتی هم اینجانب ووزیر امور خارجه ازآقای مارشال استالین باحضور آقایان مولوتف کمیسر ملی امور خارجه شوروی و ماکسیموف کاردار سفارت کبرای شوروی بعمل‌آورده مجدداً پیام دوستانه اعلیحضرت‌همایونی را بمارشال استالین ابلاغ و راجع بامور مربوطه ایران‌تبادل نظرهائی در زمینه حسن مناسبات بین دو کشور بعمل آمد.

در ملاقاتهای دیگری هم که آقای مولوتف کمیسر ملی امورخارجه از اینجانب و وزیر امور خارجه نمودند وهمچنین ملاقاتیکه‌آقای ایدن وزیرامور خارجه انگلستان ازاینجانب بعمل‌آوردنددرباب روابط ومناسبات ایران‌ومتفقین درحال وبعد از جنگ مذاکرات‌لازم بعمل آمد ونمایندگان‌آندو دولت حسن‌نیت خودرا نسبت بامور مربوطه بایران کاملا آشکار ساختند.

در تعقیب تمام این ملاقاتها ومذاکرات و تذکاریه‌ایکه از طرف وزیر

قسمت دهم

امور خارجه ایران ضمن نامه دوستانه بعنوان وزراء امور خارجه شوروی وانگلیس و وزیر مختار آمریکا در تهران (چون وزیر امور خارجه امریکا در تهران نبودند) فرستاده شده بود بامضای رؤسای کشورهای متفق ما نظریات ایران باحسن قبول تلقی و اعلامیه مبنی بر تصدیق همکاری ایران و کمکهای آنه دول مزبور بایران و استقلال و حاکمیت وتمامیت ارضی ایران صادر گردید.»

در این موقع آقای نخست وزیر اعلامیهٔ سه دولت را که عیناً درقسمت اول فصل بعد چاپ شده قرائت وبه بیانات خود بشرح زیر ادامه دادند:

« صبح روز دهم آذرماه روسای کشورهای متفق ما و همراهان آنها با هواپیما بمقصد کشورهای خود عزیمت نمودند.

دولت ایران خوشوقت است که محل وقوع این کنفرانس تاریخی نصیب کشور ما ودر تهران بعمل آمد و نهایت مسرت رادارد که توافق نظر سه دولت بزرك در منویات خود بمنظور نیل به پیروزی و برقراری صلح جهانی دراینجا حاصل گردیده است و باز خوشوقت است که منافع عالیه ایران را متفقین ما همواره منظور نظر داشته ومساعدتها و زحمات ما مورد تصدیق روسای معظم سه دولت بزرك قرار گرفته است.

دولت آتیه خوشی را برای سعادت ملت ایران نوید میدهد وامیدواری کامل دارد که این ملت از زحمات خود نتایج ذیقیمت ورضایت بخش بگیرد.

اگر مجلس شورای ملی مفتوح بود جا داشت این مطالب و اظهارات مسرت انگیز رسماً بمجلس شورای ملی گزارش شود وچون مجلس چهاردهم هنوز افتتاح نیافته بآقایان زحمت داد که ازجریان امر مستحضر گردند. باین وسیله بدیهی است مراتب باطلاع عموم هم خواهد رسید.»

نطق آقای نخست وزیر با کف زدن ممتد حضار پایان یافت.

❀❀❀

موقع حرکت از طهران آقای روزولت رئیس جمهور کشورهای متحده امریکا در طی نامه‌ای باعلیحضرت همایون شاهنشاهی نگاشته‌اند:

«نمیتوانم تشریح کنم تاچه اندازه اینهمه ابراز دوستی حقیقی از طرف اعلیحضرت مایه مسرت قلبی من شده است. عزیمتم از ایران آمیخته بتأسف خواهد بود که نتوانستم بیش از این بااعلیحضرت آشنائی پیدا کنم و کشور و ملت شمارا از نزدیکتر به‌بینم سالهاست که مردم امریکا از نیات و احساسات دوستی

کنفرانس تهران

ملت ایران آگاه میباشند . مهمان‌نوازی اعلیحضرت همایونی بنام ایرانیان این احساسات را برای سالهای متمادی درخاطر ملت امریکا زنده و جاوید نگاه خواهد داشت . ایران درقلوب امریکائیها همیشه محبوبیت داشته وامروز که در جنگ کنونی مقام برادری احراز نموده‌ایم این محبوبیت تشیید و تحکیم گردیده است . ما از سهمی که ایران در این‌کار زار مشترک دارد مستحضر میباشیم و امیدواریم که پس از برقراری صلح روح همکاری کنونی بدون عائق و مانع درعملیات ایام صلح نیز بین دو ملت ادامه داشته باشد . موقع را غنیمت شمرده تشکرات خودرا از ابراز مودت ومهمان‌نوازیهائی که ازطرف اعلیحضرت‌نصیب من شده‌است اظهار وبزرگترین سعادت را برای اعلیحضرت‌واهالی‌این‌سرزمین باستانی مسئلت دارم . خیلی امیدوارم که مسافرتی بواشنگتن فرموده واز این محبت مارا مسرور فرمائید »

آقای چرچیل نخست‌وزیر انگلستان ضمن امه گرم وصمیمانه باعلیحضرت همایون شاهنشاهی نگاشته‌اند :

« همیشه خاطره روزهای درخشانی راکه درکشور اعلیحضرت همایون شاهنشاهی بسر برده‌ام در نظر داشته ورجاء واثق دارم که این روزهای درخشان در شکست سریع دشمن مشترک خودمان‌وطلوع دوره صلح وسعادت گیتی‌عامل مؤثری خواهد بود » .

درقسمت آخر نامه نیز اظهار امیدواری نموده‌اندکه اعلامیه سه کشور در خصوص‌تمامیت ارضی ومصالح‌ومنافع ایران موجب رضایت‌خاطر اعلیحضرت همایونی وملت ایران بوده باشد .

✡✡✡

تلگراف آقای مارشال استالین به‌آقای نخست‌وزیر :

جناب آقای سهیلی رئیس هیئت وزیران ایران

هنگامیکه خاك ایران متحد ودوست راکه در آنجا پیشوایان دولتهای سه‌گانه کارهای کنفرانسی خودرا باموفقیت بپایان‌رسانیده‌اند ترك میکنم‌جناب آقای نخست وزیرمایلم سپاسگذاری خودرا از مهمان‌نوازی که نسبت‌بمن و همراهانم درپایتخت شما بعمل آمده است ابراز دارم وخواهشمندم همین مراتب را باستحضار اعلیحضرت شاهنشاه برسانید .

بهترین آرزوها ، نیکبختی وسعادت را برای ملت‌ایران خواستارم .

۲ دسامبر ۱۹۴۳ ای . استالین

قسمت دهم

وقایع مهمی که هنگام انعقاد کنفرانس تهران روی داده عبارتست از:

۱ — اعلامیه انجمن تهران (۱۰ آذرماه ۱۳۲۲)

۲ — اعلامیه سه گانه مربوط بایران (۹ آذرماه ۱۳۲۲)

۳ — تقدیم شمشیر «استالینگراد» هدیه پادشاه انگلستان بمارشال استالین بوسیله چرچیل در سفارت شوروی (۸ آذرماه ۱۳۲۲)

٤ - جشن شصت ونهمین سال تولد مستر چرچیل (۸ آذرماه ۱۳۲۲)

در تاریخ دهم آذر ماه ۱۳۲۲ موقعیکه زمامداران سه کشور به پایتختهای خود مراجعت یاهنوز در راه بودند اعلامیه عمومی انجمن تهران که دنیا در انتظارش بود از طرف خبرگزاریهای انگلیس وامریکا و شوروی بشرح زیر در سراسرجهان منتشر گردید:

اعلامیه انجمن تهران

ما رئیس جمهوری امریکا و نخست وزیر انگلیس و نخست وزیر اتحاد جماهیر شوروی در این چهار روز اخیر در پایتخت ایران متفق خودمان گرد آمده و سیاست مشترك خودراتنظیم و تائید نمودیم. ما تصمیم گرفتیم که ملتهای ما در دوره جنك و سپس دردوره صلح باتفاق و همراهی یکدیگر کار کنند راجع بمسائل جنك افسران ستاد ما درمذاکرات شرکت نموده و بمنظور انهدام نیروهای آلمانی نقشه های لازم را طرح ومنظم کردیم. درخصوص کیفیت و موقع اجرای عملیات از جهات خاور و باختر وجنوب موافقت نظر کامل حاصل گردید این حسن تفاهم مشترك تضمین میکند که پیروزی از آن ماخواهدبود. راجع به صلح هم ما اطمینان داریم که در پرتو اتفاق ما یك صلح پایداری برقرار خواهد گردید راجع باستقرار یك صلحی که ناشی از حسن نیت توده ملل جهان بوده وتاچندین نسل خطر وبیم جنك را مرتفع دارد ما کاملا بمسئولیت قطعی خود وتمام ملتهای متفق معترف و واقف میباشیم. ما مسائل آینده رابا کمك رایزنان سیاسی خود تحت مطالعه در آوردیم مااز کلیه کشورهای بزرك و کوچك که اهالی آنها نیز مانند اهالی کشورهای ماقلباً وروحاً تصمیم گرفته‌اند اصول ظلم و ستمگری و بردگی و آزار و اذیت را از صفحه جهان برچینند متوقع همکاری و مشارکت عملی بوده و خواهیم بود و ابراز موافقت والحاق آن ها را بحلقه ملتهای دموکرات

کنفرانس تهران

جهان با کمال مسرت استقبال خواهیم کرد . در خصوص اضمحلال و نابودی ارتشهای زمینی آلمان و زیر دریائیها و صنایع جنگی هوائی آن هیچ دولتی در روی زمین قادر به جلوگیری از تصمیم مانخواهد بود . حملات ما بی رحمانه و روز افزون خواهد بود مابا کمال اعتماد منتظر روزی هستیم که در پرتو این انجمن های دوستانه کلیه ملتهای جهان بتوانند به آزادی زندگانی نموده و دستخوش ظلم و ستم واقع نگردیده و در آمال و آرزوهای خود کامیاب گردند . مابا تصمیم و امید بطهران وارد شده و اینك در حالی که حقیقتاً در روح و قصد رفیق یکدیگریم اینجا را ترك میگوئیم .

تاریخ اول دسامبر ۱۹٤۳ امضا : چرچیل — استالین — روزولت

نمونه ای ازنتایج کنفرانس تهران

همانطوریکه درابتدای این فصل شرح داده شد، انجمن تهران درحقیقت نخستین ومهمترین انجمنی بود که دردوزه جنك برای وحدت نظریات و توافق عملیات سه دولت معظم تشکیل گردید، برای آنکه خوانندگان ازاهمیت ثمرات بزرك کنفرانس تهران آگاه شوند، فقط قسمتی ازنطق «استالین» پیشوای کشور اتحاد جماهیر شوروی راکه درجشن بیست وهفتمین سال انقلاب اکتبر بمناسبت فتوحات سال ۱۹٤٤ ایراد نموده است عینا دراینجا نقل مینمائیم:

این قسمت از نطق استالین بوسیله آقای ماکسیموف سفیر کبیر شوروی درتهران پس ازیکسال درتاریخ ۷ آذر ۱۳۲۲ درسفارت شوروی بمناسبت جشن نصب «لوحه یادگار انجمن تهران» یادآوری وتکرار شده است.

دراین جشن آقای سفیر کبیر انگلیس ونخست وزیر ایران و سفیر کبیر آمریکا و آقای کانتارادزه معاون کمیسر امور خارجه شوروی و عده زیادی از رجال ایران نیز حضور داشتند :

قسمتی ازنطق استالین راجع باهمیت ونتایج انجمن تهران:

«کنفرانس تهران بی نتیجه نبود. تصمیم کنفرانس تهران درباره وارد آوردن ضربت مشترك بآلمان ازباختر وخاور وجنوب! بدقت حیرت آوری شروع بباجرا گردید»

مارشال استالین دربیانیه فوق الذکر تاریخی خود اظهار میدارد:

قسمت دهم

«سال گذشته (مقصود سالی که کنفرانس تهران منعقد گردید) سال مهم مبارزه همگانه برعلیه آلمان بود که برای خاطر آن ملل اتحاد جماهیر شوروی و بریتانیای کبیر و ممالك متحده آمریکای شمالی برای جنك دسته جمعی متفق گشتند.

«این سال سال همکاری و وحدت نظریات سه کشور مهم برعلیه آلمان هیتلری بود.

«تصمیم کنفرانس تهران درباره عملیات مشترك برعلیه آلمان واجرای درخشان آن یکی از روشن ترین دلایل تحکیم جبهه ائتلاف ضد هیتلری است. در تاریخ کم اتفاق افتاده است که نقشه های عملیات جنگی بزرگی برای اقدام مشترك بر علیه دشمن عمومی مانند نقشه ضربت مشترك بآلمان که در کنفرانس تهران تنظیم شده است باین درجه کامل ودرست بموقع اجرا گذارده شده باشد.

«جای تردید نیست که بدون وحدت نظریات و توافق عملیات سه دولت معظم ممکن نبود تصمیم تهران اینطور درست و کاملا مجری گردد.

«همچنین از طرف دیگر تردیدی نیست که ممکن نبود اجرای موفقیت آمیز تصمیم تهران برای تحکیم جبهه ملل متحد مفید واقع نگردد.

«آلمان از اثر ضربتهای نابود کننده ارتش سرخ و ارتش ملل متفق بهم ریخت آلمان که دربین ضربات دوجبهه واقع شده بود نتوانست پایداری کند. سربازان آن پس از مدت کمی از ایتالیای مرکزی وفرانسه، بلژیك؛ اتحاد جماهیر شوروی بسرحدات آلمان بعقب نشینی مجبور شدند.

«اکنون مدت کمی ازاجراشدن تصمیمات کنفرانس تهران میگذرد و آلمان شکستهائی در رومانی، بلغارستان؛ فلاند خورد.

«سربازان ارتش سرخ در لهستان. چکو سلواکی و یوگوسلاوی و نروژ و آلمان هستند و سربازان متفقین درآلمان. هلند. یونان. ایتالیای شمالی میباشند.

«عملیات متحد متفقین ویگانگی جنگی وسیاسی آنها ازعملیات پرموفقیت آنها برعلیه آلمان هیتلری هستند نابودی آن حتمی است این اتحاد سیاسی متفقین در مقابل پروپاگاندی که برای داخل کردن اختلاف دربین متفقین درست شده حال آن ازهرکجا میخواهد باشد مبارزه میکند.

مارشال استالین گفت: «اکنون ملت متفق درمقابل فتح حتمی برعلیه آلمان هیتلری هستنه ملل متفق جنك راخواهند برد .اکنون درآن هیچگونه تردیدی نمیباشد.»

بخش اول ــ قسمت یازدهم

مساعی ایران ازنظر بیگانگان

درجه و اهمیت نقش ایران در جنگ جهانگیر دوم بحدی بود که غالب رجال وزمامداران دول متفق در موارد عدیده چه شفاهاً و چه کتباً درباره آن اظهاراتی نموده‌اند، ممکن نبود سیاستمداری اسم ایران را بشنود ودر اطراف این نقطه حساس و این پل پیروزی تمجیدو تحسین ننماید، کلیه روسای کشور های متفق بخوبی میدانستندکه نجات دنیای دمکراسی و بلشویسم بستگی بایران و راه آهن ایران و راه های شوسه و حاضر و آماده آن و فعالیت وحسن نیت ایران متفق آنها دارد، آنها واقف بودند که اگر ایران در بین نبود واگر راه های اساسی وکامل و وسایل حمل ونقل کافی در ایران وجود نمیداشت ویا هرگاه ایرانی موافق نبود و مزاحم حال آمریکائی‌ها و انگلیسیها برای ارتباط با روسیه میگردید، آنوقت مسلما پیروزی هیتلر قطعی و اکنون سال های سال میگذشت که حکومت هیتلر و نظم نوین او دنیائی را اداره میکرد. درازی سخن در این قسمت زائد میباشد، چه هرخواننده‌که یك قسمت ازاین کتاب را مطالعه کرده باشد درك کرده‌است که نقش ایران در جنگ اخیر ازتمام ممالك روی زمین بیشتر ومهمتر میباشد.

خوشبختانه این حقیقت مورد تصدیق رجال بزرك و مردان نامور دول دوست و متفق ما نیز بوده است و بطوری که کرارازمامداران بزرك دول متفق باهمیت مساعی دولت و ملت ایران در راه پیروزی متفقین اشاره کرده اند که مهمترین آنها اعلامیه سه جانبی چرچیل ــ روزولت ــ استالین میباشد.

ما، برای تکمیل مطالب این کتاب وبرای روشن شدن ذهن خوانندگان ذیلا بدرج قسمتهائی از اظهارات و نوشتجات زمامداران متفق می پردازیم و امیدواریم که هم خوانندگان‌ایران مضامین آنرابرای تبلیغ زحمات‌ایران بکاربرند وهم زمامداران دول دوست و متفق با مطالعه آن سعی نمایند که تعهداتی که در باره ایران نموده‌اندهرچه زودتر بمورد اجرا گذاشته وجبران خسارات ولطمات وارده باینکشوررا بنمایند.

قسمت یازدهم

اعلامیه سه دولت راجع بایران

مورخ اول دسامبر ۱۹۴۳ - نهم آذرماه ۱۳۲۲

رئیس جمهوری کشور های متحده آمریکا ، نخست وزیر اتحاد جماهیر شوروی و نخست وزیر ممالك متحده انگلستان پس از مشورت بین خود و با نخست وزیر ایران مایلند موافقت سه دولت را راجع به مناسبات خود با ایران اعلام دارند.

دولتهای کشور های متحده امریکا و اتحاد جماهیر شوروی و ممالك متحده انگلستان کمك هائی را که ایران در تعقیب جنك برعلیه دشمن مشترك و مخصوصا در قسمت تسهیل وسایل حمل ونقل مهمات ازممالك ماوراء بحار باتحاد جماهیر شوروی بعمل آورده تصدیق دارند.

سه دولت نامبرده تصدیق دارند که این جنك مشکلات اقتصادی خاصی برای ایران فراهم آورده و موافقت دارند که با در نظر گرفتن احتیاجات سنگینی که عملیات جنگی جهانی برآنها تحمیل میکند و کمی وسائل حمل ونقل در دنیا و همچنین کمی مواد خام و سایر حوائج کشوری کمکهای اقتصادی خودرا تاحد امکان بدولت ایران ادامه بدهند.

راجع بدوره بعد از جنك دول کشور های متحده آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی و ممالك متحده انگلستان با دولت ایران موافقت دارند که هرنوع مسائل اقتصادی که در پایان مخاصمات ایران باآن مواجه باشد ازطرف کنفرانسها یا مجامع بین المللی که برای مطالعه مسائل اقتصادی بین المللی تشکیل یاایجادشود با مسائل اقتصادی سایر ملل متحده مورد توجه کامل قرارگیرد.

دولتهای کشور های متحده آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی و ممالك متحده انگلستان درحفظ استقلال وحاکمیت و تمامیت ارضی ایران با دولت ایران اتفاق نظر دارند و بمشارکت ایران باسایر ملل صلح دوست در برقراری صلح بین المللی و امنیت و سعادت بعد از جنك برطبق اصول منشور آتلانتیك] که مورد قبول هرچهار دولت است استظهار دارند.

امضاء

وینستون چرچیل
ژ.و. استالین
فرانکلین.د. روزولت

مساعی ایران از نظر بیگانگان

نظریه آقای «سیر ریدر بولارد» سفیر کبیر انگلیس در تهران راجع باعلامیه سه جانبی:

«... کاملا آشکار است که ایران نیز در این کنفرانس فراموش نشده
«بوده من‌خود راخوشوقت میدانم که در پیش آمدسه واقعه مهمیکه در دوسال اخیر
«نشانه پیشرفتهای ایران بوده است شخصا حاضر بوده ام این سه واقعه از این
«قرار است: اول پیمان سه گانه ژانویه ۱۹۴۲ دوم اعلان جنگ ایران بآلمان در
«ماه اوت ۱۹۴۳ که بموجب آن ایران درصف ملل متفق قرارگرفت. سوم این
«اعلامیه که بموجب آن ایران درهمکاری اقتصادی که امیدواریم بعد از جنگ
«برقرار شود شرکت خواهد کرد درنتیجه امضای اعلامیه مربوط بایران بوسیله
«دولت معظم جمهوری کشورهای متحد آمریکا امضا کنندگان سه گانه پیمان دوسال
«قبل پشتیبانی نیرومندی بدست آوردند سایر ملل متفق با این گروه همراه
«میباشند امیدواریم که همکاری که دراعلامیه پیش بینی شده است آنقدر بسط پیدا
«کند که نه تنها ملل متفق بلکه تمام کشورها وملل روی زمین را شامل گردد»
(۱) بتاریخ ۱۴ آذر ۱۳۲۲

عقیده آقای «دریفوس» سفیر کبیر دولت آمریکا در تهران راجع باعلامیه سه جانبی ومساعی ایران درجنگ:

«**مایه مسرت وخوشوقتی من** است که درموقع **امضاء چنین اعلامیه مهمی در ایران حضور داشتم** این دفعه اول است که کشور من **با دو متفق بزرگ خویش** درابراز دوستی **نسبت بملت ایران دریک اعلامیه برجسته شرکت داشته است** تقریبا دو هفته قبل بار دیگر ایران مرکز ثقل سیاست دنیا قرارگرفت ووقایع تاریخ باسرعت خیره کننده ای جریان یافت . در این چهار راه تاریخ خاور وباختر باهم تلاقی نمودند تااینکه اساس صلح و آزادی جهانرا طرح ریزی نمایند .

«**باید تصدیق کنیم که ایران جاویدان دراین جنگ مقدس که برعلیه جنگ وبرای تامین صلح است سهم بزرگی داشته است** کشور زیبای شما باگذشته پرافتخاری که داشته وخدماتی که بفرهنگ جهان و فضیلت بشر نموده مجدداً مقامی را که شایسته آنست بدست آورده است . در سرزمین

---

(۱) — ازنطق آقای سفیر کبیر انگلیس در مجلس مهمانی کاخ وزارت امورخارجه ایران

قسمت یازدهم

مهمان‌نوازودل ربای شمابود که پیشوایان بزرك ما خوشبختانه موفق شدند افکار و نیات خود را متحد ساخته ومقاصد عالی خودرا که افتخار حفظ ودفاع آنرادارند تاپیروزی نهائی پیش برند»

(۱)بتاریخ ۱۴آذر ۱۳۲۲

عقیده آقای «ماکسیموف» سفیر کبیر دولت اتحاد جماهیر شوروی درباره کنفرانس تهران وسهم ایران درجنك :

«...این واقعه تاریخی یك دفعه دیگر ثبات اتحاد ملل شیفته آزادی و
«سرشار از یك تصمیم جدی برای مبارزه بجهت شرافت وآزادی واستقلال وبرای
«سعادت تمام ملل جهان وبر علیه فاشیسم که وحشیگری ورقیت وویرانی‌رابرای
«عالم بشریت بارمغان میاورند بثبوت میرسانه. تشکیل **کنفرانس پیشوایان**
«**سه کشور معظم دمکرات در پایتخت ایران دوست ومتفق که مدت**
«**دوسال درمبارزه بر علیه بیدادگری هیتلری بامتفقین کمك نموده**
«**نشانه‌بارزدوستی وقدر دانی متفقین نسبت بملت ایران میباشد.**
«اجازه فرمائید که **موفقیت وسعادت وکامیابی ملت دوست ایران**
«**راکه درمبارزه برای آزادی ونیکبختی بشریت سهیم میباشد و**
«**همچنین توسعه بعدی روابط سیاسی واقتصادی کشور های خود**
«**را آرزو نمایم.**» ✡بتاریخ ۱۴ آذر ۱۳۲۲

عقیده آقای «بنش» رئیس جمهور چك اسلواکی راجع باعلامیه سه جانبی :

«... متفقین بزرك اززحمات ومساعی کشور شما درطی جنك کنونی در
«کنفرانس تهران که یکی از کنفرانسهای مهم این جنك بشمار میرود قدردانی‌نموده
«وآرزوهای شمارا برآورده وآن اطمینانهائی که مثلا شایسته شما بود بشماداده‌اند
«چك اسلواکی بسمت یك کشوردوست‌ازآن بی نهایت خرسند است»

«بنش» رئیس جمهورکشور چك اسلواکی
۷ دی ماه ۱۳۲۲

---

(۱) — ازنطق آقای سفیرکبیر آمریکان درمهمانی وزارت امور خارجه ایران

✡ از نطق آقای سفیر کبیر شوروی درکاخ وزارت امورخارجه ایران

مساعی ایران از نظر بیگانگان

ایضاً عقیده آقای روزولت:

«... ما از سهمی که ایران در این کارزار مشترک دارد مستحضر می
«باشیم و امید واریم که پس از بر قراری صلح نیز بین دو ملت ادامه داشته
باشد .»

از نامه «فرانکلین روزلت» باعلیحضرت محمد رضا پهلوی
۱۰ آذرماه ۱۳۲۲

نطق آقای «ایدن»
در تاریخ ۲۵ مهرماه ۱۳۲۲.
درکاخ وزارت خارجه درتهران راجع بمساعی گرانبهای ایران:

«... درانگلستان تمام مردم خودرا ممنون مساعدت گرانبهای ایران
درحصول بمقصود مشترك ومرهون خدمات آن درطول قرون متمادیه به پیشرفت
صنایع زیبا وقوه فکریه وادبیات میدانند. معلوم میشود هیتلر هیچ سعدی را
نخوانده است و الا بگرفتاری فعلی دچار نمیشد زیرا باید دانسته باشد که:

بنی آدم اعضای یکدیگرند
که در آفرینش زیك گوهرند

(آقای ایدن این شعر را که بمنظور توضیح مقصود خودشان بود بزبان
فارسی خواندند)

«بلکه بر عکس آلمانها تصمیم داشتند با مساعدت معدودی ایتالیائی
و سایر همدستانشان که آن طرف دریا ساکن هستند اصل (هرون تلك)را
بموقع اجرا بگذارند.

«مقصود انگلستان و روسیه وآمریکا و سایر ملل متحده آنست که جنك
کنونی بپیروزی خاتمه یافته و دنیائی موافق روح این شعر سعدی پدیدار
شود.»

درپایان گرمترین آرزوهای خود را برای حصول سعادت شادکامی اقتدار
ونیکبختی ایران که انگلستان حتی القوه درحدود استعداد خود بآن کمك خواهد کرد
اشعار داشته جام خودرا بسلامت وسعادت اعلیحضرت همایون شاهنشاه وملت ایران نوشیدند.

ایضاً عقیده آقای «ایدن»
وزیر خارجه سابق انگلستان راجع بایران
مورخ ۳۱ مرداد ۱۳۲۴

«... در ۱۹۴۱ در نتیجه حمله بزرك آلمانیها کشور ایران موقعیت

قسمت یازدهم

سوق‌الجیشی بسیار مهمی پیدا کرد. این کشور درسر راه خطوط ارتباطی ما بود و باستثنای راه اقیانوس منجمد شمالی که داستان کامل آن وشرح شجاعت ودلیری نیروی دریائی سلطنتی و کشتی رانی بازرگانی هنوز هم گفته نشده است راه ایران تنها راهی بود که بروی ما باز بود دولتین انگلیس وشوروی بادولت ایران پیمانی منعقد ساختند که بموجب آن بما اجازه داده شد که درطی دوره جنك سربازان خود را درکشور ایران نگاهداشته واز تسهیلات متعدد دیگری نیز برخوردارباشیم در مقابل این ما نیز متعهد شدیم که تمامیت ارضی ایرانرا محترم شمرده وبمحض خاتمه جنك لشگریان خودرا بیرون ببریم.

«کشور ایران تعهدات خودرا نسبت بما وحکومت شوروی باکمال وفاداری انجام داده است وبنابراین مدتی است که من دراین فکر بوده ام که ما نیز باید تعهدات مربوط بخود را انجام دهیم اگرچه درواقع ما تاهنگام پایان قطعی جنك اجباری در امر تخلیه ایران نداشتیم معهذا حتی درکنفرانس کریمه نیز دوست محترم من وخودم متوجه شدیم که این امر باید آغاز شود و موافقت حاصل شد که نخستین مرحله تخلیه ایران هم ازطرف ما وهم ازطرف دولت شوروی درتهران شروع گردد

«بعلاوه موافقت شده است که موضوع مراحل بعدی تخلیه در کنفرانس وزیران امور خارجه که ماه آینده تشکیل میشود مورد بحث قرارگیرد.

«من بطور قطع تصورمیکنم که بحث در اینموضوع بسیار بجا خواهد بود زیرا جنك با ژاپون پایان یافته و برای هیچ یك از ما علتی برای ماندن در ایران وجود ندارد و مسلماً درانگلستان همه مایلند که ما هرچه زودتر از آنجا بیرون بیائیم ».

«ما درایران فقط یك علاقه داریم وآن این است که کشور مزبور را سعادتمند ومتحد وقوی ببینیم وچیزی که اصلا ما در این کشور نمی خواهیم بازگشت اصل ایجاد مناطق نفوذ ومسائلی از آن قبیل است که تا مدت مدیدی پیش ازاین درایران وجود داشته وبرای یك نسل باعث عدم محبوبیت ما درمیان ایرانیان گردیده است.

«امید واریم که سیاست تخلیه از طرف متفقین اجرا و هرچه زود تر عملی گردد.»

مساعی ایران از نظر بیگانگان

عقیده آقای «بوین»
وزیر خارجه انگلستان
درباره ارزش مساعی ایران درجنگ
درمجلس شورای ملی انگلیس

«بطوری که نمایندگان مجلس بخوبی استحضار دارند موضوع ایران در انجمن پوتسدام مورد بحث واقع شد ومقرر گردید سربازان متفقین هرچه زودتر تهرانرا تخلیه نمایند.

«حکومت اعلیحضرت پادشاه انگلستان معتقد است که چون دولت ایران موافقت نمود که بدولتین انگلیس وشوروی اجازه بدهد ازخاك کشور مزبور بمنظور شکست دادن بدشمن استفاده کنند پس ازانجام منظور نامبرده دولتین مزبور باید سربازان خودرا ازاینکشور بیرون ببرند. **نه تنها دولتین شوروی وانگلستان بلکه دولت آمریکا نیز از تسهیلاتی که دولت ایران فراهم آورده بود استفاده کامل کرده اند واین تسهیلات ارزش فوق العاده‌ای ازلحاظ ایجاد ارتباط باروسیه بخصوص درروز های بحرانی جنك داشته است.**

بنا براین‌مقدمات چون امروزه منظورهائی که‌برای انجام آن دولت‌ایران تسهیلات‌مزبوررا فراهم کرده بود‌بپایان یافته است تاجائی که حکومت‌اعلیحضرت پادشاه انگلستان دخیل است بهیچوجه سیاست ما این نیست که از وسایل و تسهیلات نامبرده جز برای منظور اصلی که عبارت ازادامه جنك برضد دشمن بوده استفاده دیگری نمائیم . بعقیده من متفقین ما نیز غیر ازاین نظروسیاست دیگری ندارند. برای‌من اسباب تعجب زیاد خواهد شد که باوجودصمیمیتی که در فراهم ساختن این تسهیلات ذیقیمت برای ما از طرف یك کشور دیگر نشان داده شده است حالا که کار پایان یافته همین تسهیلات مانعی برای بیرون بردن سربازان ما ایجاد نماید.»

۳۱ مرداد ۱۳۲٤

یادآوری دولت آمریکا بدولت اتحاد جماهیر شوروی
درباره کمکهای ایران

... دولت آمریکا معتقد است که اقدامات فوری برای تخلیه ایران از این نیروها تاتاریخ اول ژانویه نه تنها سوء تفاهمات احتمالی را مرتفع ساخت

قسمت یازدهم

بلکه این حق شناسی بپاس خدمات و کمکهای قابل ملاحظه ای خواهد بود که ایران با حسن شهرت و مقامی که بسمت یکی از اعضای ملل متفق دارا میباشد درراه جنگ مشترك بعمل آورده است.

(ازمتن یادداشت دولت آمریکا بشوروی)

٦ آذر ماه ١٣٢٤

آقای «برنس» وزیر امور خارجه آمریکا در یك تلگراف رسمی ازمساعی ایران تقدیر میکند:

«با کمال مسرت وصول تلگراف جنابعالی مورخ اول دسامبر را که بمناسبت دومین سال کنفرانس تهران مخابره گردیده بود، اعلام میدارد . اینجانب خصوصاً منویات جنابعالی را مبنی براعتماد و اطمینان مردم ایران درباره ادامه انجام تعهدات دول امضاء کننده نسبت بمندرجات اعلامیه مربوطه بایران بادقت ملاحظه نمودم. بانهایت خوشوقتی فرصت را مغتنم شمرده مجدداً تصریح مینمایم که دولت کشور های متحد آمریکا مساعدتی که ازطرف دولت ایران در نیل بپیروزی برضد دشمن مشترك مبذول شده است، درمد نظر دارد وبجنابعالی اطمینان میدهم که علاقمندی دولت کشور های متحد آمریکا در باب حفظ استقلال و حاکمیت و تمامیت ارضی ایران بطوری که دراعلامیه مزبور تصریح شده است بهیچوجه تغییری نیافته است.»

«برنس»

(٢٨ آذر ١٣٢٤)

تقدیر آقای «ژورژ بیدو» وزیر امور خارجه فرانسه ازدولت وملت ایران

درضیافتی که آقای «ژورژ بیدو» وزیرامورخارجه فرانسه درسانفرانسیسکو برپا نمودند ووزیر امور خارجه کشور شوروی (آقای مولوتوف) و وزرای امور خارجه کشورهای بلژیك وچکوسلواکی وعده ای دیگر ازروسای هیئت های نمایندگیهای سایر کشورها در کنفرانس سانفرانسیسکودر آن حضورداشتند آقای وزیر امور خارجه فرانسه ضمن ایراد نطق وقدر دانی از فداکاری و

مساعی ایران از نظر بیگانگان

کوشش دولتها وملتهائی که در راه پیروزی رنج برده اند اظهار کردند: «که هرگز
نباید مساعدت های ذیقیمت دولت وملت ایرانرا در راه پیروزی
فراموش کرد زیرا کشور ایران تنها راه ارتباط کشور های متحده
آمریکا وشوروی بوده واز این کشور وراههای آن بود که دولت
آمریکا موفق گردید کمکهای بزرك وذیقیمتی ازلحاظ مهمات و
سایر وسائل وادوات ولوازم جنگی بکشور شوروی وارتش سرخ
بنماید وموجبات پیروزی متفقین رافراهم سازد.»
(۲۲ اردیبهشت ۱۳۲۴)

اهمیت سوق الجیشی ونفت ایران
ازنظر ستاد ارتش آمریکا

قبل ازاینکه آمریکائی ها برای اداره امور حمل و نقل مهمات بسوی
شوروی وارد ایران گردند یك نشریه ازطرف ستاد ارتش آمریکا راجع ایران
چاپ وبین ۲۸ هزار سربازان مامور باینکشور توزیع میگردد قسمتی ازمطالب
این نشریه بدینقرار است:
«ایران بملل بسیاری برای ملل متفق حائز اهمیت است، صرفنظر از
آنکه اینکشور راه زمینی برای عبور مهمات میباشد از لحاظ دارا بودن
بزرگترین مخازن نفت جهان اهمیت فوق العاده زیادی دارد، زمانی ناپلئون میگفت:
«ارتش روی شکمش راه میرود»، امروز باید گفت: «ارتش روی نفت راه میرود»
اگر بالفرض ناگهان منابع نفت جهان خشك شود دول صنعتی آنا سقوط میکنند
محصول سالیانه نفت ایران به هشتاد میلیون چلیك (۸۰،۰۰۰،۰۰۰) بالغ میگردد
واین نفت برای مصارف هواپیما وتانکهای ما درخاور میانه وکشتی
های بریتانیای کبیر دراقیانوس هند ومدیترانه بکار میرود.

**«هیچ صحنه دیگری درجهان برای متفقین اهمیت ایران را از
لحاظ سوق الجیشی وجنگی ندارد»**

عقیده آقای «ریام» رئیس کل
اطلاعات انگلیس درخاور میانه ومشاور وزیر دولت
انگلستان درخاور میانه راجع بنقش مهم ایران درجنك:

«دولت های متفق از تسهیلاتی که دولت ایران برای حمل مهمات و

اسلحه بکشور اتحاد جماهیر شوروی فراهم آورده ، کمال سپاسگزاری را دارند ..»

«اعلامیه ای که بعد از مذاکرات سه قائد ملل بزرك متفق درتهران،در خصوص ایران انتشار یافت بهترین نماینده عقیده ونظر متفقین راجع بکشور شماست ..»

«مشکلات حمل ونقل موجب کمیابی اجناس شده و متاسفانه مانند سایر کشور های خاور میانه بآن گرفتاراست».

«... بنظر من درایران قیمت اجناس از همه کشور های خاور میانه ونزدیك بالاتر است وخیلی ازمردم درنتیجه همین گرانی، در سختی بسر میبرند ولی دیگران بنظر میرسد درآسایش وراحتی زیست می کنند...»(۱)

اردیبهشت ۱۳۲۳

آقای ریام یکی ازاعضای برجسته دولت انگلیس است . وی دردو سال اول جنك درورارت خواربار انگلیس خدمت می کرد وسپس بوزارت اطلاعات منتقل گردید وبعدا بسمت ریاست اداره اطلاعات انگلیس درخاور میانه ونزدیك برگزیده شد.

اعلامیه

مرکز فرماندهی نیروهای متفقین درایران وعراق وتقدیر مساعی ایران درجنك

مورخ ۱۲ آبان ۱۳۲۳

مفاد اعلامیه فوق بقرار زیر است ؛

(۲)ازآغاز جنك تا تاریخ ۱۲ آبان ۱۳۲۳ - ٤/۰۰۰/۰۰۰ تن مهمات جنگی ازآمریکا وانگلستان برای اتحاد جماهیر شوروی ازراه خلیج فارس وایران فرستاده شده است.

کوششها و کمکهائی که ازطرف ملت ایران درایجاد تسهیلات برای رسانیدن مهمات بعمل آمده شایان بسی تقدیر وتحسین میباشد.

---

(۱) ازگفتار آقای ریام هنگام مصاحبه بامخبر روز نامه اطلاعات در اردیبهشت ۱۳۲٤ درتهران

(۲)ازگفتار رادیو لندن درتاریخ ۱۳ آبان ۱۳۲۳

مساعی ایران از نظر بیگانگان

عقیده آقای «هارولد لمب»
دانشمند و نویسنده معروف امریکائی
راجع بموقعیت و کمکهای ایران درجنك:

«ایران از نظر سوق الجیشی و مخصوصا از نظر خطوط ارتباطی برای رسانیدن کمکهای متفقین بجبهه خاور فوق‌العاده اهمیت دارد

«ایران درادوار تاریخی مواجه با بحران و هجومهای شدیدی برای همیشه ازطرف قبایل دیگر تهدید شده است ولی پس ازخاتمه این‌زدو خوردها وجنگها ایران همیشه مستقل مانده است این‌بارهم امیدوارم که ایران مانندسابق موفق گردد.

«... ملل‌عرب اتحادیه‌ای‌از عراق- ماوراء اردن وحجاز ویمن‌تشکیل داده و میل دارند که در کنفرانس صلح شرکت نمایند و اینك‌در صددهستند که مصر را نیز داخل در اتحادیه عرب کرده و با یکدیگر ائتلاف کنندولی **آنچه مسلم میباشد اینست که ایران بیش از عراق وحتی بیش از مصر برای این جنك کارکرده است**در کنفرانس‌صلح نیز ایران مانند عراق و مصر باید شرکت نمایدو **بطور قطع زحماتی که ایران در راه پیروزی متفقین کشیده منظور خواهد شد ولی باید دانست که ایران باید این تقاضا را گوشزدکرده و راجع باین‌موضوع بیشتر بحث وصحبت نمایند نه تنها** ایران باید برای آتیه خود در کنفرانس صلح شرکت کند بلکه لازم است در کنفرانسهای اقتصادی نیز شرکت نماید.

«... امریکا مطلقا منافع ارضی در ایران نداشته و ممکن‌است کلیه ایرانی ها نیز این موضوع را حس کرده باشند ولی با مسافت زیادی که بین ایران و آمریکا هست بسیاری از آثار ایران درآمریکانفوذ کرده‌است.»

هارولد لمب از نویسندگان معروف امریکائی در مجله « ستردی ایوینینك پست » میباشد که سلسله مقالات او در این مجله مورد توجه همه خوانندگان میباشد.

هارولدلمب در سال۱۹۳۲ نیز در ایران بوده و پس از مطالعه زیاد در امور اجتماعی و فرهنگی ایران بامریکابازگشته ومقالاتی راجع بایران‌نوشته

قسمت یازدهم

اسمع و مخصوصاً از نظر اینکه خود او کارمند انجمن جغرافیائی امریکا در خاور میباشد و نتیجه مطالعات خودرا نیز درباره ایران باین انجمن گزارش داده خدمات هایانی بکشور ما نموده است.

هارولد لمب صاحب تالیفات زیادی میباشد که از آنجمله کتاب «چنگیز خان» «تیمور لنك» «عمر خیام» و آخرین کتاب او که درسال ۱۹۴۱ بچاپ رسیده بنام «هجوم وحشیها» مخصوصاً فوق العاده جالب توجه و دارای مطالب مفیدی است.

۳۰ مرداد ۱۳۲۲

(نقل از گفتار «هارولدلمب» با مخبر روزنامه اطلاعات)

نظریه آقای «هودسن»
رئیس تبلیغات و اطلاعات
و تدارکات امریکا در خاور میانه

آقای هودسن که از اشخاص برجسته دولت آمریکا است هنگام مسافرت خود بایران درضمن مصاحبه با خبرنگاران ومدیران جرايد بياناتی راجع بمساعی ایران ایراد مینماید ازجمله باحرارت واعتماد مخصوصی میگوید:

«من مخصوصاً میگویم که سهم ایران ازتمام ملل جهان در این جنك برای آزادی بیشتر خواهد بود.»

در این مصاحبه که از طرف سفارت امریکا در باشگاه ایران دعوت آن بعمل آمده بود آقای سرگرد «وایش» وابسته نظامی مطبوعات آمریکا نیز حضور داشت.

عقیده آقای «سیر - موریس پترسن»
معاون وزارت امورخارجه انگلستان
در باره ایران

در تاریخ ۲۱ خرداد ۱۳۲۱ ضیافتی در (اتحادیه ماورای دریا) در لندن داده شد که آقای تقی زاده سفیر کبیر ایران در لندن وعده دیگری از رجال انگلستان حضور داشتند.

• آقای «موریس - پترس» معاون وزارت امور خارجه انگلستان در دنباله بیانات آقای تقی زاده اظهار داشت که: «ایران با دادن نفت وتامین راه حمل و نقل مهمات به مقصد روسیه به پیشرفت کار متفقین کمك حیاتی نموده است ومینماید»

مساعی ایران از نظر بیگانگان

پس از ایشان نایب سرهنگ (سرجن سهرودی) نیز شرحی راجع به روابط‌حسنه ایران ومتفقین ایراد وضمناً میگوید: «ایران‌پس از خاتمه‌جنگ‌در نتیجه کمک های متفقین‌به آزادی های بیشتری نایل خواهد گردیدواحتیاجات‌وی مرتفع‌خواهدشد.»

«پیشرفت‌کار متفقین مرهون همکاری‌دائمی دولت‌ایران است»

(عقیده خبرگزاری‌فرانسه آزاد
مورخ‌چهارم فروردین۱۳۲۳)

خبرگزاری فرانسه‌آزاد درتاریخ چهارم فروردین۱۳۲۳ با کمال‌صراحت بدنیا اعلام میدارد که بیشرفت کار متفقین مرهون همکاری‌دائمی دولت ایران است،آن اظهارات مستند بر دلائل و مدارک کافی بودو ما یک‌قسمت آنرا که ازروی‌گزارش‌اتحادیه بازرگانی «کینگهام» (مامور تشکیلات بازرگانی‌خاور) تهیه شده است‌ذیلا‌نقل‌مینمائیم:

« نتایج مطلوبی که از همکاری دولت ایران درمسئله راهها وحمل و نقل
« برای متفقین حاصل گردیده اکنون بخوبی مشاهده میگرددو گزارشی که اخیراً
« از طرف اتحادیه‌بازرگانی« کینگهام» که‌مامور تشکیلات‌بازرگانی خاورمیباشد
« انتشار یافته بخوبی این نتایج مشهود میگردد.این بنگاه که متصدی حمل‌ونقل
« مهمات جنگی از راه خلیج فارس بسوی روسیه میشد از تابستان‌سال ۱۹۴۱
« برای تسریع حمل‌ونقل‌کالا از این راه بمقصد روسیه اقدامات بدیعی‌بعمل‌آورده
« است جاده‌ئی که از بندر بوشهر از خلیج فارس از میان کوههای شیراز باصفهان
« و تهران وسواحل دریای خزر ممتدمیشد باندازه‌ای‌ناهموار بود که حتی‌درفصلی
« که‌قابل عبور است ونقط وسائط نقلیه سنگین بزحمت ازآنجا میگذشت ولی‌در
« ظرف یکماه حمل‌ونقل مرتب تشکیل گردید و درآن‌زمان همواره وضعیت آنجا
« بهتر شده وبر میزان حمل و نقل فوق‌العاده افزوده شده است.

« در تابستان ۱۹۴۱ کشتیها میبایست با طرز فوق العاده کندومشکلی
« بار خودرا خالی نمایندو در این خصوص‌هم اصلاحات سریعی انجام یافته و برای
« توسعه بندر بوشهر با موانع محلی اقدامات فوق العاده مهمی بعمل آمده است
« حمل‌و نقل از جاده‌ها محتاج بعده بسیاری راننده بود بنا براین با کمال سرعت
« آموزشگاههائی‌تشکیل گردید وایرانیها بزودی‌درآنجا فن رانندگی‌رافرا گرفتند
« امروز که‌تمام اصلاحات صورت‌گرفته تمام آن مشکلات روزهای سابق‌فراموش
« شده است زیرا در نتیجه پشت‌کار وجدیت متصدیان تشکیلات کلیه اشکالات
« مرتفع گردیده است.

«اگر این اشکالات بااین سرعت مرتفع گردیده‌در پرتو مساعدت

قسمت یازدهم

«و همکاری دائمی دولت ایران بود که آنی از تهیه وسایل تسهیل کار کوتاهی ننموده و باتمام وسایلی که در اختیار خود داشت پیشرفت کار متفقین در خصوص پیروزی کمک فوق العاده نموده است.

«این همکاری کشورهای متمدن در تعقیب جنگ و این وحدت **عمل ملتهائیکه دارای فرهنگ و گذشته تاریخی میباشند** و برای مغلوب کردن آلمان منتهی فداکاری را مبذول میدارند نتیجه وضعیت مخصوص جنگ کنونی میباشد زیرا این یک جنگی است که بمنظور بقای مدنیتهای قدیمی جریان دارد.»

برانندگان ایرانی نشان و مدال داده میشود

نطق سفیر کبیر شوروی راجع بمساعی ایران

در تاریخ ۵ شنبه ۲۸ اردیبهشت ۱۳۲۳ از طرف اداره حمل و نقل «ایران سوترانس» از عده رجال و وزراء و مدیران جراید دعوتی بعمل میآید تا در آئین اعطای نشان و مدالهای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی برانندگان ایرانی که فعالیت شایانی برای حمل اسلحه و مهمات و خواربار ابراز داشته اند شرکت بنمایند.

در این جشن که در سفارت کبرای شوروی برپا شده بود به ۵۰ تن از رانندگان ایرانی مدال و نشان اعطا گردید بدین ترتیب که پس از نطق آقای «ماکریموف» اسامی رانندگان بوسیله کلنل «زوربن» رئیس اداره باربری «ایران سوترانس» قرائت و سپس آقای ماکزیموف بهریک قطعه مدالی اعطا مینمود، ضمنا دو نفراز رانندگان ایرانی خطابه‌ای ایراد کردند که با احساسات و کفزدنهای ممتد حضار استقبال گردید.

اینست خلاصه ای از نطق آقای سفیر کبیر شوروی:

«مارشال استالین فرمانده کل ضمن فرمان صادره بمناسبت جشن اول مه چنین بیان نمودند:

«متفقین بزرگ ما ـ کشور های متحده امریکا و بریتانیای کبیر که در ایتالیا بر علیه آلمانها بعملیات جنگی پرداخته و قسمت عمده قوای دشمن را از جبهه باختر منحرف و در جبهه ایتالیا مشغول ساخته اند و برای ما مواد خام جنگی و مهمات خیلی گرانبهائی تهیه و تحویل میدهند و نیز مرتبا و پی در پی هدفهای جنگی آلمان را مورد بمباران قرار داده و بدان وسیله قدرت و توانائی جنگی آلمان را فلج مینمایند در موفقیتهای ارتش سرخ تشریک مساعی قابل توجهی نموده اند.

«خدماتیکه ایران در مبارزه بر علیه آلمان هیتلری نموده و مینماید نیز ضمن اعلامیه کنفرانسی که بشرکت پیشوایان سه کشور در تهران تشکیل گردید خاطر نشان شده است.

مساعی ایران از نظر بیگانگان

«پیمان سه گانه در ژانویه ۱۹۴۲ بین اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و انگلستان و ایران منعقد شد شامل ماده ای راجع باستفاده از خطوط ارتباطی ایران دوست و همجوار برای رسانیدن اسلحه و مهمات باتحادجماهیر شوروی سوسیالیستی میباشد.

«اکنون متجاوز از دوسال از آن تاریخ میگذرد و در ظرف این مدت هزارها واگن حامل مهمات از خطوط راه آهن و دهها هزار کامیون از راههای شوسه ایران برای جبهه شوروی حمل شده است.

«کشور ایران که نیز بآلمان اعلام جنگ داده وجزو ملل متفق میباشد نظر بتعهدات خود نسبت بعملیات متفقین در ایران کمك و تسهیلات لازمه را مبذول می دارد.

«ده‌ها وصدها رانندگان ایرانی حاضر شده اند در رسانیدن مهمات جنگی و کامیون به اتحاد جماهیر شوروی قبول زحمت نموده اشریك مساعی نمایند و باید گفت که اکثر شوفرهای ایرانی در عمل رعایت اعتماد نموده کاملا ازعهده وظایف خود بر آمدند.

«آنها در سرما و گرما در میان کوه و بیابان شب و روز بدون ملاحظه وقت مشغول بردن لوازم و مهمات گرانبها برای اتحادجماهیرشوروی ورسانیدن کامیونهای وارده برای احتیاجات ارتش سرخ بوده اند. اکثر آنها هنرمندی و جدیت حقیقی در کار خود بخرج داده ونمونه هائی از حسن انجام وظیفه وشایستگی بخیر و صلاح پیروزی متفقین از خود ابراز داشته اند.

«دولت شوروی نظر بپیشرفتی که در امر تامین جبهه از حیث کامیون و اسلحه و مهمات جنگی که از طریق ایران حمل میگردد حاصل شده است به ۵۰ نفر از بهترین رانندگان ایرانی نشان و مدال اتحاد جماهیر شوروی اعطاء نموده است.

«بدیهی است که این عده از افراد ایرانی که در نبرد عمومی ما برعلیه عناصر فاشیستی ابراز شایستگی نموده و نائل باخذ نشان عالی از دولت شوروی گشته اند مایه افتخار و سربلندی ملت دوست و متفق ایران خواهند بود.

«اینك ازصمیم قلب بصاحبان نشان تهنیت گفته کامیابی و شاهکارهای جدیدی درکار آنها خواستارم.

«بگذار مهمات جنگی وکامیونهاازاین پس با سرعت بیشتری از راههای ایران بسوی جبهه شوروی که در آنجا ملت بزرك شوروی و ارتش سرخ دلاور و نیروی دریائی شجاع آن آدمخواران فاشیستی را بطور موفقیت آمیزازحدود

قسمت یازدهم

اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی بیرون میرانند، عبور داده شود»
«پاینده باد پیروزی اتحاد جنگی انگلیس و شوروی و امریکا برعلیه خونخوارترین دشمن بشریت یعنی غاصب آلمان فاشیستی»
«پاینده باد اتحاد دوستی ملل اتحاد جماهیر شوروی و ایران-زنده باد شاهنشاه ایران محمد رضا شاه پهلوی»
«زنده باد پیشوا و رهبر عظیم الشأن ملت شوروی مارشال استالین».
خبرگزاری شوروی میگوید:

«ایران همدردی و مودت خود را نشان داد و طبقات جامعه ایرانی علاقه خود را بارتش سرخ ابراز داشتند»

در تاریخ ۳ دیماه ۱۳۲۲ (۲٤ دسامبر ۱۹٤۳) خبر گزاری شوروی شرح مبسوطی راجع بمساعی و کمکهای ایران انتشار میدهد که قسمتی از آن به بنقرار است:

«طبقات مختلف جامعه ایرانی علاقه و همدردی خود را نسبت بارتش سرخ در موارد بیشماری بثبوت رسانیده است قدرت شگرف و نیروی بیمانند ارتش سرخ موجب آن گردیده است که ملت ایران بیش از پیش نسبت بقوای شوروی ابراز احترام و ستایش نماید و هر قدر ملت ایران ارتش سرخ را بهتر میشناسد محبت و مهر آن نسبت به نیروی شوروی افزونتر میگردد. اهالی و سربازان و افسران ایران بارتش سرخ ابراز علاقه مینمایند»

سال گذشته افسران لشگر اول تهران میگفتند که عملیات نظامی ارتش سرخ بر علیه ارتش آلمان بآنها درس گرانبهائی آموخته بود و این درس مهم آن بود که وظیفه شناسی و میهن پرستی کار سازمان هر ارتشی است. افسران ستاد ارتش ایران ضمنا از آموزش و پرورش و خصائل معنوی و سیاسی بزرگ جنگجویان شوروی ستایش میکردند و نسبت به پیروزی ارتش سرخ و قوای متفقین اظهار مودت میکردند.

«این اظهارات مودت آمیز را نباید بمنزله تعارفات معمولی دانست بلکه این گفتار ها اعتماد مردانی است که میدانند و یقین دارند که کشور ایران با قرار گرفتن در صف متفقین در میان جامعه ملتهای دموکرات جهان مقام شامخی را برای خود بدست آورد و هر چه روح دموکراسی بیشتر در این کشور پرورش مییابد، این ایمان راسختر میگردد.

«در پائیز ۱۹٤۱ اخراج عمال آلمانی از ایران آغاز گردید و هنگامیکه آشیانه این مفسدین یعنی خانه خاکستری در تهران که در یکی از مهمترین خیابان‌های پایتخت ایران واقع است ضبط گردید ایرانیان بچشم خود دیدند که

مساعی ایران از نظر بیگانگان

آلمانیها برای تامین تسلط خود در ایران چه دامهائی گسترده بودند وملت ایران دریافت که هرزه گران آلمانی کشورایران را آلوده نموده‌اند.

«و هنگامیکه دولت ایران با پشتیبانی پارلمان تصمیم گرفت مناسبات خود را باکشور های محور گسسته و سپس عهدنامه اتحاد جماهیر شوروی و انگلیس راامضاء کند ملت ایران غرق در سرور وخوشحالی گردید و بدینطریق ایران نسبت بمتفیقن که بر علیه دشمن مشترك میجنگند مودت و همراهی خود را نشان داده»

کمك رانندگان ایرانی

از نظر يك سرهنك ارتش سرخ

يك نفر سرهنك شوروی موسوم به«ژاگریانسکی»در شماره ۱۲۵۰ روزنامه «دوست ایران» ارگان رسمی مطبوعات شورویهای درزمان جنك در ایران مقاله مفصلی راجع به کمك رانندگان نوشته است که از هر حیث شایان توجه است، این سرهنك در قسمت مهندسی متخصص بوده ازقرار معلوم شخصاً مأمورحمل و نقل و ناظر فداکاری‌های ایرانیان درراه ارسال مهمات بوده‌است.

ما این مقاله راکه در حقیقت نمونه‌ای از دلسوزی و زحمات ایران نسبت به پیشرفت امور جبهه جنك میباشد ذیلا بتفصیل نقل میذمائیم:

«کاروان‌های کامیون‌ها ومحمولات این کامیونها که مهمات جنگی میباشد لاینقطع در طول ۲۰۰۰ کیلومترراه خرمشهر ـ جلفا بمقصداتحاد جماهیر شوروی در حرکت است.

«این کامیون هاو مهمات برای ارتش سرخ که در میادین کارزار جنك میهنی در راه آزادی و استقلال ملل دنیا با شهامت و شجاعت میجنگد فرستاده میشود.

«رانندگان کامیونهای مذکور فرزندان صالح ملت ایران هستند که فداکاری و زحمات خستگی ناپذیر آنها در اینکار نمونهٔ خوبی از دوستی دیرین بین افراد ملل اتحادجماهیر شوروی و ایران میباشد،ده‌ها هزار رنجبر ایرانی ازموقع عقد قرارداد اتحادبین ایران‌واتحاد شوروی مشغول حمل کامیونها ومهمات باتحاد جماهیر شوروی گردیده اند.

«با این ترتیب رنجبران ایرانی تاکنون مهمات وکامیونهای زیادی‌را از سواحل خلیج فارس باتحاد شوروی حمل کرده‌اند.

« رانندگان ایرانی در کاروان های منظم کامیونها بدون اعتنا بگرمای شدید مناطق جنوبی ایران که حرارت آن نقاط به ۷۰ درجه میرسد و بدون توجه

قسمت یازدهم

بسرمای فوق العاده‌ای که همواره در زمستان و پائیز در گردنه های کوههای بلند کشور حکمفرمائی میکنند با از خود گذشتگی عجیبی از روی گرانیک مثل ساعت دقیقانه کار کرده و در پشت رل قرار گرفته و مشغول ایفای وظیفه میباشند.

«اغلب رانندگان از دهکده ها آمده و گاوآهن خودرا ترک کرده و در آموزشگاه ویژه تعلیم رانندگی این فن را یاد گرفته برهنمائی افسران و گروهبانان شوروی در این رشته کاملا مجرب و آزموده و اکنون رانندگان ماهری شده اند.

«مهارت این رانندگان روز بروز در ترقی است و آنان درظرف ده ماه اخیر صدها کاروان متشکل از ده‌ها هزار کامیون را از سواحل خلیج فارس سالماً بمرزهای اتحاد شوروی رسانیده اند.

«دقت در کار و درستکاری و فداکاری رانندگانی مانند: منصور جوادف و حسن راوان و کریم میزون وگارنیك یاز کولف و زورمند تبریزی و حبیب الله حمید و محمد ابراهیم بهمن نیا و محمد عباس و امثال آنان برای ده ها هزار نفر راننده سر مشق کاملی است.

«رسیدن زمستان که با کولاکهای شدید و یخبندان توام است حرکت کامیونهارا مشکل مینماید ولی علاقه رانندگان ایرانی بوظیفه خود، رانندگانی که روز وشب کامیونهای خود رابا کمال دقت و مواظبت از گردنه‌های مستور از برف بسوی مرزهای اتحاد جماهیر شوروی میبرند چندین برابر سابق شده موجب مساعدت بزرگی برای در هم شکستن آلمان فاشیست واقع گردیده است.

«باوجود اوضاع نا مساعدی که زمستان ایجاد کرده کامیونها کمتر آسیب دیده ودر مصرف بنزین بیشتر صرفه جوئی میشود و مهمات بدون کمبود بمقصد میرسد.

«دولت شوروی مساعدتها و کمکهائی را که رانندگان ایرانی بجبهه کرده اند بسیار تقدیر و به ۵۰ نفر از آنان نشان و مدال شوروی و به ۱۵۰ نفر از آن‌ها علامت «راننده ماهر» که از علامتهای جنگی ارتش سرخ میباشد عطا نموده است.

رانندگان ایرانی با فداکاری بی‌نظیر و بوسیله دقت در کار از ورود صدمات و خسارات بکامیون‌ها و بمحمولات جلوگیری نموده واز راه صرفه جوئی و حفاظت مهمات و لوازمات بارتش سرخ در مغلوب نمودن آلمان فاشیست دشمن بشریت کمك میکنند.»

بخش دوم

کمکهای ایران

در

جنگ

بخش دوم ـ کمک های ایران درجنگ

عمده‌ترین کمکهای ایران درراه تامین آزادی جهان که از این پس در فصول مختلف شرح داده میشود بدینقرار است :

۱ـ کمک ایران ازلحاظ خطوط ارتباطی:

الف ـ راه آهن.

ب ـ جاده شوسه.

۲ـ کمک ایران ازلحاظ وسایل حمل و نقل.

۳ـ « « « « نفت.

۴ـ « « « « اسلحه و مهمات

۵ـ « « « « واگذاری کارخانجات و مؤسسات نظامی

۶ـ « « « « مواد صنعتی و محصول کارخانجات غیر نظامی

۷ـ « « « « امور مالی

۸ـ « « « « خوارو بار

۹ـ « « « « واگذاری مؤسسات بندری وهوائی و انبارها

۱۰ـ « « « « واگذاری اماکن دولتی وملی

۱۱ـ « « « « واگذاری خطوط تلفون وتلگراف ودستگاههای بی سیم و رادیو

۱۲ـ « « « « واگذاری اشجارجنگلی.

۱۳ـ « « « « حفظ امنیت خطوط مهم ارتباطی بضمیمه مساعی شهربانی

۱۴ـ « « « « تامین متخصص ،مهندس،کارمند ،راننده،کارگر

بخش دوم ـ قسمت اول

راه آهن ایران

یا

شاهراه نجات

یا

راه آهن ایران یا پل پیروزی درجنك جهانگیر دوم بوسیله

(۱) ۳۵۰۰۰

کارمند و کارگر ایرانی و بکمك عده‌ای آمریکائی وروسی و انگلیسی

(۲) ۳٬۶۱۹٬۷۲۸ تن

مهمات بسوی کشور اتحاد جماهیر شوروی حمل‌شده است ، درمقابل پس از وضع مطالبات متفقین (ازقبیل قیمت فروش‌ساختمانهای اضافی که‌درزمان جنك و برای تأمین پیروزی برپا کرده‌اند)

(۳) ۱٬۰۷۸٬۹۴۸٬۰۰۰ ریال

باین راه آهن خسارت وارد آمده است

(۱و۲و۳)رجوع‌شود بهمین فصل

راه آهن ایران یا شاهکار صنعت

بطور کلی راه آهنهای ایران تشکیل میشود از:

۱ — راه آهن سراسری ممتد از بندر شاهپور تا بندر شاه در جنوب و شمال ایران

۲ — راه آهن تهران تازنجان

۳ — راه آهن تهران تاشاهرود

٤ — راه آهن تبریز تاجلفا

۵ — راه آهن زاهدان تا میر جاوه

٦ — راه آهن تهران تاشهر ری

۷ — راه آهن اهواز : خرمشهر

کلیه خطوط فوق مورد استفاده متفقین قرار گرفته لیکن خط سراسری بیش ازخطوط دیگر حائز اهمیت نسبت بحمل و نقل مهمات و خواربار بروسیه بوده است ازاینرو برای اینکه مطالب این کتاب تاحدودگنجایش آن تکمیل شده باشد شرح مختصری ازمختصات ومشخصات راه اخیر ازبدو شروع بساختمان تاخاتمه آن ذیلا درج میگردد :

این خط بزرك که بطول ۱۳۹٤ کیلو متر و ۵۰ متر میباشد ودو دریای جنوب وشمال کشور شاهنشاهی را بهم پیوسته است درتاریخ سوم مهر ۱۳۰٦ شروع شده و بیست و هشتم مرداد ماه ۱۳۱۷ عملا خاتمه یافته است . یعنی رویهمرفته دهسال و یازده ماه ساختمان آن طول کشیده است و هرچند از ابتدای امر ساختمان آن ازدو نقطه منتهای خط یعنی بندر شاهپور وبندر شاه بکار پرداخته شد ولی درحقیقت اساس بیشرفت ساختمان آن درشش سال آخر انجام گرفت ودراین مدت قریب هزار کیلومتر راه بوسیله « کنسرسیوم کامپساکس » وبا رنج وخرج ملت ایران کار آن بپایان رسید .

اینك شرح مختصری ازچگونگی ساختمان این راه :

خط شمال : درقسمت شمال که راه آهن تهران را بندر شاه در ساحل جنوب شرقی بحر خزر متصل مینماید عبور از کوه البرز که درطول سواحل جنوبی بحر خزر امتداد یافته و حد فاصل بین

بخش دوم ـ قسمت اول

استان مازندران وفلات مرتفع کشور است بزرگترین اشکال ساختمانی وجود داشت وبرای پیدا کردن بهترین ومناسب ترین راه‌عبور ؛ بندر شاه ـ شاهی ـ گدوك ـ فیروز کوه ـ گرمسار وتهران تشخیص شد ، مرتفعترین نقطه این خط گردنه گدوك است که در ارتفاع ۲۲۱۵ متر ازسطح دریا واقع‌شده وبرای عبور ازقله‌گدوك بساختمان یك تونل‌عظیم درقله اقدام شد که خود موجب‌تقلیل ارتفاع گردید زیرا بلندترین نقطه داخل تونل مزبور درارتفاع ۲۱۱۲ متر از سطح دریا واقع شده است.

طول خط شمال که بدین ترتیب انتخاب شده ازبندر شاه تا تهران ٤٦١ کیلومتراست وازبندر شاه درمسافت‌قریب ۱۵۰ کیلومتریعنی تاایستگاه شیرگاه درجلگه حاصلخیز مازندران ازشهر های بندرگز وبهشهر وساری وشاهی‌عبور میکند ازشیرگاه باینطرف مسیر خط بمنطقه جنگلی که تا سرخ آباد امتداد دارد داخل شده ازبالا دست تالاردرآبادیهای زیرآب وپل سفید و سرخ آباد وورسك طی مسافت کرده وارد گردنه گدوك میشود وپس از عبور از آن با شیب ملایمی درامتداد دره حبله رود در مسافت قریب ۸۰ کیلو متر بطرف جنوب سرازیر شده‌درحال نزول‌وارد گرمسار یعنی‌مرکز خوارکه درجلگه جنوبی‌فیروز کوه واقع شده است میگردد ازگرمسار ببعد خط متوجه مغرب شده درامتداد دامنه کوه بجانب تهران سیر میکند ازگرمسار تامسافت ۵۰ کیلو متر خط آهن ازاراضی مسطح لم یزرع انتهای شمالی کویر بزرك نمك عبور میکندو در ایستگاه ابردژ متوجه شمال غربی شده‌ازجلگه حاصلخیز ورامین وری‌عبور کرده تاتهران بطورملایم بطرف بالا صعود میکند.

خط جنوب : خط جنوب شامل قسمت بین تهران وبندر شاهپورواقع در ساحل خلیج فارس است ، بندر مزبور که انتهای جنوبی راه‌آهن سراسری است در یك خلیج کوچك طبیعی قریب ۸۰ کیلومتردر مشرق مصب شط‌العرب واقع شده که عرض آن نسبتا کم است ولی برای ورود بزرگترین کشتیها عمق کافی دارد ، اراضی اطراف‌بندر مزبورمسطح وباطلاقی است که‌یك قسمت آن پوشیده از گوشماهی و در معرض‌جزرومدهائی بارتفاع ٦متر واقع است.

از بندر شاهپور تا اندیمشك خط آهن درمسافت ۲۵۰ کیلومتر ازدشت خوزستان عبور میکند در حالیکه در ۱۱۰ کیلومتری‌بندر شاهپور وارداهواز

کمکهای ایران درجنگ

شده و بوسیله یك پل فلزی بزرك ازرود کارون میگذرد پس از خروج ازایستگاه اندیمشك واقع در ۱۰ کیلومتری مغرب شهر دزفول خط آهن تا تعقیب مسیر رود. خانه بلارود بطرف بالا صعود کرده وارد اراضی ناهموار میشود، در کیلو متر ۲۹۰ خط از بلا رود جدا شده وارد اراضی کوهستانی با مسیلهای عمیق میشود که بزرگترین آنها دم دم و شبهازان است ، پس از خروج از ایستگاه شبهازان در کیلومتر ۳۲۳ تادورود واقع در کیلو متر ٤٦٢ رودخانهای آب دیز و آب سزار را تعقیب میکند این قسمت از راه آهن ایران فوق العاده دشوار بوده وخط از ۱۲ دره تنك عبور میکند که بعضی از دره های مذکور دارای دیواره های عمودی است و عبور از آنها ساختمانهای فنی عدیده ازقبیل ۱۲۰ تونل و قریب بیست پل بزرك را ایجاب کرده است ، در ایستگاه دورود واقع در بیست کیلو متری جنوب بروجرد خط متوجه مشرق شده و پس از عبور از ازنادر حال صعود متوجه شمال میشود و در ۵۵۵ کیلومتری بندرشاهپوردر نزدیکی ایستگاه نورآباد از مرتفع‌ترین نقطه خط سراسری ایران یعنی ارتفاع ۲۲۱۷ متر از سطح دریا میگذرد و سپس باشیب‌های ملایم در جهت شمال شرقی وارد فلات میشود و پس از خروج از اراك تا قم خط شوسه را تعقیب کرده از آن پس متوجه شمال شده ازرودخانه های قره چای ورودشور واقع درمغرب دریاچه نمك گذشته بالاخره پس از طی ۹۳۵ کیلو متر مسافت ازبندر شاهپور وارد تهران میشود.

وقتی انسان این دوخط طولانی را ازشمال بجنوب می پیماید نمونه کاملی ازتمام اقالیم وآب وهوا و کیفیات گوناگون طبیعت درمسیر خود مشاهده میکند و از همه فرح انگیز تر ولذت بخش تر آنست که گاهی ازباطلاقها ومرداب‌های ساحلی بارتفاع ۲۱۱۲ متر در شمال و ۲۲۱۷ متر در جنوب از سطح دریا بالا می رود و برای تماشای گنبد لاجوردی آسمان صعود میکند بطوری که حقا نمیتوان گفت قسمت شمال با پیچ های بسیار و حلقه وار که ازدامنه های خوش منظر بالا رفته بمناظر با شکوه و شاهکار های صنعت وطبیعت نگاه میکند زیبا تر و قشنگتر است یا قسمت جنوب که بوسیله تونل های متعدد از درون کوه های بلند و دره های عمیق عبور کرده وبواسطه پل های عظیم از دره‌های تنك میگذرد؟

تونلها

• درتمام خط سراسری ایران ۲۲٤ تونل ساخته شده که ۹۳ عدد آن درخط شمال یعنی ازشاهی تاتهران است و

۱۳۱ عدد آن درخط جنوب میباشد — مجموع تونلهای مزبور ۸۳۶۶۶ متر است که ازاین مقدار ۲۳۵۹۹ متر طول تونلهای شمال و ۶۰۰۶۷ متر طول تونل های جنوب است — طول تونلهای راه آهن ایران معادل ۶ درصد طول کلیه خط سراسری میباشد — طویل ترین تونل خط شمال تونل گدوك است بطول دو کیلو متر و ۸۸۰ متر که بزرگترین تونلهای خط سراسری است و طویل ترین تونل خط جنوب تونلی است دوتنك چهار آبدیز بطول دو کیلو متر و ۵۲۶ متر.

دیگر ازکار های مهمی که برای راه آهن سراسری ایران انجام شده ساختمان اقسام پلهاست که‌ازحیث اهمیت وعظمت پس ازتونلها دردرجه دوم واقع شده وتعداد آنها به ۴۱۰۹ عدد میرسد.

روسازی: بطور کلی درراه آهنهای دنیا سه نوع روسازی معمول است: سبك، متوسط، سنگین - درروسازی سبك حداکثر وزن هر متر معمولی ریل ۳۰ کیلو گرام و تعداد تراورسی که در طول هر قطعه ریل ۱۲ متری قرارگرفته به ۱۴ عدد بالغ میشود.

در روسازی متوسط وزن هرمتر معمولی ریل ۱۸ کیلو گرم است وهرقطعه ریل ۱۲متر ونیم در خط مستقیم روی ۱۷ تراورس و در سر پیچها روی ۱۹ تراورس قرار میگیرد **مانند راه آهن ایران** این نوع رو سازی لکوموتیو هائی راکه فشاروارده روی هریك‌ازمحورهای متحرکش از۱۵ تن تجاوزنکند بخوبی تحمل مینماید.

دررو سازی سنگین که فعلا درغالب ممالك معمول است وزن هر متر معمولی ریل ۴۵ کیلو گرم وهر قطعه ریل ۱۲ متری روی ۲۱ تراورس قرار گرفته است — این نوع روسازی لکوموتیو هائی که فشار وارده روی هر یك ازمحور های متحرکش از ۱۷ و ۱۸ تن تجاوز نکند بخوبی تحمل خواهد کرد.

ریل هائی که درراه آهن ایران بکار رفته بر دو نوع است یکی ریلهای ۱۲ متری که هر متر معمولی آن ۳۳ کیلو گرم است و روی ۱۷ تراورس قرار گرفته و یکی ریل های ۱۲ متر و نیمی که هر متر معمولی آن با ۳۸ کیلو گرم وزن درخط مستقیم روی ۱۷ تراورس‌ودر سرپیچها روی ۱۹ تراورس بکار رفته است.

لکوموتیو های راه آهن ایران دارای ۱۷ الی ۱۸ تن فشار روی محور می باشد که این مقدار بار برای روسازی متوسط کنونی خط بعقیده بعضی زیاد است و شاید لازم باشد تعداد تراورس ها در طول هر قطعه ریل به ۲۱ و ۲۲ بالغ شود .

عرض خط آهن ایران یعنی فاصله بین دوریل ۱۴۳۵ میلیمتر یا همان عرض معمولی کلیه راه آهنهای دنیاست .

شیب خط درراه آهن سراسری ایران ٤ درجه است، اول شیب کم از صفر تا ۸ درهزار . دوم شیب متوسط از ۷ تاپانزده درهزار . سوم شیب تند از ۱۰ تا هیجده ونیم درهزار.

سرعت سیر قطارها : میزان سرعت سیر قطارها درخط آهن سراسری ایران بواسطه اختلاف شیب ها وتفاوت شعاع پیچها وحداکثر سرعتی که کیفیت ساختمانی خط درنقاط مختلف اجازه میدهد بشرح زیر است :

سرعت سیر خط شمال : تهران گرمسار حد اکثر ٦۰ .گرمسار و کدوک ۳۰ . کدوک پل سفید ٤۰ — پل سفید شیرگاه ٤۵ — شیرگاه شاهی ٦۰ — شاهی بندرشاه ٦۰ کیلو متر در ساعت .

سرعت سیر خط جنوب : تهران شهریار ۵۰ . شهریار نو دژ ٤۰ . نودژ قم ٤۵ . تل زنگ اندیمشک ٦۰ . اندیمشک بندر شاهپور ۵۰ کیلومتر درساعت .

البته سرعت سیرها درموقع استفاده متفقین بعلت ورود لکوموتیو های نیرومندبطریق قابل ملاحظه‌ای افزوده شده است .

بنادر راه‌آهن : راه آهن سراسری ایران که ازدو جانب بدریا متصل میشود دردرجه‌اول احتیاج بدو بندرگاه مناسب داشت که وضعیت طبیعی آنها بااحتیاجات آتیه راه آهن وازدیاد حمل و نقل وتوسعه امور اقتصادیوفق بدهدوکشتی های بزرگ بتوانند بسهولت بارگیری ورفت وآمد کنند برای تعیین دوبندر مزبور ابتدا درجنوب محمره و در شمال بندرگز مورد نظر بود ولی پس ازتحقیقات وبازرسیهای فنی معلوم شد که این دوبندر بواسطه نداشتن عمق کافی درنزدیکی ساحل و محفوظ نبودن ازجزر و

بعدها بزرگ دریائی مناسب نیست باین جهت در شمال بندر شاه و در جنوب خورموسی که فعلا بندرشاهپور نامیده میشود تعیین شده.

بندر شاه : این بندر در گوشه جنوب شرقی بحر خزر در محلی بنام خلیج استراباد واقع است از امتیازات بندر شاه یکی آنکه نسبت ببندر جز و سایر نقاط مجاور آن دارای عمق زیاد تری است و بندرگاه آن محفوظ تر واز دسترس موجهای سنگین دورتر است، اسکله بندر شاه چوبی و بطول ۱۴۹۰ مترمیباشد و بعدها بطور اساسی تری ساخته گردید ـ اراضی اطراف بندر شاه که یکی ازنقاط مردابی وبدآب وهوا محسوب میشد امروز بصورت یك شهر کوچك وزیبائی درآمده ویکی از کارخانجات مهم تعمیر راه آهن نیز در این بندر احداث شده است.

بندر شاهپور : این بندر درگوشه جنوب غربی خلیج فارس واقع است امتیاز بندر شاهپور نسبت بمحمره اینست که محمره درشط العرب واقع است و کشتیهای بزرك اقیانوس رو باید درحدود ۸۰ کیلومتر درشط بروند تابمحمره برسند ولی بندر شاهپور چون دردریای آزاد واقع است بطور کلی یکی ازبنادر طبیعی ممتاز بشمار می رود که دهانه آن در دریا درحدود ده کیلومتر مربع وسعت دارد وعمق آن خیلی نزدیك بساحل از ۲۵ تا ۵۰ مترمیرسد وباین جهة چندین کشتی بزرك درآن واحدمیتوانند درآنجا توقف کنند بعلاوه بندر شاهپور دارای حفاظ طبیعی است واز آسیب موجهای بزرك وجریانهای دریائی بر کنار میباشد اراضی باتلاقی خورموسی با خاك و سنك پر شده واراضی جدید بافداکاریهای بسیار بوجود آمده ـ اسکله بندر شاهپور چوبی وبطول ۴۱۲ متر است که بعرض وطول وتجهیزات آن میفزاینه این بندر بواسطه موقعیت ممتازی که دارد مهمترین بندرگاه های سواحل جنوبی ایران شده است دراین بندرعلاوه برمؤسسات پست وگمرك انبار های زیادی برای حفاظت کالا ها ساخته شده است فانوسهای بحری نیز برای راهنمائی کشتی هادر اطراف دهانه بندر نصب شده است.

• **عمارات راه آهن** : راه آهن ایران دارای عده زیادی ابنیه ازقبیل ایستگاهها، کارخانجات تعمیر،خانه های مسکونی کارمندان، منازل عملجات، انبارهای مال التجاره و سوخت و غیره است که هریك بطرز واسلوب خاص درنقاط لازمه ساخته شده ازبندر شاه تابندر

کمکهای ایران در جنگ

شاهپور ۹۰ ایستگاه وجود دارد که ۳۱ دستگاه آن درخط شمال وبقیه درخط جنوب است - ابنیه وایستگاههای شمال باسلوب ساده وجدید غربی ساخته شده ودر ساختمانهای جنوب تاحدی سبك واسلوب شرقی بکار رفته است که همه زیبا وجالب توجه وتماشائی است.

هزینه راه آهن : برای تامین هزینه ساختمان راه آهن بر طبق قانون مصوب نهم خرداد ۱۳۰۴ مقرر گردید ازهر ۳ کیلو قند وشکر که بکشور وارد مشود یا درداخله بعمل میآید دوریال واز هر ۳ کیلو چای ٦ریال دریافت شود این درآمد ازآغاز اجرای قانون تاآخر سال ۱۳۱۷ مبلغ یك بلیون و۳۹۵ میلیون و ۹٦۱ هزار و ٦٥٤ ریال بوده است که باسایر درآمد ها و کمك از بودجه کشور و اعتبارات مخصوص دیگر جمعاً دوبلیون و۱۹۵میلیون و۱۸۰هزار و ۷۰۰ ریال باضافه ۳میلیون و۵۸۷ هزار و٤٤۸ لیره بوده است وجمع کل هزینه ساختمان راه آهن سراسری ایران دوبلیون و ۱۸۸ میلیون و۳۳٤ هزار و٤۲۲ریال باضافه ۳میلیون و۵۸۷هزار و٤٤۸ لیره شده است.

(قسمتی ازتاریخچه فوق ازسالنامه پارس سال ۱۳۱۸ اقتباس شده‌است)

درآخرین روز خط فوق درتاریخ چهارم شهریور۱۳۱۷ توسط اعلیحضرت فقید رضاشاه پهلوی افتتاح وبیانات زیر نمونه‌ای از گفتار وعقاید معظم‌له میباشد که درآن روز تاریخی ایراد نموده است :

« امروز برای عموم ملت ایران یکی از روز های پرافتخار میباشد ،
« چقدر جای خوشوقتی ومسرت است که راه‌آهن سراسری کشور بپایان رسیده و
« امروز من بی اندازه مسرور وخوشوقتم ویقین دارم همه شماها و تمام ملت ایران
« این روز را ارزوزهای بزرك وبا افتخار میدانید زیرا یکی ازآرزوهای بزرك
« ملت ایران برآورده شده است، بانجام واتمام این راه آهن که پرخرجترین وپر
« زحمت ترین خطوط راه آهن ایران است نبایدقانع شد ، سایر خطوط راه‌آهن
« را با همین دقت و علاقمندی بایستی درنظر گرفت واین راه‌آهن که تمام شده
« بایدبادقت ومراقبت مخصوص آنرا حفظ ونگهداری نمود.
« این بنگاه را که با زحمت وخرج زیادی ایجاد شده بشما میسپارم و این
« **امانت بزرك ملی** است که بدست شما سپرده میشود باید دانست که نگهداری
« این راه کمتر ازساختن آن اهمیت ندارد ولازم است خیلی دراین باب مراقبت

«شود من مطمئن بخدمات و جدیت و حسن مراقبت اعضای وزارت طرق هستم و
«امیدوارم این وظیفه را بطوریکه منظور است انجام بدهند من از مردم ایران
«فوق العاده راضی و مسرور هستم که برای اصلاح کشور از صمیم قلب حاضر
«بوده و مخارج راه آهن را بطیب خاطر پرداختند زیرا تشخیص دادند که این اقدام
«موجب سعادت و ترقی ایران است.

«ملت ایران مردم نجیب و باشرافتمندی هستند و در هر موقع همین قدر
«که تشخیص دادند اقدام و اصلاحی برای تعالی بیشرفت کشور و آنها مفید است
«از ابراز هیچگونه فداکاری و علاقمندی خودداری نمی کنند ، حقیقتاً ملت ایران
«مردم با شهامت و نجیب و دارای صفات ممتازه هستند براهنمائی و مصلحت
«اندیشی که برای خیر خودشان و کشورشان می شود هدایت میشوند و پیروی
«می نمایند ، در مورد راه آهن هم ملت ایران منتهای علاقمندی و متانت خود
«را بخرج داد و من از این احساسات راضی و ممنون هستم و بهمه ملت ایران
«این موفقیت بزرگرا تبریك میگویم و امیدوارم این فداکاری ها در آتیه از هر
«حیث چه از لحاظ اقتصاد و چه از نظر تجدد و ترقی و سعادتمندی ملت ایران
«نتایج شایانی داشته باشد.»

خدمات و خسارات راه آهن ایران

خدماتیکه راه آهن ایران درراه تامین پیروزی متفقین در جنك جهانگیر دوم انجام داده مبحث مفصلی است که از گنجایش این کتاب خارج است و این خدمت گرانبها و بی نظیر بر هیچکس پوشیده نمانده است ، بطوری که تمام دنیا از اینموضوع مهم آگاه و واقفند بقول رادیوی لندن :

« آنچه که همه میدانند اینستکه خط آهن سر تاسری ایران نقش مهمی در نبرد متفقین با آلمانها بازی کرده و کمکهای شایانی در رسانیدن مهمات بشوروی نموده است»

(٥ تیر ماه ١٣٢٤)

براستی آنچه که تمام دنیا را بشگفتی انداخت و بیش از هرچیز موردتوجه زمامداران و سیاستمداران وارد ، خواه دوست و خواه دشمن قرار گرفت ،

کمکهای ایران در جنگ

استطاعت و قدرت و تحمل این خط یکسره و خدمات غیرقابل انتظار آن در جنگ میباشد.

خط آهن ایران شاهکار صنعتی است که با خرج و رنج ملت ایران ساخته و آماده گردیده است، بین کلیه راه آهنهای کوهستانی گیتی بایستی مقام ارجمندی بخطی که خلیج فارس را بدریای خزر متصل میکند داده شود، این راه آهن در مسیر خود با نقاطی تلاقی میکند که مرتفعتر از آنرا هیچ راه آهنی در دنیا نپیموده است.

راه آهن جدید الاحداث فوق تنها رشته حیاتی و روزنه امید دنیای دمکراسی و بلشویسم محسوب میگردید که در ایام بحرانی و تیره و تار شهریور ۱۳۲۰ بفریاد متفقین رسید.

در آن اوقات زندگانی تقریبا یك میلیارد از افراد بشر در لب پرتگاهی قرار گرفته و چیزی نمانده بود که دفعتاً جهانی تبدیل بجهنم نازی ویا بقول خود آنها ببهشتی موعود (بانظم نوین) گردد ولی گوئی خشت اول این راه آهن که ده سال و یازده ماه ساختمان آن بطول انجامید از همان روز نخست بنام نجات این عده از افراد بشر بدست رضا شاه پهلوی برروی زمین های بایر نازی آباد نهاده شده بود (!)

بهر حال جریان ثمره این موهبت و فایده این شاهکار صنعت که دسترنج ملت ایران است قابل وصف وشرح نیست ولی همینقدر بس که اگر در ابتدای حمله آلمان بشوروی بوسیله این خط سیل مهمات در جبهه مسکو بدست روسها نمیرسید کار جنگ همانموقع بنفع آلمان خاتمه پذیرفته بود.

ظرفیت حمل ونقل راه آهن ایران

در ابتدای بهره برداری، روزانه ۵۰۰ الی ۱۰۰۰ تن با این راه آهن مهمات حمل شده است ولی بعدا با وارد کردن واگن ولکوموتیو های اضافی، این ظرفیت بتدریج رو بافزایش گذاشت بطوریکه دراواسط سال ۱۳۲۳ روزانه ۱۱۰۰۰ تن حمل و نقل با راه آهن ایران صورت گرفته است و این عدد نمایش ظرفیت حمل و نقلی است که تاکنون تاریخ راه آهن هیچیك از کشورهای روی زمین نظیر آنرا نشان نداده است وشاید قرنهای دیگر نیز بگذرد وبشر احتیاج بچنین حمل ونقل عظیمی پیدا نکند.

بخش دوم - قسمت اول

شماره لکوموتیو مورد استفاده راه آهن ایران

راه آهن ایران در مهر ماه ۱۳۲۰ ، هشتاد لوکوموتیو قابل استفاده متعلق بایران در اختیار خود داشته است و بعدا با لوکوموتیو هائی که متفقین وارد کرده اند عده آن ها در آبان ماه ۱۳۲۰ به ۳۰۰ لوکوموتیو قابل استفاده میرسد .

عده‌ای از این لوکوموتیو هارا متفقین پس از تحویل راه آهن بدولت ایران بکشور های خود برگشت داده اند و بقیه آنچه را که وارد کرده بودند بدولت ایران فروخته ووجه آنرا نقدا دریافت داشتند ودرحقیقت در تمام مدت بالوکوموتیو های متعلق بایران حمل ونقل بعمل آمده است .

شماره واگن های مورد استفاده راه آهن ایران

در مهر ۱۳۲۰ ، ۱۹۹۳ واگن قابل استفاده متعلق بایران درد سترس بنگاه راه آهن بود ودر آبان ۱۳۲۳ با آنچه که متفقین وارد کردند تعداد واگن های قابل استفاده به ۷۷۹۲ میرسد ،جریان خرید وفروش واگن ها نیز عینا مانند لوکوموتیو ها عمل شده است ولی چون از حیث حجم زیاد و ازحیث قیمت کمتر از لوکوموتیو ها ارزش داشته از اینرو تقریبا همه واگن ها بدولت ایران فروخته شد.

شماره کارمند وکارگر ایرانی در بنگاه راه آهن ایران

بطور کلی درحدود ۳۵۰۰۰ کارگر وکارمند ایرانی در قسمت راه آهن ایران در تمام مدت حمل و نقل محمولات بسوی شوروی در تلاش بوده اندولی عده‌ای که آمریکائی ها در کتاب « یك یادگار موفقیت در ایران» ثبت کرده‌اند ۳۲۰۰۰ نفر قید شده است و تصور میرود که کارمندان دفتری را بحساب فوق منظور ننموده اند .

دهشاهی کرایه حمل ونقل درمقابل هر تن کیلومتر (!)

نرخ معمولی کرایه بوسیله راه آهن ایران برای هر تن کیلومتر دهشاهی منظور شده است واین نرخ ازارزانترین بهائی استکه بیلان راه آهن های دنیا تاکنون نشان داده است، باوجود این دولت ایران هنوز مبالغ گزافی ازاین

بابت ازمتفقین خود طلبکار است ومعلوم نیست که پرداخته میشود ویا باید آنرا هم مانند طلب های دیگر جزء خسارت محسوب داشت وبعنوان غرامت ازدولت آلمان ورشکسته مطالبه نمود .(؟!)

با نرخ فوق قیمت کل کرایه مهمات حمل شده بوسیله راه آهن ایران بالغ بر :

۲،۱۰۰،۰۰۰،۰۰۰ ریال

میگردد .

طلب وخسارت راه آهن ایران :

طبق صورتی که بنگاه راه آهن راجع بخسارات وارده براه آهن ایران بوزارت امور خارجه ایران ارسال داشته وبعداً درنظر است آنرا در کتابی بنام «خسارات ایران درجنگ» منتشر نمایند؛ مقدار طلب وخسارات راه آهن ایران پس ازوضع مطالبات متفقین (از بابت اشیاء خریداری شده از دولت های روس و انگلیس وقیمت ساختمانی که درزمان جنگ برپا کرده وبرای خود آنها ضرورت داشته است) تقریبا ازمبلغ :

۱،۰۷۸،۹۴۸،۰۰۰ ریال

تجاوز میکند :

مجموع کالای حمل شده بوسیله راه آهن ایران :

طبق آماری که خود متفقین پس از شکست آلمان انتشار دادند کلیتاً — ۵۰۰۰۰۰۰ تن سازو برگ ومهمات از راههای ایران بشوروی حمل گردیده است . ازطرف دیگر برحسب گزارش «مستر برات» رئیس سازمان بازرگانی کینگهام (U.K.C.C.) تاماه سپتامبر ۱۹٤٤ که آخرین پارتی حمل ونقل بعمل آمده باندازه :

۶۲۸۰۴۴ تن

بوسیله کامیونهای U.K.C.C: متعلق بایران وانگلیس از راههای شوسه ایران یعنی ازطریق راههای :

بخش دوم ـ قسمت اول

۱ — بوشهر - شیراز - اصفهان- تهران
۲- زاهدان - مشهد - باجگیران
۳ —(خانقین- کرمانشاه - تهران) و (کرمانشاه و همدان و تبریز)

حمل شده است ، این مقدار طبق همان گزارش «مستر پرات» ۴۵٪ کالائی است که بوسیله کامیون از راه ایران حمل شده و در اینصورت مجموع کالای حمل شده بوسیله کامیون عبارت است از:

۱،۳۸۰،۲۷۲ تن

و چون این مقدار را از مجموع ۵،۰۰۰،۰۰۰ تن بکاهیم معلوم میشود که

۳،۶۱۹،۷۲۸ تن

کالای ضروری ازقبیل: مهمات - توپ - تانک - هواپیما - ماشین آلات وغیره بوسیله راه آهن ایران حمل شده وبدست شورویها برای منکوب کردن آلمانها بکار رفته است.

هیچگاه نباید ازنظر دور داشت که راه آهن ایران یک رل بی سابقه ومهمی را درراه تأمین آزادی جهان بازی کرده و تاریخ دنیا مسلماً باخطوط برجسته این خدمت گرانبها راکه ایرانی نهایت افتخار را بدان دارد ثبت خواهد کرد، وما این فصل و این بخش را باذکر جمله ای که «ژنرال کولونی» فرمانده نیروی آمریکا در ایران نسبت براه آهن ایران گفته است خاتمه میدهیم وامیدواریم که بیاری پروردگار وبا تشویق خوانندگان گرامی موفق شویم که جلد دوم وسوم این کتاب را در آتیه نزدیک بهم میهنان عزیز تقدیم نمائیم .

«... بدون ابراز حس جوانمردی ازطرف ایرانیان که راه آهن سراسری
«ایران را (بمنظور ارسال مهمات جنگی بآرتش سرخ که یکی از کار های
«برافتخار ما محسوب میشود) واگذار کردند امکان پذیر نبود ...»

«ژنرال کولونی»
فرمانده کل نیروی آمریکا در ایران
نقل از کتاب «یک یادگار موفقیت»
نشریه رسمی ارتش آمریکا

موظفم که :

از **آقای پرویز خوانساری** مدیر عامل با کفایت چاپخانه و رئیس اداره کار پردازی وزارت کشاورزی که نهایت علاقه و مساعدت را نسبت به چاپ این کتاب داشته اند و

از **آقای ایرج جهانشاهی** جوان باذوق و دانشجوی دانشکده ادبیات که مدت چهار ماه وقت خودرا مصروف به تصحیح وتنظیم امور چاپی این کتاب نموده اند.

ازهریك جداگانه تشکر و صمیمانه قدردانی نمایم

خان ملک